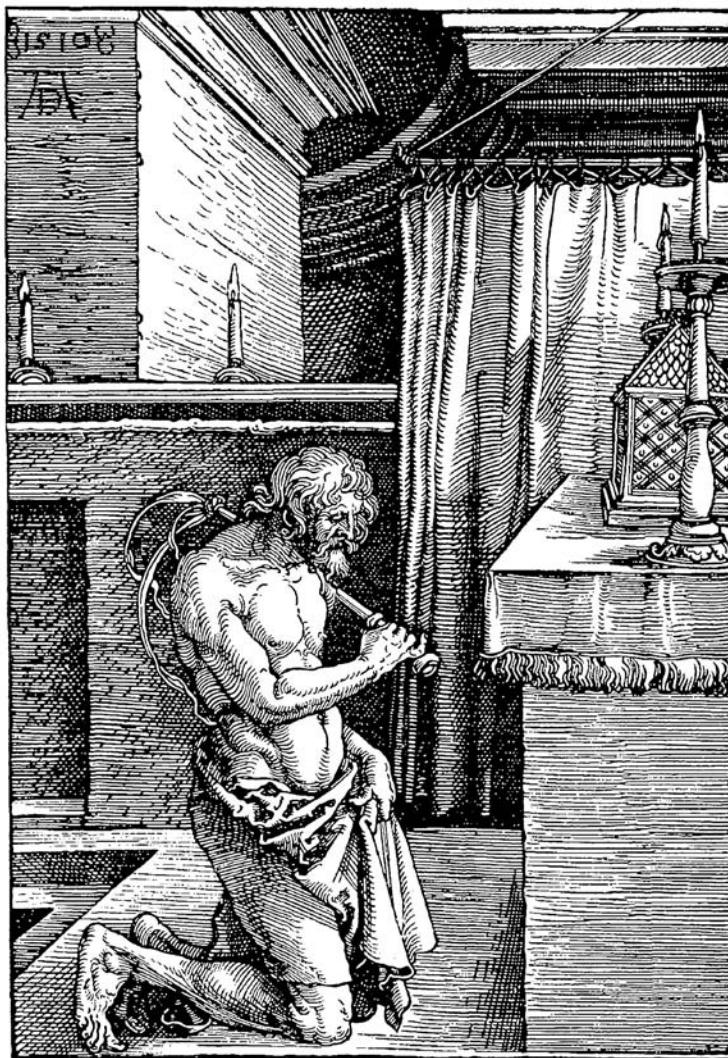

Sfera Politicii

115

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XIII, 2005

**Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU

DANIEL CHIROT

DENNIS DELETANT

ANNELI UTE GABANYI

GAIL KLIGMAN

DAN OPRESCU

VLADIMIR TISMĂNEANU

G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:

IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:

LIVIU STOICA

Colectivul redațional:

ADRIAN CIOROLANU

ALEXANDRU RADU

LAURENTIU ȘTEFAN SCALAT

VALENTIN STAN

VIOREL ZAIU

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.

București, România

Tel/Fax: 01 312 84 96,

01 212 76 61

sferapoliticii@rdslink.ro

redactia@sferapoliticii.ro

http://www.sferapoliticii.ro

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

2. Editorial	Romulus Brâncoveanu	Strategia forței și strategia discursului
4. <i>Electorale. Postelectorale</i>	Vlad Flonta	A treia Românie
10.	Oana Matei	Democrație și protest
13.	Dan Barbu	Abuzul de resurse publice în campania electorală
17. <i>Analiză politică</i>	Mihail Radu Solcan	Părinți și copii
21.	Daniel Șandru	Democrația românească pe lungul drum al consolidării
27. <i>Integrare europeană</i>	Dumitru Mihu	<i>Convenția de la Aarhus și politica formelor fără fond</i>
31. <i>Sisteme politice</i>	Constantin Stoenescu	
31. <i>Sisteme politice</i>	Claudia Cristescu	Legislație și transparență electorală (II)
39. <i>Politică internațională</i>	Petru Dumitriu	Legitimitatea ONU în era globalizării: surse și resurse
48.	Andrei Vasilescu	Federalismul și viitorul Uniunii Europene
52. <i>Document</i>	Stelian Tănase	Activitatea antipartinicnică
56. <i>Recenzii</i>	Dragoș Stănciulescu	Despre masacrarea prin traducere Friederich Hayek, <i>The Fatal Conceit - The Errors of Socialism</i>
61.	Cătălin Bălan	Cetățenia și ideea unică de națiune Dominique Schnapper, <i>Comunitatea cetățenilor: asupra ideii moderne de națiune</i>

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Strategia forței și strategia discursului

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Ne-au mai rămas de privatizat banii, lumina și apa caldă. Cele mai multe societăți de stat fie s-au dat, fie s-au închis. Din ce mai e se poate vinde doar jumătate. Ne mai rămân de vândut în principal sectorul energetic și ultimele două bănci ale statului, BCR și CEC.
"Cotidianul", 12-13 martie 2005

Partidele politice românești par desprinse de această lume. Dacă citești ziarele și comentariile, lupta acestora nu pare să aibă prea mare legătură cu interesele, cu ceea ce se întâmplă în economie, cu accesul la resurse și la împărțirea acestora. Un joc politic pur, iar undeva, în fundal, luminile și umbrele realității. Partidele din România sunt înfățișate ca *partide culturale*. Ele luptă mai degrabă pentru valori spirituale înalte, decât pentru interese din această lume. Sunt partide ale unei *Weltanschauung* și ale unor idealuri care nu se lasă transpuze în realitate. Într-o anumită măsură, această descriere nu este neapărat inexactă. Trăim o perioadă în care contează promovarea valorilor, asumarea și interpretarea diferitelor roluri sociale și politice. Status-urile n-au avut timp să se constituie și cineva trebuia în societatea noastră nepregătită pentru schimbare să-și asume rolurile care vrând-nevrând trebuie jucate. Discuțiile cu privire la necesitatea unui *Partid popular* în România o arată. E nevoie de un *Partid popular*? Se va găsi un partid politic care să-și schimbe denumirea, să adere, să se înființeze ș.a.m.d., și mai apoi să facă, plin de convingere, figura cuvenită pe scena politică. Iar aderenții acestui partid nu vor întârzia, la rândul lor, să apară și să se manifeste. Și nici că reprezintă ceva rău tot acest teatru. Adaptarea reprezentă un semn de vitalitate în ecologia instituțională a schimbării, iar societatea românească pare să fie productivă și în acești termeni.

Totuși, partidele nu sunt entitățile culturale care par. Nu trebuie neapărat să vedem în ideologii falsă conștiință marxistă și instrumentul de manipulare simetric, pentru a identifica în spatele pretențiilor înalte, interesele. Contează însă forma în care aceste interese sunt raționalizate și instrumentalizate! Toate partidele

din România sunt partide *orientate către stat*. De 15 ani, paradoxul tranzitiei continuă să fie așezarea statului în centrul schimbării, deopotrivă ca obiect și instrument al acesteia. Și nu e vorba de *statul politic*, care trebuia schimbat și chiar s-a întâmplat să se schimbe, ci de *statul economic*, proprietar al averii naționale, mecanism al gestiunii acesteia și instrument de reglare a pieței. A fi de partea statului sau a fi contra statului, a susține proprietatea de stat sau proprietatea privată, a vedea în privatizare sau administrarea colectivistă soluția - chiar într-un orizont mai larg și chiar într-o interpretare care privilegiază categoria de interes - n-au fost și n-au cum să fie opțiuni echivalente. Ele reprezintă mari opțiuni sociale care angajează nu doar interesele, ci dimensiunea de adâncime, istorică, a schimbării. Ceea ce nu înseamnă că diferențele grupuri care s-au constituit după revoluție nu s-au înfruptat din stat cât au vrut și cum au vrut. *Corupție* este numele acestei intersecții între structurile profunde ale schimbării și interesele agenților politici și economici care populează epoca tranzitiei.

Pentru a legitima stările pe care le-au generat deopotrivă interesele înguste și schimbările profunde, două mari strategii sunt utilizate pe scena noastră politică: o strategie a *forței* și una a *discursului*.

Strategia forței a fost de-a lungul acestei tranzitii apanajul PSD. Tradițional, utilizarea forței *vii* în politică implică ceva legitimator. Forța PSD nu este forță susceptibilă de *virtu* în sensul machiavellian, ci forță insidioasă și rumegătoare a mecanismului repornit al fostului stat comunist. Dorința de a se lipi cu totul de stat, până la confuzie, aruncarea unui năvod gros și greu asupra întregii societăți au împins, până acum, de

două ori PSD, în diferitele lui variante, până la urmă, în afara guvernării. Ceea ce nu înseamnă că acest partid nu a reușit în intenția sa de a trece mare parte din statul administrativ și economic în contul structurilor care îl susțin și că aceasta nu are consecințe asupra mersului societății noastre. Deși PSD trece, de la ultimele alegeri, printr-o criză într-un fel fără precedent, nu a neutralizat capacitatea sa de revenire. Mecanismul său pare, deocamdată, dezarticulat. Are nevoie doar de o nouă ocazie pentru a se pune în mișcare și de a măcină în felul său, scrâșnit și masiv, cu măscile late, de la capăt, ce a mai rămas de măcinat.

Opoziția în diferitele sale variante a utilizat, dimpotrivă, o strategie a discursului. Valori, idealuri, proiecte, imperitive au fost instrumentalizate în jurul cuceririi puterii și, o dată cu aceasta, a facilitării accesului la averea și beneficiilor statului. Cu discursul opoziției s-a împălit, prin firea lucrurilor, discursul înnoitor al intelighenției și societății civile. Aceasta și explică de ce opoziția a avut sprijinul acestora, uneori în pofida evidențelor care indicau nu doar slăbiciunea politică, ci și neadecvarea unora dintre forțelor care mizau pe economia de piață și societatea democratică. Cu atât mai puternic este acest discurs astăzi. Coaliția aflată la guvernare utilizează aceasta strategie discursivă bazată pe valori radicalizate de pragmatismul lui Băsescu, din nou, în direcția legitimării. Faptul că primul gest administrativ al noului președinte a fost înnoirea conducerii Institutului Cultural Român este semnificativ. Generatorii și teoreticienii discursului legitimitor al *opozitionei democratice* dispun prima oară de un acces larg și direct la alte resurse decât onorabilitatea publică, sudându-se administrativ cu cei aflați la putere. Cam aceeași intenție legitimatoare o au și propunerile de declarare a averilor cetățenilor, lupta anticorupție, impozitul de 16%. Noua putere satisfacă cerințele clamate în discursul public. Ea a sesizat importanța valorilor în stabilizarea intereseelor și procedează ca atare. Faptul că George Copos, un reprezentant al câștigătorilor tranzitiei, mijlocește această aderență la discursul emancipator al democrației și economiei de piață ar putea să anunțe un nou început: valori și interes pe același plan, o societatea dispunând de establishment capabil să asigure circulația elitelor fără sincopă și zdruncinări sociale.

SEMNAL

Robert E. Goodin

Hans-Dieter Klingemann (coord.)

Manual de știință politică

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Traducere de: Irina Ana Kantor, Ramona Careja, Ileana-Cristina Stănuș, Olivia Todorean, Cosmin-Gabriel Marian, Mirela Nemeș, Andreea-loana Cozianu.

Cuprins

Disciplina • Instituțiile politice • Comportamentul politic • Politică comparată • Relațiile internaționale • Teoria politică • Politici publice și administrație • Economia politică • Metodologia politică

Descriere

Metodic prin continut, acest manual Oxford este cartea de referință pentru științele politice.

O prezentare detaliată a evoluției științelor politice, realizată de specialiști renumiți ai domeniului, care analizează progresul disciplinei în contextul istoric al ultimilor douăzeci de ani. Principalele subdiviziuni – instituțiile politice, comportamentul politic, politici comparative, relații internaționale, administrație și politici publice – sunt tratate în secțiuni separate, urmărind perspectiva teoretică de ansamblu și definirea conceptelor-cheie, cu trimiteri la realitățile socio-politice corespunzătoare fiecărei etape în evoluția științelor politice. O carte necesară oricărui absolvent al facultăților de științe politice, jurnalism și științe economice. ■

A treia Românie

VLAD FLONTA

The article is focused on the electoral campaign and the general elections which took place in 2004 in Romania. În 2004, the population has gained enough experience not to take for good the obviously unrealistic promises of the two major coalitions and of the other parties. Electoral programs played a minor role, too. The attention was focused on the personalities at the top of the parties and especially on the candidates for the presidential elections. The electoral process was characterized through many irregularities. Although Romania is now approaching the EU accession, the Romanian democracy is still far from a western democracy model.

Semnificația absenteismului politic

În discursul său de acceptare a înfrângerii în alegerile prezidențiale, Adrian Năstase a vorbit de existența a “două Români”:

“În primul rând, este vorba de o Românie urbană în creștere, cu o solidă componentă liberală, deși, uneori afectată de șomaj și care aşteaptă de la stat mai degrabă șanse decât sprijin; aceasta este România care l-a votat pe Traian Băsescu. Dar mai există și o Românie rurală, cu oameni în vîrstă și oameni săraci, care are încă nevoie de ajutor nu doar pentru dezvoltare, ci și pentru supraviețuire; acești oameni au avut încredere în mine.” (*Evenimentul zilei*, 14.12.2004)

Clivajul urban/rural nu este însă singurul care se manifestă în România. Am arătat în altă parte că parada celor patru clivaje fundamentale a lui Stein Rokkan, concepută pentru a analiza societățile occidentale, poate fi adaptată și căilor din estul Europei (Flonta, 2003, pp. 18-27). Există astfel în acest moment atât clivajul centru/periferie, cât și clivajul capitaliști/muncitori.

Însă clivajele nu au apărut în România abia după 1990. Ele au apărut odată cu procesul de modernizare început undeva în jurul anului 1820 și care s-a desfășurat cu numeroase sincope. (Tănase, 1998, pp. 7-10.) Putem vorbi și în secolul XIX de mai multe Români (nu doar de două).

Oricum, faptul că Adrian Năstase constată după pierderea alegerilor că există două Români arată că uneori și înfrângerile sunt bune la ceva. Începi să vorbești mai clar și mai consistent, să spui lucrurilor pe nume.

Mă voi referi în cele ce urmează la o Românie pe care Adrian Năstase nu a pomenit-o. Este o Românie mai importantă din punct de vedere numeric decât fiecare din cele două Români la care s-a referit candidatul Uniunii Naționale PSD+PUR. Este vorba de România celor care nu votează. În primul tur s-au prezentat la urne 58% din alegători, iar în turul doi prezența a scăzut la 55%.

Această prezență scăzută nu este o premieră. La alegerile locale din 2004 prezența a fost de 54% (43% în București). O prezență slabă, din nou puțin peste 50%, a fost consemnată și la Referendumul pentru adoptarea unei noi Constituții din 18-19 octombrie 2003, deși alegătorii au avut atunci două zile la dispoziție. Procentul de 54% a fost atunci obținut prin folosirea abuzivă a urnelor mobile și prin încălcarea legii care interzice atragerea cetățenilor la vot prin oferirea de foloase materiale (mici, bere etc.). Prima zi a Referendumului a arătat o prezență extrem de slabă, care prin extrapolare nu ajungea nici pe departe la 50% și a provocat o ședință extraordinară a guvernului. În urma “măsurilor” mai mult decât discutabile care au fost luate, s-a reușit, după două zile de vot, smulgerea în cele din urmă a unui procent de 54%.

Un sondaj realizat în vara trecută de *The Gallup Organization Romania* și Metro Media Transilvania la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă a inclus întrebarea: “În general, în ce măsură sunteți interesat de viața politică?”. 19% nu sunt deloc interesați, 23% în foarte mică măsură, iar 38% în mică măsură (*Adevărul*, 26.05.2004). Rezultă prin însumare un uriaș procent de 80% din populație cu un interes pentru politică redus sau inexistent. 15% s-au declarat

interesați în mare măsură de viața politică și doar 4% foarte interesați.

Având în vedere acest procent prezența la vot a fost chiar bună.

În cartea lor *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, (Editura Du Style, București, 1996) Gabriel Almond și Sydney Verba disting între mai multe tipuri de cultură politică. În paranteză fie spus, această carte ar trebui să devină bibliografie obligatorie pentru cei care scriu despre politică în România. Mulți continuă să repete enormitatea că “în România nu există cultură politică”. Alții, mai indulgenți dar la fel de ignoranți, spun că există o “slabă cultură politică” crezând că evaluarea culturii politice se face cantitativ.

În realitate, atât participarea politică cât și alte criterii indică o cultură politică parohial-dependență. Absenteismul din România nu are aceeași semnificație cu aceea a absenteismului din democrațiile occidentale consolidate, cum încearcă să ne convingă unii. La fel cum coruptiona sistemică din România nu este similară cu actele individuale de corupție din țările occidentale. Cel care nu se duce la vot în Elveția sau Olanda e convins că “sistemul funcționează oricum”, și fără votul său (ceea ce se și întâmplă). Cel care nu merge la vot în România, dimpotrivă, este convins că sistemul nu funcționează decât în favoarea unei oligarhii, oricum ar vota. Este fie un absenteism din letargie, fie unul de protest.

Scăderea participării, care a trecut neobservată sub impactul rezultatelor alegerilor, nu se constată doar în ceea ce privește votul, la fel cum neîncrederea nu se manifestă doar în ce privește politicienii și instituțiile democratice. Este vorba de o frustrare mai generală care s-a instalat progresiv în societatea românească după efervescența din 1990. O frustrare care a condus la alienare și cinism. Sunt în vogă soluțiile individuale, principala fiind plecarea în străinătate, fie și pentru a face munci de o calificare foarte scăzută, adesea sensibil mai scăzută decât de gradul de calificare a muncii pe care cetățeanul respectiv o făcea în țară. Cel care vorbește despre virtuțile asocierii și importanța participării are parte cel mai adesea de zâmbete îngăduitoare și este considerat naiv sau “fraier”. Dacă este politician, ține de limba de lemn caracteristică meseriei pe care nu o mai crede aproape nimeni.

Cât despre ideea votului obligatoriu, avansată de unii după alegerile locale din vara lui 2004, aceasta este antidemocratică. Conform Constituției, votul este liber. Ceea ce înseamnă că cetățeanul poate vota cum dorește. El poate da un vot nul, dar poate și renunța la vot. Renunțarea la dreptul de vot este și ea o acțiune politică. Introducerea votului obligatoriu nu ar face

decât să scadă și mai mult popularitatea politicienilor și încrederea în mecanismele și instituțiile democratice.

Mecanici electorale

Alegerile din 2004 au marcat însă o maturizare, o scădere a naivității celor care se duc la vot. Cred că promisiunile nerealiste nu mai sunt crezute decât de puțini alegători după promisiunile gogonate ale PSD în diferitele sale variante politice de după 1990 și după eșecul lamentabil al “Contractului cu România”, cu care CDR a câștigat alegerile din 1996. Se promiteau acolo multe lucruri evident irealizabile în 200 de zile.

Totuși, și în 2004 atât Uniunea Națională PSD+PUR, cât și Alianța PNL+PD s-au întrecut în promisiuni. Astfel, Alianța promite în 2008 un salarid mediu brut pe economie de 321 de euro. PSD și PUR rotunjesc această cifră la 350 de euro (pentru cifrele care urmează, vezi *Adevărul*, 23.09.2004). În general, sumele rotunde sunt și mai puțin credibile. O cifră precum “321 euro” pare să rezulte dintr-un calcul laborios făcut de economiștii celor două partide, cu mijloace sofisticate ale progonzei economice. În schimb, în cazul unei sume rotunde (ne vom mai întâlni cu destule în cele ce urmează) pare mai probabil ca ea să fie “scoasă din burtă”.

Uniunea anunță majorarea salariilor cu 50%, Alianța pluscază ca la licitație: 60%! Uniunea vine cu o cifră foarte rotundă în ce privește pensia minimă; ea va fi de 100 de euro în 2008. Alianța pluscază la 110. Casa de Licitații Electorale își continuă programul. În ce privește inflația peste patru ani, Alianța mizează pe 3%, în timp ce Uniunea se gândește chiar la 2%. În ce privește o categorie de medicamente pe care Guvernul Năstase le-a compensat în vara lui 2004 cu 90%, Alianța intenționează să ofere gratuitate.

Apar și alte promisiuni, care nu au mai fost vehiculate până acum. Astfel, Alianța oferă o “primă nupțială” de 200 de euro celor care se căsătoresc pentru prima oară. Aici, însă, suma sună cam dezamăgitor. “O căsătorie face mult mai mult decât 200 de euro”, vor spune mulți. Tot Alianța promite persoanelor cu vîrstă de peste 60 de ani care își vor vinde terenurile agricole pe care le au în proprietate o rentă viageră de 100 de euro pe an, pentru fiecare hectar de pământ vândut. Cei care nu vor să vândă, vor putea ceda dreptul de folosință a terenului și vor primi doar 50 de euro pe hectar. Alianța mai promite și alocarea uriașei sume de 100 de milioane de euro pe an pentru repararea școlilor din mediul rural (sumă provenită de la bugetul de stat). Exemplele ar putea continua.

Ceva mai demne de a fi luate în serios sunt proponerile celor două formațiuni politice în ce privește

impozitarea. Aici Alianța D.A. face o ofertă destul de riscantă din punct de vedere electoral: reducerea impozitului pe profit de la 25% la 16%, introducerea cotei unice de 16% pentru impozitul pe venitul global și scăderea cotei de impozitare pentru contribuțiile la asigurările sociale de la 49,5% la 39%. Reducerea impozitului pe profit de la 25% la 16% se regăsește și în Programul Uniunii Naționale PSD+PUR. În schimb, Uniunea dorește să mențină actualul sistem de impozitare în trepte, scăzând însă gradual atât limita minimă, cât și pe cea maximă, astfel încât acestea să ajungă în 2008 la 10%, respectiv 38% (de la 18% respectiv 40% în prezent).

Nici Uniunea și nici Alianța nu au explicitat însă în mod convingător cum va putea suporta bugetul de stat această reducere semnificativă a încasărilor. Chiar o colectare neașteptată de bună a veniturilor bugetare în următorii ani (această slabă colectare, dimensiunea uriașă a arieratelor și blocajele financiare fiind eterne probleme ale economiei românești postdecembriste) nu ar putea face bugetul de stat capabil de cheltuielile actuale, pentru a nu mai vorbi de cele promise de cele două blocuri politice.

Cota unică de 16% pentru impozitul pe venitul global propusă de Alianță a devenit o temă principală a campaniei negative a Uniunii. Un material electoral difuzat pe jumătate de pagină în mai multe ziare și în asemenea pe numeroase foi volante sună astfel: "PNL-PD ia de la TINE și dă la bogați. Ce înseamnă impozitul unic pentru buzunarul tău: PNL-PD bagă bani în buzunarul a 58.466 bogați; PNL-PD ia bani din buzunarele a 4,8 milioane de salariați. Cu PNL-PD TU pierzi."

Nu este exclus ca acest mesaj să fi avut un impact destul de important. El este însă absolut demagogic. Chiar PSD a propus, în 2003, o cotă unică de impozitare, puțin mai mare, de 18%. Reprezentanții Guvernului au insistat mult asupra beneficiilor pe care le-ar aduce cota unică. În cele din urmă, opoziția președintelui Ion Iliescu (secondat de fostul ministru de Finanțe Florin Georgescu) a făcut Guvernul Năstase să renunțe la această inițiativă. A fost încă o probă a faptului că locatarul de la Cotroceni joacă un rol redutabil în politica românească, având, iată, cuvântul decisiv și într-o chestiune care nu intră în prerogativele prezidențiale: politica fiscală. Iată, deci, de ce campania negativă a Uniunii în această chestiune este nejustificată și demagogică.

În afară de prevederile mai concrete, pe care le-am prezentat pe scurt, programele celor două formațiuni politice au oferit fluvii de generalități și vorbe goale. "Limba de lemn" este omniprezentă. Françoise Thom spune că "ne dăm seama că un text este redactat

în limba de lemn de la primele cuvinte, înainte chiar de a-i fi căutat sensul: există o încetineală care nu înșeală. Acest caracter greoi atât de frapant ține între altele de anumite caracteristici ale sintaxei, de unele ticuri" (Thom, 1993, p. 41). Observăm aceste simptome citind programele celor două partide. Ambele au mari dimensiuni. Programul Alianței are 137 de pagini, iar cel al Uniunii 218 pagini. Dar, cum am spus, marea masă a alegătorilor nu a acordat decât puțină atenție chiar și celor mai mediatizate puncte din aceste programe, promisiunile. Nu mă voi mai referi la alte programe, nici măcar la rezumatul lor, cum ar fi delirul în 10 puncte al lui Corneliu Vadim Tudor, pentru că programele au ținut numai de recuzita campaniei electorale. Importanți cu adevărat au fost liderii de partid și mai ales candidații la alegerile prezidențiale. Având în vedere că mandatul președintelui României va fi de acum înapoi de 5 ani, această personalizare a alegerilor, în mod teoretic, nu va mai fi posibilă decât peste 20 de ani, când datorită ciclicității, alegerile parlamentare și prezidențiale vor coincide. Deocamdată, în 2008, din cauza decalării, alegerile parlamentare s-ar putea să arate cu totul altfel de cât acelea de până acum, în perioada scursă din 1990.

Premieri și președinți

O nouitate a acestei cuplări candidați partide a fost în aceste alegeri desemnarea unui potențial premier. În mod oarecum ironic, prezidențialii celor două mari blocuri politice aflate în confruntare și-ar fi dorit mai mult și ar fi fost mai potriviti pentru postul de premier. Dar conjunctura i-a împins pe amândoi spre candidatura la președinție. În cazul lui Adrian Năstase și PSD, după cele două (sau, după unii, trei) mandate ale lui Ion Iliescu, nu exista un candidat de o anvergură suficientă pentru Cotroceni. În cazul lui Traian Băsescu, renunțarea lui Theodor Stolojan de la începutul lui octombrie a lăsat Alianța PNL-PD fără o altă alternativă viabilă. Faptul că Theodor Stolojan a renunțat la cursa prezidențială rămâne și acum, oarecum, un lucru enigmatic. Theodor Stolojan nu a declarat niciodată de ce boala suferă, alimentând cele mai diverse speculații. Cred că și aici ar fi nevoie de mai multă transparență. Nici chestiunea șantajului la care ar fi fost supus de către PSD, invocată de Traian Băsescu și confirmată de cățiva alți politicieni (printre care liberalul Puiu Hașotă) nu a fost clarificată. Ieșirea din cursă a lui Theodor Stolojan și intrarea în scenă a lui Traian Băsescu a reprezentat punctul critic, dar și de cotitură, al unui proces care avea să conducă până la urmă la victoria Alianței D.A. Adrian Năstase ar fi avut o misiune mai ușoară dacă s-ar fi confruntat cu Theodor Stolojan, mai previzibil și mult mai puțin

charismatic decât Traian Băsescu. Nu cred că Stolojan ar fi fost capabil să-l învingă, fie și la limită, pe Năstase și atunci istoria acestor alegeri s-ar fi scris altfel.

Năstase a Mizat în principiu bine pe sloganul său: "Faptele sunt politica mea". Creșterea economică semnificativă în toți cei patru ani ai guvernării, scădereea inflației, progresele semnificative în privatizare (inclusiv întreprinderi de mare anvergură ca SIDEX sau Petrom), intrarea în NATO, obținerea ridicării obligativității vizelor pentru călătoriile în spațiul Schengen, progresele în negocierile cu UE etc. sunt realizări incontestabile ale Guvernului Năstase.

Există însă și jumătatea goală a paharului. Corupția a rămas sistemică ("Systemic corruption is a situation where wrong-doing has become the norm, and the standard accepted behavior necessary to accomplish organizational goals according to notions of public responsibility and trust has become the exception not the rule.", Gerald E. Caiden, Naomi J. Caiden, 1977, p. 306.) Libertatea presei a fost grav și sistematic încălcată, partizanatul pro-guvernamental fiind frapant mai ales la principalele televiziuni. Ste-nogramele ședințelor PSD publicate de mai multe ziare în timpul campaniei electorale ne arată un regim clientelar și mafiotizat. Separarea puterilor în stat este o vorbă goală din Constituție. Telefonul scurt, o metodă de guvernare indispensabilă. Totuși, PSD a încercat o strategie de umanizare a lui Adrian Năstase, percepțut ca distant, autoritar și arrogant. La alegerile din SUA din anul 2000 s-au înfruntat George W. Bush și Al Gore și, precum se știe, scorul a fost extrem de strâns. S-a încercat și acolo umanizarea lui Al Gore, percepțut ca rigid față de mult mai relaxatul Bush. Sondajele au arătat că scorul lui Al Gore a crescut cu 4% după ce acesta și-a sărutat prelung soția la un miting electoral. Un lucru asemănător a încercat PSD cu Năstase. El a fost pus să cosească fânlul în fața camerelor de luat vederi, să scoată caprele din șanț, să mănânce și să laude ciorba de roșii, să sărute muncitoarele în fabrici etc. Televiziunile aservite PSD au redat cu generozitate asemenea imagini. Dar sau oprit la impresionarea numai celei de a doua României, la care de altfel Adrian Năstase s-a referit după pierderea alegerilor, deplângând-o. Dar...în condițiile în care numărul utilizatorilor de Internet este în continuă creștere în România, site-urile candidaților capătă o importanță crescândă. Am intrat pe www.adriannastase.ro. Aici tentativa de umanizare a lui Adrian Năstase a avut accente ridicolă. Pasaje din acest website au apărut în unele ziare. D-na Dana Năstase relatează povestea ei de dragoste cu Adrian. Voi cita mai pe larg: "Eram studentă în anul I la sociologie și credeam că n-am să mă căsătoresc niciodată. Nu aveam nimic

împotriva ideii - dimpotrivă, am fost crescută în spiritul valorilor familici - doar că nu făceam decât să găsesc defecte tuturor posibililor <candidați>. Eram exigență, într-adevăr, iar căsătoria mi se părea o realitate îndepărtată. Prima amintire despre povestea noastră este dintr-o zi când l-am văzut pe culoarele facultății pe Adrian Năstase. Venea agale spre sala de curs. M-a străfulgerat ideea că mi-ar place să mă mărit cu un astfel de om. Eram cu o colegă, și i-am spus: <Da că m-aș mărita, pe el l-aș lua>." Încă un citat despre întruchiparea perfecționii, Adrian Năstase: "... era una din celebritățile facultății. Era tipul acela de student care nu avea nevoie să vină la cursuri pentru a fi pregătit. Se prezenta la examene cu un pix, o foaie de hârtie și cu o ucigașoare siguranță de sine și lăua întotdeauna 10". Toată povestea Danei Năstase merită citită: este foarte amuzantă tocmai prin artificialitatea ei. O altă rubrică destinată umanizării a fost "10 lucruri dragi". Printre ele sunt "Borșul pescăresc. Rețetă simplă, românească și plină de savoare" sau "Cireșul din curtea părintească". Mai aflăm că "pentru Adrian, Dana, Andrei și Mihnea familia este pe primul loc". Pe de altă parte, premierul afirma că lucează de dimineață până seara târziu (probabil aşa și este). Cum am putea compara asemenea construcții cu totul și cu totul lipsite de firesc cu dinamica prezenței pe Internet și pe telefoanele mobile a campaniei lui Traian Băsescu?

Traian Băsescu, personaj prin excelență popular, nu a avut asemenea probleme. Dificultățile de care s-a lovit el au fost de altă natură. În primul rând, el a pornit cu handicapul lansării târzii în cursa prezidențială, abia la începutul lui octombrie. Fost ministrul al Transporturilor în mai multe guverne și apoi primar general al Capitalei, el nu a fost percepțut la început ca potrivit pentru funcția de președinte al României. Așa cum Mircea Geoană, deși se bucura în continuare de aprecierea publicului, nu a fost considerat potrivit, în vară, până la sfârșitul campaniei, pentru funcția de primar general al Capitalei. Dar cel mai mare handicap al lui Băsescu a fost discrepanța între resursele PSD și cele ale Alianței D.A. "Baronii locali", întreaga structură clientelară a PSD, principalele televiziuni și chiar organismul de reglementare, Consiliul Național al Audiovizualului au fost tot atâțea obstacole pentru Băsescu. În ce privește CNA, acesta a avut avantajat PSD prin stabilirea unor reguli de organizare a emisiunilor electorale. Cu excepția parțială a singurei emisiuni electorale în care s-au confruntat 1-1, Năstase și Băsescu, aceste emisiuni nu au avut caracterul unor dezbateri, ci au fost mai degrabă o succesiune de monologuri. Monologuri scurte, întrerupte mai mereu de cronometru. Timpul generos acordat unor candidați fără

nici o şansă, care au obținut procente sub 2%, l-a avansat pe Năstase. Știindu-și atuurile, Băsescu a cerut în mod repetat o dezbatere 1-1 cu Năstase înainte de primul tur. N-a fost posibil! Apoi a cerut mai multe dezbateri între cele două tururi, în care să se discute diferite problematici. Staff-ul PSD nu a fost de acord decât cu una singură, cea din 8 decembrie, de la TVR 1. Dar și aici s-a încercat o reducere a impactului. În loc să înceapă la ora 20.00, emisiunea a început abia la 22.00 și a durat până la 0.25. Ea a fost privită de doar 1,4 milioane de telespectatori. Pe de altă parte, prin acest refuz (cu o singură excepție) al confruntării directe cu Băsescu, Năstase s-a plasat în mod destul de inabil într-o poziție defensivă. Probabil că o parte a electoratului a sesizat această teamă a lui Adrian Năstase și a sancționat-o. Dar Traian Băsescu a reușit să câștige nu numai împotriva lui Adrian Năstase, ci și împotriva lui însuși. Nu este nici un paradox, Traian Băsescu a mai avut un adversar redutabil în această campanie în afară de Adrian Năstase și impresionantul aparat care l-a susținut pe acesta. Este vorba chiar de ...Traian Băsescu. Un defect al lui Băsescu este că adesea îl ia gura pe dinainte. (Acest lucru a continuat după alegeri, când s-a grăbit să ceară redeschiderea a două capitole deja închise în negocierile cu UE ș.a.m.d.) Declarațiile lui Băsescu privind homosexualii au fost complet inabile într-o campanie electorală în România anului 2004. Traian Băsescu a susținut căsătoriile între homosexuali și adoptarea de copii de către cuplurile homosexuale. Acestea sunt chestiuni delicate și controversate și în țări în care revoluția sexuală se află într-un cu totul alt stadiu decât în România, unde ea este abia *in statu nascendi*. 86% din români n-ar accepta un vecin homosexual, 59% declară că o persoană homosexuală nu poate fi normală nici în alte privințe. Iar 40% declară, pur și simplu, că homosexualii nu ar trebui să trăiască în România!? (m-am referit mai pe larg la problema discriminării minorităților sexuale în Flonta, 2004, pp. 17-18) În aceste condiții, declarațiile lui Băsescu apar aproape sinucigașe din punct de vedere electoral. Băsescu a avansat și o cifră foarte mare privind procentul homosexualilor în București: 20%. Studiile de specialitate realizate în Occident arată un procent de doar 5-10% și o anumită uniformitate în ce privește distribuția homosexualilor în anumite zone geografice. Nu este deloc clar cum a ajuns Băsescu, în calitate sa de primar general al Capitalei, la acest 20%. Directorul CURS, Sebastian Lăzăroiu, a susținut că aceste declarații au constituit o "greșeală teribilă" și că "s-ar putea să-l coste pe Băsescu victoria în alegeri" (*Adevărul*, 18.11.2004). Mulți alți comentatori au privit lucrurile în mod asemănător. O altă atitudine riscantă a lui Băsescu a fost opoziția

sistemerică, în calitate de primar, față de amplasarea Catedralei Mântuirii Neamului în Parcul Carol. Aceasta în condițiile în care Biserică rămâne instituția în care românii au cea mai mare încredere. Pentru cei care cunosc Parcul Carol, este clar că o asemenea construcție uriașă afectează foarte mult parcul. Dar mareea majoritate a românilor nu au fost niciodată în Parcul Carol. Ei ar fi putut interpreta opoziția lui Băsescu ca pe o atitudine anti-Biserică. De asemenea o declarație absolut inutilă a fost cea adresată premierului francez Jean-Pierre Raffarin, venit la București pentru semnarea unui contract de privatizare: "A venit să-și ia tainul".

Au mai fost și alte declarații deconcertante ale lui Băsescu. El a recunoscut, spre exemplu, că nu știe cine este Mircea Cărtărescu, unul din cei mai cunoscuți scriitori români contemporani. Peste circa o lună, la dezbaterea televizată din 8 decembrie, de care am pomenit mai sus, Băsescu îl propunea pe Cărtărescu... ministrul Culturii. Între timp citise "Levantul".

Este adevărat că Traian Băsescu a avut înțelepciunea de a retracta unele afirmații. El a compensat aceste greșeli prin impresia de om hotărât și sincer pe care a făcut-o, prin discursul anti-corupție și, în primul rând, prin naturalețe, charismă și magnetism personal. Să ne amintim de anul 2000, când Băsescu a candidat la Primăria Capitalei. După primul tur candidatul PSD Sorin Oprescu avea 41%, în timp ce Băsescu doar 17%. În turul al II-lea, Băsescu a reușit o senzațională răsturnare a rezultatului câștigând, e adevărat, la limită, cu 50,69% (*Evenimentul Zilei*, 14.12.2004). În vara lui 2004 l-a învins însă lejer pe Mircea Geoană la alegerile pentru postul de primar general al Capitalei. El a obținut 54% din voturi în primul tur, iar Mircea Geoană doar 29%. Traian Băsescu este, ca și Ion Iliescu, un lider popular. Amândoi sunt însă în același timp și lideri populiști. Oricum, ei sunt cei doi politicieni români care au făcut față cu succes votului direct de mai multe ori în ultimii 15 ani. Evident, există între ei și diferențe majore care ar necesita o discuție aparte.

Legal sau ilegal?

Dincolo de campania electorală, alegerile de la sfârșitul anului au fost caracterizat nu doar de aşa-numitele iregularități, ci chiar de ilegalități. O ilegalitate gravă a fost implicarea lui Ion Iliescu, președintele în exercițiu, în campania electorală a PSD. Este un lucru asupra căruia opoziția și presa au atras atenția cu îndreptățire în repede rânduri. Spre sfârșitul campaniei, Iliescu a fost părtaş chiar la o acțiune de mituire a pensionarilor din sectorul 5, cărora li s-au distribuit bomboane, cafea și câte 150.000 lei. Legea electorală definește clar această acțiune drept infracțiune

(și în cazul celor care au oferit, și în cazul celor care au primit) și prevede explicit că, în această situație, acțiunea penală se pune în mișcare din oficiu, adică atât Poliția cât și Parchetul sunt datoare să se autoseizeze. Bineînțeles că aşa ceva nu s-a întâmplat. Iliescu a declarat relaxat și suveran: “Nu e o chestie electorală. (...) E un gest în sprijinul oamenilor mai necăjiți” (*Adevărul*, 27.11.2004).

Ilegalități considerabile s-au petrecut în primul tur de scrutin. Multe ziare au relatat pe larg despre turismul electoral, liste suplimentare, liste anexă, dezlipirea autocolantului de pe cartea de identitate. Nu cred că este vorba de incidente izolate, idee pe care au încercat să o acrediteze reprezentanții Uniunii Naționale PSD+PUR, președintele BEC Emil Gherguț etc.

Este greu de dat o explicație logică pentru faptul că nu au fost folosite cărțile de alegător, care sunt create tocmai pentru alegeri. De ce au mai fost editate atunci, pe carton lucios, pe banii contribuabililor? Aceste cărți de alegător au fost distribuite chiar și în noiembrie 2004, celor care și-au schimbat cartea de identitate atunci (printre care se numără și autorul acestui articol). S-a demonstrat că autocolantul de pe cartea de identitate poate fi desprins cu ușurință. Mi se pare că aici este vorba de premeditare.

Președintele Asociației PRO Democrația, (care a monitorizat alegerile), Cristian Pârvulescu, a declarat: “Frauda poate fi între 3 și 5%” (*Evenimentul Zilei*, 29.11.2004). Pârvulescu a mai spus și că au existat violențe în secțiile de votare împotriva reprezentanților APD. Inițial, Pârvulescu a declarat că APD își retrage observatorii din turul II, dar a revenit ulterior asupra deciziei.

Mi-e greu să apreciez pertinența evaluării APD. Cert este că o diferență precum cea indicată de Cristian Pârvulescu ar fi schimbat în mod semnificativ configurația Parlamentului iar negocierile pentru formarea unui nou guvern ar fi decurs altfel.

Nu au lipsit nici tradiționalele pomeni electorale; mobilizarea propriilor alegători la urne prin oferirea de diverse fleacuri. De asemenea, cererea Alianței PNL-PD de anulare a primului tur de scrutin a fost o premieră după 1990. Probabil că reprezentanții Alianței erau conștienți că alegerile nu vor fi anulate, în ciuda neregularităților care au existat, cererea fiind mai mult electorală, pentru a mobiliza electoratul propriu pentru turul II. Oricum, toate aceste ilegalități nu arată o consolidare democratică în România (Linz, Stepan, 1996). Există totuși și unele argumente pentru o asemenea consolidare. În primul rând, scăderea semnificativă a PRM. Mesajul lui Corneliu Vadim Tudor s-a uzat. A încercat să-l reîmprospăteze, să treacă de la antisemitism la filosemitism etc., dar a pierdut

aproape jumătate din votanții pe care i-a avut acum patru ani. În 2000 el a beneficiat de o conjunctură favorabilă. În 2004, tendința de bipolarizare a scenei politice l-a marginalizat.

Această tendință de bipolarizare este și ea un semn al consolidării democratice. Ar fi vorba de o consolidare certă dacă ar fi în joc două partide și nu două alianțe electorale. Cu două alianțe electorale, situația este mai labilă. Nu sunt excluse regrupări și sciziuni care să compromită tendința de bipolarizare care s-a conturat. Sistemul de partide ar putea merge din nou în direcția “multipartidismului cu partid dominant” care a existat după alegerile din 2000 sau ar putea reveni chiar la “multipartidismul pur” care existat după alegerile din 1992 și 1996. În momentul de față, sistemul de partide nu se află în nici una din cele patru configurații stabile a căror existență a constat-o Jean Blondel (Blondel, 1968, pp. 183-190). Rămâne de văzut dacă va urma o evoluție spre bipartidism.

BIBLIOGRAFIE

- Almond, Gabriel, VERBA, Sydney (1996) *Cultura civică. Attitudini politice și democrație în cinci națiuni*, București, Editura Du Style
- BLONDEL, Jean (1968) “Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, în *Revue canadienne de science politique*, Juin, pp.183-190
- BRÂNCOVEANU, Romulus (2004) “Democrația românească, teorie și metodă”, în *Sfera Politicii*, anul XII, nr.113, pp.2-4
- CAIDEN, Gerald E., CAIDEN, Naomi J. (1977) “Administrative Corruption”, în *Public Administration Review*, 37, 3, pp. 297-311
- FLONTA, Vlad (2003) *Întoarcerea la pluripartidism. Un studiu comparativ asupra sistemelor de partide politice din Polonia, Ungaria, România și Bulgaria (1990-2000)*, București, Editura Arvin
- FLONTA, Vlad (2004) “Eufemisme contraproductive”, în *Sfera Politicii*, anul XII, nr.106, pp.10- 21
- LINZ, Juan J., STEPAN, Alfred (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press
- TĂNASE, Stelian (1998) *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Editura Humanitas
- Thom, Francoise (1993) *Limba de lemn*, București, Editura Humanitas

VLAD FLONTA - a absolvit Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității București. Din 1997, consultant și intermediar de afaceri independent. În prezent, doctorand la SNSPA și Goethe-Universität Frankfurt am Main, cu o teză despre elitele economice postcomuniste.

Democrație și protest

OANA MATEI

This is a brief analysis of 2004 electoral campaign in Romania with regard to new political phenomena, built on the new communication technology and allowing new forms of electorate's mobilization, such as "flash-mobs". Recent invention on the social life, flash-mob has been exercised in Romania for the first time in the 2004 electoral campaign. In author's opinion, this is a sign of Romanian democracy's development, and also one of greater civic spirit, showing a greater capacity of citizens to organize themselves and to act politically.

În acest articol îmi propun să analizez campania electorală și perioada alegerilor din 2004 din perspectiva unor fenomene politice noi, utilizarea mijloacelor noi de comunicare în vederea mobilizării electoratului.

Flash-mob-urile sunt un fenomen social nou, manifestat printr-un grup mare de oameni care se adună într-un loc definit dinainte, fac o acțiune scurtă, apoi se dispersează rapid. În Occident reprezintă o nouă modalitate de distracție, cu elemente de conspirație, pentru că participanții se organizează cu ajutorul Internet-ului. Cele câteva reguli care definesc flash-mob-ul spun că acesta nu are un organizator sau lider, inițiatorul rămânând anonim. Nu are un scop anume, este o acțiune legală, participanții neintrând în conflict cu autoritățile sau cu alte persoane. Cei care participă la un flash-mob nu trebuie să comunice între ei în timpul desfășurării, iar pregătirea acțiunii rămâne secretă, nici presa, nici poliția și nici alte oficialități nefiind informate.

Una dintre problemele care trebuie rezolvate este locul pe care îl pot ocupa într-o democrație manifestările de protest împotriva reprezentanților aleși, adică desemnați prin vot, conform Constituției, să ia decizii în numele poporului. De la greve la nesupunere civică, la mitinguri de protest, la petiții adresate instanțelor europene, se pot adopta și s-au adoptat în România mai multe mijloace pentru a critica guvernul. Dacă Popper spunea că democrația este un instrument de evitarea a tiraniei și de schimbare pe cale pașnică a conducătorilor, trebuie văzut unde și cum se încadrează în sistemul democratic mișcările de contestare a guvernării și dacă nu trebuie aplicată o analiză mai

înă dină de cea pe care ar presupune-o catalogarea lor drept forme ale libertății de expresie. În ce măsură participarea politică presupune manifestarea dezacordului față de puterea politică legală instaurată?

Modalitățile prin care sunt aleși decidenții politici și prin care sunt influențate hotărârile luate de către aceștia sunt de mai multe tipuri: a) cele recunoscute de normele și de procedurile în vigoare, cu consecințe legale, b) cele nerecunoscute, dar acceptabile și acceptate, care chiar dacă prezintă variații și oscilații însemnante, nu sunt totuși ilegale; c) cele nerecunoscute și care lovesc chiar în bazele sistemului și ale organizării sale, având diferite grade de ilegalitate sau de extralegalitate.

Participarea poate fi analizată din două perspective: participarea vizibilă și participarea latentă (Pasquino 2002, p.24*). Primul tip de participare, cea vizibilă, poate fi definită ca fiind un ansamblu de acte și de atitudini care tind să influențeze – într-un mod mai mult sau mai puțin direct – deciziile celor care dețin puterea în sistemul politic sau în organizațiile politice luate separat, precum și alegerea lor, în perspectiva de a păstra sau de a modifica structura (și deci valorile) sistemului intereselor dominante (Pasquino op.cit, p34). Celălalt tip de participare, participarea latentă, presupune existența unei opinii publice interesate de politică și bine informată în legătură cu dezvoltarea sa, care, din diferite motive (fie de tipul satisfacție față de buna funcționare a sistemului politic, fie de tipul neîncredere în propriile capacitați de acționa), se pune în mișcare destul de rar și nu într-o manieră constantă. Dar dispune de capacitatea de a participa.

Modalitățile de participare imaginate de cei care au analizat implicarea cetățenilor se poziționează pe mai multe trepte, cetățeanul, cel care participă la viața comunității fiind acela care: este expus solicitărilor politice, votează, dirijează o discuție politică, caută să convingă pe cineva să voteze într-un anume fel, poartă un semn politic distinctiv; sau, conform altor concepții (*Ibidem*), cel care participă la viața comunității ia parte la campania electorală, desfășoară activități de colaborare în grupuri, votează, ia contact cu liderii politici și de partid. Clasificările tipurilor de participare la viața politică merg de la cetățenii inactivi (cei care cel mult citesc despre politică în ziare și sunt dispuși să semneze o petiție dacă li se cere), la conformiști (cei care se angajează numai în forme convenționale de participare), reformiști (participă la formele convenționale de implicare, dar se înscriu și în cele de protest, cum ar fi boicoturile, demonstrațiile). Ultimele două categorii îi vizează pe activiști (care merg până la implicarea în forme non-legale sau ilegale de acțiune politică) și pe contestatari (asemănători cu reformiștii și cu activiștii din punct de vedere al implicării lor în acțiuni de protest, dar se deosebesc prin faptul că nu iau parte la formele convenționale de activitate politică) (*Ibidem*).

În România, după 1989, au avut loc de mai multe ori contestări ale guvernării de către populație. Unul dintre cele mai importante și de impact momente a fost cel care a rămas sub numele de “fenomenul Piața Universității”. În aprilie 1990, 30.000 de persoane au manifestat la București împotriva regimului politic. Această mișcare de protest, organizată de Partidul Național Creștin și Democrat, a marcat începutul fenomenului. După o serie de mici evenimente care au loc pe perioada în care Piața Universității din București este ocupată de către protestatari, deznodământul vine în mod violent. În luna iunie, lucrurile se precipită și forțele de ordine intervin cu violență.

La 14 ani de la aceste momente, viața politică pare mult mai stabilă. Ciocniri violente între forțele de ordine și manifestanți nu mai există. Cu toate acestea, se acționează în continuare în vederea criticării puterii politice. Una dintre formele cele mai noi, aplicată de mai multe ori în ultimele săptămâni, a fost cea a flash-mob-ului.

Ce este cu adevărat specific cazului românesc este tocmai utilizarea unui mijloc de exprimare care nu are nimic legat de politic. Idee la fel de nouă și în Occident¹, flash-mob-ul a fost importat în România, primele acțiuni de acest tip din București (3) au fost evenimente organizate fără nici un scop politic, urmând exact modelul american. În pragul celui de-al doilea tur de scrutin, au fost organizate flash-mob-uri

cu un caracter politic, majoritatea vizând protestul față de candidatul PSD+PUR.

Deși în Occident flash-mob-ul este apolitic, aparent, în Estul Europei lucrurile stau altfel. În Rusia, la începutul lunii martie, cu două săptămâni înainte de votul pentru desemnarea președintelui, a fost organizat un flash-mob politic. Participanți purtând măști cu chipul lui Putin și tricouri cu lozinci anti-prezidențiale s-au adunat în orașul natal al șefului de stat, lângă fostă lui reședință, scandând “Vova, întoarce-te acasă!” și apoi împrăștiindu-se. Poliția a intervenit, arrestând o parte din cei care se implicaseră în flash-mob, fără să poată explica exact motivul pentru care aceștia au fost lipsiți de libertate. Printre cei interogați s-a descoperit și autorul/initiatorul acțiunii, Oleg Bondarenko, corespondent pentru “MK v Pitere”, ediția de St Petersburg a tabloidului tineretului comunist “Moskovsky Komsomolets”. Așadar, nici această acțiune nu poate fi catalogată drept flash-mob “autentic”, fiind de fapt o strategie de imagine bine pusă la punct.

În România, primul flash-mob politic a fost organizat pe 1 decembrie, în Piața Universității, în fața cortului de campanie al PSD+PUR. Erau invitați, printr-un e-mail care a circulat pe majoritatea listelor de discuție ale ONG-urilor, toți cei care nu îl doreau pe “ADI N” președinte². Acțiunea a strâns un număr destul de mare de persoane, dar, din păcate pentru cei care îl organizau și care mizau pe surprinderea staff-ului electoral al lui Adrian Năstase, cortul nu era deschis, campania electorală fiind interzisă în acea perioadă, în care rezultatele primului tur de scrutin nu erau încă definitiv anunțate. S-au strâns, după relatăriile mass-media, aproximativ 100 de oameni.

Un alt flash-mob anunțat și desfășurat a fost pe 5 decembrie, strângând câteva zeci de tineri în Piața Universității, care veniseră cu baloane albastre, pe care le-au dezumflat, fără a scoate un cuvânt. Așa cum primiseră instrucțiuni prin e-mail, după câteva minute au plecat, evitând la timp întâlnirea cu o dubă de jandarmi chemați să intervină³. Tot pe listele electronice de discuții ale organizațiilor neguvernamentale a mai circulat un mail⁴ care invita pe dezamăgiți de rezultatele alegerilor să își depună cererea de emigrare în Congo sau să își lipescă pe piept autocolantul de pe carte de identitate, care atesta prezența la vot⁵.

Cel mai recent flash-mob desfășurat în București a avut loc pe 11 decembrie, în fața sediului TVR, acțiunea fiind gândită ca un protest față de limitarea libertății de exprimare în România. Numit “Ciocu’ mic și joc de glezne”, flash-mob-ul îi invita pe participanți să vină cu o eșarfă, cu care să își acopere gura și să facă pentru un minut “pași mărunți pe loc, cu flexarea gleznelor”⁶.

Pe lângă flash-mob-urile politice, sms-uri care transmită indemnui electorale au circulat înaintea alegerilor. Cel mai cunoscut dintre ele cerea celor care îl primeau să voteze împotriva Prim-ministrului, perspectiva emigrării în Congo fiind din nou invocată. A existat și o reacție publică oficială, pe de o parte cea a purtătorului de cuvânt al PSD-ului, Titus Corlățean, care a anunțat că va înștiința "organele abilitate", pe de altă parte, BEC-ul care, după ce a fost sesizat, a decis interzicerea mesajelor electorale cu caracter calomniator transmise pe telefoanele mobile. Decizia viza doar formațiunile și candidații care participau la alegeri, nu persoanele particulare, organizațiile neguvernamentale sau sindicale.

De altfel, campania electorală din 2004 a fost marcată și de accentul mai mare pus pe informarea despre candidații prin intermediul Internet-ului, site-uriile principaliilor doi prezidențiali reprezentând o sursă de știri despre aceștia, dar și un instrument de ironizare a adversarilor.

Putem constata aşadar că manifestările publice legate de contestarea autorității își schimbă formele, democrația românească fiind din ce în ce mai mult influențată de apariția unor fenomene sociale noi, în special legate de dezvoltarea unor comunități în spații virtuale, cum este Internetul. Mișcările de protest care au la bază comunicarea prin intermediul Internet-ului ajung la rezultate uneori surprinzătoare, dovedind capacitatea indivizilor de a se organiza și sincroniza rapid. Summit-ul WTO a fost boicotat de un astfel de fenomen social, numit "swarming", o tehnică prin care un mare număr de indivizi pot fi mobilizați foarte repede ca să ajungă pe o singură poziție din toate direcțiile, pentru a atinge un scop specific. Un "swarm" de succes trece prin patru faze: identificarea scopului, convergența, atacul și împrăștierea. Pentru a funcționa corect, aceste faze trebuie să fie sincronizate între indivizi/grupuri de indivizi aparent izolați, ceea ce se face prin formarea de mici noduri de comunicare, tot prin intermediul Internet-ului.

Apariția flash-mob-ului politic în România poate fi legată de dezvoltarea democrației românești, cel puțin din două perspective: dacă evenimentele sunt organizate de indivizi care nu sunt înregistrați politici, atunci se poate diagnostică o creștere a spiritului civic, o mai mare capacitate a cetățenilor de a se organiza și de a se implica politic. Dacă în spatele mișcărilor stau strategii de imagine, atunci se poate vorbi de o schimbare a modalității de a face campanie politică în România – utilizarea unei cantități de resurse limitate în vederea atingerii unor rezultate maxime: ridiculizarea adversarilor politici.

* PASQUINO Pasquale, *Curs de știință politică*, trad. A. Martin, Institutul European, Iași, 2002

NOTE

¹ primul flash mobbing a avut loc în iunie 2003, la New York. Coordonându-se prin e-mail-uri și SMS-uri, 150 de oameni au intrat în secția de mobilă a magazinului Macy's și au cerut un «covor pentru dragoste» la 10 000 \$, pentru «comuna din apropierea orașului». După câteva zile, 250 de oameni au venit la un hotel luxos din Manhattan și 15 secunde au aplaudat.

² Acțiunea la care erau invitați doritorii era următoarea, după cum arata e-mail-ul: "Vino cu un pachet (MARE și VIZIBIL) de bomboane sau pufuleți, desfă-l în fața cortului și servește-te. Mestecă cu poftă, de parca l-ai avea între dinți pe însuși BOMBONEL. Fraternizează cu tinerii PSD care oferă pliante: dă-le bomboane, dacă acceptă înseamnă că nu sunt definitiv pierduți." 29 noiembrie 2004.

³ Scopul flash-mob-ului, să cum era el anunțat prin e-mail, era explicat de către inițiatori. "Accesta nu este o acțiune aliniată politic, și nu este pornită sau susținută de nici un partid, fracțiune sau associație cu poziție politică. Aceasta este o întâlnire privată într-un loc public între oameni inteligenți și cu umor care studiază efectele Dezumflării Balonului Local și nimic mai mult." 3 decembrie 2004.

⁴ "Hai cu noi în Congo! Trăim într-o țară cu pretenții europene, în care președintele calcă în picioare Constituția iar premierul declară că vrea să facă sex cu nevestele ziariștilor. Trăim într-o țară în care legea este o barieră spulberată de gipanele cu girofar. Suntem sătui de umilințe, hotie, minciună, ipocrizie, lașitate. E momentul să tragem un semnal de alarmă. Vino să-ți depui cererea de emigrare în Congo! Miercuri, 8 decembrie, ora 12.00, în fața ambasadei Republicii Democratic Congo, str. Mihai Eminescu, nr. 50-54, sector 1, București. Gestul vostru contează! Varianta Congo P.S. Acesta este un flash-mob. Vino miercuri, completează cererea și pleacă! Nu trebuie să porți nici un însemn electoral!" 7 decembrie 2004.

⁵ "Va aștepțăm luni între 12.10-12.20, în fața aceluiasi cort PSD din Piața Universității. Veniți cu un ziar, desfaceți-l și citiți-l. În plus, pentru a aminti imperfecțiunile legii electorale, dezlipiți autocolantul de vot și lipiți-l în piept. E legal îde verificat; totuși, păstrați-l și după, o să mai facem ceva cu el. Sunt așteptați și ziariști, nu neapărat în interes de serviciu. Regulile în general accelești: fără altercații, fără provocări, dispariție în 100 de sec de la scurgerea celor 10 min. Dar, pentru ca ne aștepțăm la mai mulți se adaugă încă una: NU călcăți iarba, NU rupeți florile." 3 decembrie 2004.

⁶ "fiecare invitat va avea la el câte o eșarfă sau câte o bucată de scoci opac și lat. Acestea vor fi folosite la astuparea proprietății", indică e-mail-ul care a circulat. 10 decembrie 2004.

OANA MATEI - licențiată a Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București, masterand în antropologie, studii europene și doctorand în filosofie la aceeași Universitate.

Abuzul de resurse publice în campania electorală

DAN BARBU

The abuse of public resources throughout the elections campaign is one of the main forms of political corruption, mainly affecting the equi-distance of the elections race. The article aims to explain what the abuse of public resources involves, as well as the phenomenon's typology. At the same time, the article contains a series of events occurred during the November – December 2004 elections campaign, that could be categorized as administrative resources abuse, facts already emphasized upon at the time by the Romanian mass media.

Finanțarea actorilor politici implicați în campania electorală a revenit în actualitate cu prilejul alegerilor parlamentare și prezidențiale din 28 noiembrie 2004. De-a lungul timpului au existat abordări, inclusiv în Revista “Sfera Politicii”, care au încercat să identifice problemele legate de modul de finanțare al actorilor politici. Au fost identificate lacunele legislative din domeniul finanțării partidelor politice și au fost propuse o serie de soluții care să îmbunătățească cadrul legislativ, avându-se în vedere și progresele pe care le-au realizat statele democratice în acest domeniu.

Finanțarea politică “este influențată și, în același timp, influențează relația dintre partide, oameni politici, membri de partid și electorat. Finanțarea politică este strâns legată de dezbatările publice despre corupția politică. Finanțarea politică și corupția sunt noțiuni separate, dar acum există o îmbinare clară a celor două concepte”¹. În general, este destul de greu de definit “corupția politică”. Teoreticienii au ajuns la concluzia conform căreia corupția politică se referă la acele operațiuni financiare ilegale (cel mai adesea din partea unui candidat sau a unui partid politic) care aduc un profit pentru un candidat, pentru un partid politic sau pentru un grup de interes.

Abuzul de resurse publice pe perioada campaniei electorale reprezintă una din principalele forme ale corupției politice. De-a lungul timpului au fost identificate și alte forme de corupție politică, cum ar fi cumpărarea voturilor, finanțare din partea organizațiilor criminale sau teroriste.

În articolul de față îmi propun să mă opresc asupra uneia dintre formele clasice de corupție poli-

tică, anume abuzul de resurse administrative care a avut loc pe perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din România. Voi încerca să explic ce presupune abuzul de resurse publice, care este tipologia acestui fenomen. De asemenea, voi aduce exemple din perioada campaniei electorale desfășurată în perioada noiembrie-decembrie 2004, care intră în categoria abuzului de resurse administrative, aceste exemple fiind semnalate la vremea respectivă de mass-media românească.

Tipologia resurselor administrative

Reprezentanții Asociației Pro Democrație au identificat trei categorii de resurse publice care au fost folosite pe perioada campaniilor electorale²:

- resurse instituționale
- resurse bugetare
- resurse media.

În cadrul *resurselor instituționale* intră întrebunțarea resurselor umane și a bunurilor publice în scopuri electorale:

- sprijin oferit de către oficiali ai statului (judecători, prefecți, președintele țării) candidaților sau partidelor aflați în campanie electorală;
- implicarea funcționarilor statului în activități de campanie;
- folosirea sediilor unor instituții publice în scopuri electorale;
- folosirea infrastructurii logistice a birourilor și sediilor publice
- folosirea vehiculelor publice pe gratis sau în regim de reducere

- activități de campanie în decursul vizitelor de lucru corelate instituțional;
- folosirea evenimentelor publice organizate de oficialitate ale statului în scopuri electorale;
- întrebuițarea rapoartelor despre activități legate de instituții publice în scopuri electorale.

Abuzul de resurse financiare publice pentru organizarea de evenimente electorale de către candidați sau partide politice intră în categoria *resurselor bugetare*:

- distribuția directă, către alegători, a banilor din buget;
- distribuția directă, către alegători, de bunuri și servicii plătite din fonduri bugetare;
- alocarea de resurse bugetare, fără să fie prezente pe agenda bugetară și fără o justificare clară a unei asemenea distribuții;
- plăți bugetare neașteptate în decursul unei campanii, fără o justificare clară a lor;
- introducerea unor proiecte de importanță socială, suportate bugetar și care nu au fost anunțate în avans și nu se află în planul de dezvoltare.

Cea de-a treia categorie de resurse administrative se referă la *resursele media*, mai exact la întrebuițarea mass-media publică în favoarea candidaților sau partidelor aflate în competiție electorală:

- reclame ascunse pentru candidați sau partidele politice;
- folosirea rapoartelor despre activitățile corelate instituțional;
- reclame ascunse împotriva candidaților sau partidelor politice;

La rândul său, Institutul pentru Politici Publice a identificat următoarele mecanisme principale de abuz al resurselor publice, umane și materiale, în campania pentru alegerile locale 2004³:

- mobilizarea și participarea la manifestații electorale, în incinta instituțiilor de învățământ, a elevilor și profesorilor, în timpul desfășurării orelor de curs, sau chiar prin întreruperea acestora. Astfel de acțiuni încalcă prevederile art. 58 alin. 4 din Legea 67/2004 privind alegerea autorităților administrației publice locale;
- folosirea de către membri în Parlamentul României a mașinilor aflate în dotarea Camerei Deputaților și Senatului pentru a amplasa afișe și/sau pentru difuzite deplasări în scopuri electorale;
- participarea la acțiuni de campanie electorală a personalului (funcționari publici) din instituțiile conduse de candidați.

Abuzul de resurse publice și alegerile din noiembrie-decembrie 2004

Mass-media din România a semnalat în perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din 2004 o serie de evenimente care se pot înscrie în categoria abuzurilor de resurse publice. Identificarea acestor evenimente a avut la bază monitorizarea mass-media (presă scrisă și TV) pe perioada campaniei electorale.

Cele mai multe exemple ale unor abuzuri de resurse publice se regăsesc în categoria resurselor instituționale. Astfel, presa scrisă a semnalat o serie de evenimente care constituie sprijin oferit de către oficiali ai statului (judecători, prefecți, președintele țării).

Potrivit cotidianului "România Liberă"⁴, primarul Aradului, Gheorghe Falcă, l-a acuzat pe fostul prefect al Aradului, Dan Vasile Ungureanu, candidat PSD pe locul întâi pentru Senat în județul Arad, că a implicat Prefectura în campania electorală. Falcă a declarat că Ungureanu s-a folosit de resursele Prefecturii pentru organizarea unei întâlniri electorale la care urma să participe vicepreședintele PSD, Mircea Geoană.

Un alt exemplu semnalat de mass-media este legat de desfășurarea unei ședințe de partid în sediul primăriei. Concret, primarul PD al comunei Șpring, din județul Alba, Daniel Rusu, a reclamat că duminică, 7 noiembrie 2004, mai mulți membri ai PSD au folosit sala de consiliu a primăriei din localitate pentru o întâlnire de partid. "În mod normal, duminica, primăria ar fi trebuit să fie închisă. Rusu a declarat că sediul era deschis pentru că un funcționar al primăriei, Aurel Boabeș, împărtea sumele cuvenite ca subvenții pentru agricultură mai multor cetățeni din localitate. Rusu crede că scopul adunării de la primărie a fost acela de a profita de prezența oamenilor care veniseră să-și ia subvenția în scop electoral"⁵.

Un caz aparte, care face parte din categoria abuzului de resurse instituționale, a fost reprezentat de implicarea președintelui României, Ion Iliescu, în campania electorală. Este cunoscut faptul că președintele Iliescu a hotărât să candideze pe listele pentru Senat ale PSD București. Din această poziție, președintele Iliescu a participat la campania electorală fiind în același timp și chef al statului.

Prima implicare a președintelui Iliescu în campania electorală a PSD a avut loc cu prilejul lansării candidaturii lui Adrian Năstase la Președinția României, în data de 30 octombrie 2004. Cu această ocazie, Ion Iliescu a declarat: "Nu sunt prezent aici în calitate de chef al statului, ci de cetățean care își exercită dreptul său fundamental de a alege și de a fi ales, garantat de Constituția României"⁶. În același

timp, Iliescu a vorbit despre cel care dorește să-i preia mandatul ca fiind “omul politic cel mai calificat pentru această demnitate”, că “a condus cel mai performant guvern al României din ultimii ani”, că “are capacitatea de a învăță”⁷.

De altfel, acțiunile președintelui Ion Iliescu din această campanie electorală au fost monitorizate, prin intermediul mass-media, de Asociația Pro Democrația (APD), care a realizat un studiu în acest sens. Potrivit acestui studiu, președintele Iliescu a străbătut, în luna noiembrie 2004, nu mai puțin de 1750 de kilometri, a efectuat 10 vizite cu caracter electoral în afara Capitalei. Astfel, șeful statului a vizitat, în perioada campaniei electorale, localitățile Bârlad, Tutova, Drajna, Călărași, Oltenița, Potlogi, Câmpina, Ploiești, Slatina și comuna Oboga (județul Olt)⁸. Pentru comparație, studiul Asociației Pro Democrația menționează că, în luna octombrie 2004, președintele Iliescu a efectuat doar trei deplasări în teritoriu, în septembrie 2004 două, iar în august 2004 nici una. APD a făcut un calcul simplu și a ajuns la concluzia că doar costul necesar acestor vizite (aproximativ 1750 km x minimum patru mașini⁹) ajunge la suma de 22,4 milioane lei, suportată din bani publici, pentru turneele electorale ale președintelui Iliescu.

Implicitarea președintelui Iliescu în campania electorală a PSD a fost consemnată și în presa internațională. Astfel, Agenția Reuters a semnalat, într-un articol cu titlul “Partidele din România protestează împotriva postelor electorale ale lui Iliescu”¹⁰, că președintele este acuzat de violarea Constituției. și aceasta pentru că apare în posturile electorale ale partidului de guvernământ înaintea alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2004.

Participarea președintelui Ion Iliescu la campania electorală a PSD, prin intermediul vizitelor în teritoriu, prin apariția pe posturile electorale ale partidului de guvernământ, prin aparițiile în emisiunile de televiziune poate fi încadrată în categoria abuzului de resurse instituționale, mai exact a sprijinului oferit de către oficiali ai statului.

În timpul campaniei electorale au fost semnalate și o serie de abuzuri de resurse publice, care pot fi situate atât în categoria resurselor instituționale, cât și în categoria resurselor media. Astfel, Institutul de Politici Publice (IPP) a semnalat că Guvernul a plătit din bani publici aproape 500.000 dolari pentru a face, de fapt, publicitate unor figuri marcante din PSD. Acest lucru a reieșit în urma monitorizării publicității în perioada 1 octombrie – 5 noiembrie 2004. Concluzia la care a ajuns IPP este că “în spoturile guvernamentale au apărut figuri precum Adrian Năstase și Miron Mitrea”¹¹.

În aceeași ordine de idei, studiile Asociației Pro Democrația au relevat faptul că Guvernul României, direct sau prin agențile sale, a continuat să abuseze de banii publici, promovând prin spoturile publicitare programele derulate. “Peste 65.000 de dolari au fost irosiți pentru spoturile publicitare la programele guvernamentale ale ANL și ale Companiei Naționale de Autostrăzi și Drumuri Naționale”¹². În aceste spoturi sunt inserate și elemente ale spoturilor publicitare electorale aparținând Uniunii PSD+PUR.

Un alt exemplu de abuz de resurse instituționale a fost semnalat de mass-media în primele zile ale campaniei electorale. Este vorba despre publicarea “Cărții albe a guvernării”, un volum de peste 200 de pagini, în care pe prima pagină se găsește un grafic care prezintă evoluția Produsului Intern Brut din 1990 până în 2004, cu o comparație sugestivă între perioada 1997-2000 și cea a guvernării PSD. Potrivit cotidianului Adevărul, “în timp ce actualul partid de guvernământ se laudă că a sporit veniturile familiale asigurând un trai mai bun românilor, cartea publicată de Guvern sugerează exact contrariul în ceea ce privește situația nivelului de trai în perioada 1997-2000”¹³.

Este știut faptul că Legea electorală interzice campania electorală în unitățile de învățământ în timpul orelor de curs. Cotidianul “Evenimentul Zilei” a semnalat faptul că “la vizitele electorale în Vrancea ale liderilor PSD, Adrian Năstase și Miron Mitrea, pe tot parcursul traseului au fost postați elevi de școală generală îmbrăcați cu vestuie pe care scria Unirea PSD+PUR. Inspectorul școlar general, Enache Mândrescu, candidat PSD la Senat, a fost acuzat de ziariști că folosește elevii pentru îmbunătățirea propriei imagini și a partidului său. Mândrescu nu a negat că unii membri ai PSD sună în școli pentru a lua elevi la acțiuni de partid, însă numai dacă sunt membri ai organizației de tineret sau simpatizanți”¹⁴.

Abuzul de resurse bugetare s-a remarcat în perioada campaniei electorale prin intermediul unor hotărâri ale Executivului, care, potrivit mass-media, a scos din fondul de rezervă bugetară 1500 de miliarde de lei (aproape 37 de milioane de euro)¹⁵ și le-a împărtit direct unor localități, majoritatea cu primari PSD sau localități de unde provin demnitari. “Evenimentul Zilei” a arătat că printre localitățile care au beneficiat de aceste fonduri s-au numărat: municipiul Oltenița, unde s-a născut președintele Iliescu (1,5 miliarde lei), comuna Tărtășești (comuna natală a premierului Adrian Năstase, 400 de milioane de lei), comuna Cornu, unde premierul Năstase are o casă de vacanță (300 milioane de lei), localitatea Topleț, unde s-a născut ministrul de stat Ioan Talpeș (2,6 miliarde de lei)¹⁶.

În aceeași ordine de idei, cotidianul “România Liberă” a relatat, în data de 7 decembrie 2004, că “Fondul de rezervă bugetară a sărăcit subit cu peste 31 milioane de euro (1000 de miliarde de lei), bani care au luat calea ajutoarelor sociale, a ajutoarelor pentru încălzire, precum și a ajutoarelor pentru susținerea sistemului de protecție a persoanelor cu handicap. Alte 590 de miliarde de lei au fost dirijate către plata salariilor majorate ale profesorilor. În total, Guvernul a cheltuit, de la începutul lunii decembrie, peste 42 milioane de euro din banii contribuibililor, pentru săraci, profesori și persoane cu handicap”¹⁷.

Alocarea de resurse bugetare, fără să fie prezente pe agenda bugetară și fără o justificare clară a unei asemenea distribuții, a fost prezentă în campania electorală o dată cu măsurile sociale anunțate de Guvern în data de 10 noiembrie 2004. Concret, premierul Adrian Năstase a anunțat măsuri referitoare la pensii, bani pentru mașini vechi date la casat sau despăgubiri în cazul celor care aveau depuși bani la CEC pentru Dacia. Potrivit “Evenimentului Zilei”, “Guvernul a aprobat, printr-un proiect de lege, modul în care vor fi despăgubiți cei care au depus bani la CEC până la 1 martie 1992, ca să-și ia autoturism Dacia. Este vorba de persoanele care își vor păstra aceste depozite până la intrarea în vigoare a legii. Cei care aveau la vremea respectivă 70.000 de lei ar urma să primească 100 de milioane de lei. Efortul bugetar va fi de 3.000 de miliarde lei, a spus Năstase, fără a preciza de unde vor proveni banii(...) Un alt proiect de lege prevede că, în caz de deces al unui pensionar, soțul supraviețuitor ar putea primi o pensie specială de 25% din quantumul pensiei soțului decedat. E valabil pentru persoanele căsătorite de cel puțin zece ani; pensia soțului supraviețuitor trebuie să fie sub nivelul pensiei medii (două milioane de lei). Efortul bugetar va fi de 6.000 de miliarde lei”¹⁸. La vremea respectivă, Alianța D.A. PNL-PD a reacționat, susținând că măsurile sociale anunțate de Guvern nu au acoperire reală în bugetul pentru anul 2005 și nu pot fi susținute la nivelul actual al performanțelor economiei românești. La rândul său, vicepreședintele PRM, Augustin Lucian Bolcaș, a declarat că măsurile sociale anunțate reprezintă “publicitate electorală”, ele negăsindu-și acoperirea în buget.¹⁹

Concluzii

Așa cum se poate observa, mass-media a prezentat pe perioada campaniei electorale numeroase evenimente care pot fi încadrate în categoria abuzurilor de resurse publice. Sigur că majoritatea exemplelor au legătură cu partidul de guvernământ, ceea ce este de înțeles având în vedere că acesta deține

toate pârghiile politice, sociale și economice. Surprinde însă numărul destul de mare de astfel de exemple, semnalate de mass-media în campania electorală.

Abuzul de resurse administrative afectează, în principal, echitatea competiției electorale, care ar trebui să fie unul din pilonii oricărei societăți democratice. Problema care se naște acum este legată de felul în care cadrul legislativ permite situații asemănătoare celor prezentate în acest articol. Majoritatea exemplelor de abuz de resurse publice s-au derulat la limita legii, cadrul legislativ fiind extrem de permisiv în această direcție. Nu mi-am propus să fac în acest moment o analiză a cadrului legislativ, ci doar să semnalez o serie de exemple care se încadrează foarte bine în tipologia resurselor publice folosite în campania electorală pentru avantaje electorale.

Este necesară o discuție serioasă din partea partidelor politice, din partea organizațiilor societății civile, care să pornească de la abuzurile de resurse publice, semnalate de mass-media și de societatea civilă. Este importantă crearea unui cadru legislativ clar, care să nu mai permită sau măcar să diminueze abuzul de resurse publice în scopuri electorale.

NOTE

¹ Walecki Marcin (2004) - “Political money and corruption”, în *Global Corruption Report 2004, Transparency International*, pp. 19-21

² Asociația Pro Democrația (2004) – “Raportul monitorizării campaniei electorale pentru alegerile locale – iunie 2004”, p. 21

³ Institutul pentru Politici Publice (2004) – Comunicat de presă: “Campania și primul tur al alegerilor locale 2004: continuitatea unor curențe”, 7 iunie 2004

⁴ “România Liberă”, 11.11.2004, p. 2

⁵ “Curentul”, 12.11.2004, p. 4

⁶ “Curentul”, 01.11.2004, p. 3

⁷ “Curentul”, 01.11.2004, p. 3

⁸ “Adevărul”, 25.11.2004, p. 2

⁹ “Ziua”, 25.11.2004, p. 3

¹⁰ “Ziua”, 11.11.2004, p. 8

¹¹ “Evenimentul Zilei”, 11.11.2004, p. 6

¹² “Ziua”, 25.11.2004, p. 3

¹³ “Adevărul”, 29.10.2004, p. 2

¹⁴ “Evenimentul Zilei”, 16.11.2004, p. 4

¹⁵ “Evenimentul Zilei”, 03.11.2004, p. 4

¹⁶ “Evenimentul Zilei”, 03.11.2004, p. 4

¹⁷ “România Liberă”, 07.12.2004, p. 4

¹⁸ “Evenimentul Zilei”, 12.11.2004, p. 6

¹⁹ “Evenimentul Zilei”, 12.11.2004, p. 6.

Părinti și copii

un eseu despre tensiunile structurale ale sistemului comunist

MIHAIL RADU SOLCAN

The paper starts with an examination of the real working of the communist system. The thesis is that it was not a command system; it was a system based on approvals. The approvals of the nomenklatura positions were central to the system. The nomenklatura was not a social class; it was an institution, i.e. a system of rules. Then the paper examines the role of the proletarian quota: according to the nomenklatura institution, a percentage of the leaders (up to 80-85 per cent) had to be industrial workers. The main claim of the paper is that the nomenklatura is a self-destructive institution. The children of those who held key-jobs in the system and, in general, the children of the proletarians who had access to university education cannot have real political power because of the quota system. 1989 was their great opportunity to get rid of the quota system.

1. Problema funcționării reale a sistemului comunist

Economia zisă de comandă este adesea opusă economiei de piață. Există o “mică” dificultate în această dihotomie. În vreme ce piața liberă poate funcționa, economia de comandă este, de fapt, logic imposibilă în forma ei atotcuprindătoare. Există o amplă literatură pe tema imposibilității economiei de comandă.¹ N-am de gând să-o comentez aici. Dar, cititoarele sau cititorii, chiar dacă nu sunt familiarizați cu această chestiune, se pot gândi doar la enormele probleme pur practice cu care-ar fi confruntat centrul de comandă.² Să te bazezi exclusiv pe lanțuri lungi de transmitere a comenziilor ar fi imposibil.

Cum funcționa atunci sistemul zis “comunist”, dacă nu era posibil să ia forma unui forma de comandă? Această întrebare este una absolut distinctă de cea privitoare la sistemul comunist ca sistem economic și social bazat pe comandă. Ea este punctul de plecare al investigației noastre.

Înainte de a trece mai departe, la secțiunile care-ncercă să examineze un răspuns la întrebarea de mai sus, voi face câteva precizări. Mai întâi o precizare de ordin terminologic. Prin “sistem comunist”, conform unei practici uzuale acum, se-nțelege sistemul economic, politic, social în care partidul comunist juca rolul dominant. Nu este vorba deci despre sistemul ideal avut în vedere în doctrina

comunistă. În terminologia partidelor comuniste, ceea ce se numește aici “sistem comunist” era denumit “socialism” sau “faza socialistă” a societății comuniste.

În al doilea rând, trebuie precizat că articolul discută ceea ce se numește “nomenclatura comunistă”. Problema aceasta este dezbatută într-o bogată literatură. Nomenclatura este discutată aici ca *instituție*. În special este vorba despre nomenclatura ca instituție formală.

Instituțiile sunt văzute aici ca reguli. Nomenclatura este deci și ea tratată ca un sistem de reguli. Referirile de ordin istoric privesc doar perioada anilor 1970 și România. Lucrul acesta se vede lesne și din bibliografie unde sunt menționate o serie de documente ale P.C.R.; prin urmare, chiar dacă ipotezele avansate aici au inevitabil un caracter mai general, materialul probator este limitat exclusiv la perioada menționată.

2. Un sistem al aprobărilor

Limitele sistemului de comandă generează o consecință foarte importantă. Dacă nu poate da direct ordine, tiranul trebuie să-și pună prietenii în poziții-cheie. Orice dictatură care-și merită numele, sub o formă sau alta, trebuie să-și plaseze adepții în pozițiile din care se iau deciziile economice, politice etc. Sistemul comunist își merita calificativul de “totalitar” deoarece voia să controleze și detaliile

vieții indivizilor. Un element central al sistemului era reprezentat de “nomenclatură”. Linia de forță a instituției nomenclaturii este dată de un sistem de reguli de ocupare a posturilor de conducere.

Să aruncăm deci o privire asupra câtorva posturi. De pildă Anexa II la Hotărârea cu privire la nomenclatură din 1977³ precizează că viceprim-ministrii Guvernului sunt în nomenclatura C.P.E. al C.C. al P.C.R.; tot în această nomenclatură sunt și primii-secretari ai comitetelor județene de partid, președintele Consiliului Național al Apelor sau guvernatorul Băncii Naționale. Concret, aceasta înseamnă că ocuparea acestor posturi se face numai cu aprobarea C.P.E. al C.C. al partidului.

Secretariatul C.C. al P.C.R., conform Anexei III la Hotărârea cu privire la nomenclatură,⁴ aprobă, de exemplu, directorii editurilor, redactorii-șefi ai unor ziară centrale și locale, corespondenții de presă trimiși în străinătate și o serie de ocupanți ai altor posturi.

Pe exemplarul consultat de mine pe Anexa IV la Hotărârea amintită mai sus scrie “secret de serviciu”. Care era secretul? Nomenclatura sindicatelor. Aici este trecut și numărul de tovarăși care ocupă diversele funcții. Totul merge până la “Rapsodia Română” sau tabăra de copii de la Năvodari.

Nomenclatura asociațiilor studențești este descrisă în Anexa V. Pe ea scrie chiar “strict secret”! Cu alte cuvinte, faptul că până și *cercetătorii* de la Centrul pentru problemele tineretului sunt aprobatai de Secretariatul C.C. al U.T.C. era ținut strict secret.

Unde se plasa nomenclatura universităților în tot acest sistem meticulos alcătuit? Biroul comitetelor județene de partid, cu acordul comisiei de cadre de la C.C., de pildă, aproba decanii. Șefii catedrelor de științe sociale se aprobau după aceeași regulă.

Dar profesorii universitari? Aceștia făceau parte din nomenclatura secretariatelor comitetelor județene de partid.⁵ Cuvântul-cheie pentru instituția nomenclaturii este *aprobare*. Fiecare palier al structurii ierarhice a sistemului comunista avea în nomenclatura sa o serie de poziții și de activități asociate lor. Oricine ar fi ocupat o astfel de poziție avea nevoie de aprobare. Orice activitate trebuia aprobată.

Acum este limpede felul în care sistemul depășea, în practică, obstacolele legate de imposibilitatea logică a sistemului de comandă. Nimănui nu î se poruncea să se înscrive la doctorat. Pentru a te înscrive aveai însă nevoie de aprobare.

În principiu, orice activitate ar fi trebuit aprobată. În realitate, desigur nici instituția extrem

de ramificată a nomenclaturii nu era capabilă să cuprindă tot.

Nu jucau ordinele venite de sus nici un rol? Ideea sistemului de aprobări nu elimină rolul ordinelor de sus. Secretarul general putea evident să ceară să fie sistematizat un oraș. Nu el era însă autorul planului de sistematizare. De multe ori, nu era nicidecum inițiatorul unui plan de sistematizare sau altul. El trebuia doar să-l aprobe.⁶

3. Sistemul de cote

Nomenclatura comunistă n-ar fi fost ceea ce a fost fără sistemul ei de “cote”. La prima vedere, cotele seamănă cu modul de a eșantiona al sociologului. De pildă, parlamentul comunista avea procente de membri ai unor comunități etnice în funcție ponderea comunităților respective în cadrul populației. În realitate, cotele reflectau mai degrabă principiile revoluționare ale partidului.

De departe, cea mai importantă cotă era cea de muncitori. Uneori cota de proletari este cerută doar la modul general. Se vorbea de “promovarea, cu prioritate, în organele și aparatul de partid, de stat, al organizațiilor de masă, în conducerile ministerelor și ale celorlalte instituții, în toate funcțiile de răspundere, a cadrelor provenite din rândul muncitorilor”.⁷ Nu este greu să ne facem însă o idee și asupra acestei cote exprimate în procente.

Cadrele partidului erau pregătite la o instituție de învățământ specială, cunoscută sub numele de Academia “Ştefan Gheorghiu”. În Hotărârea din 1971 privitoare la organizarea Academiei respective⁸ se spune explicit că “se va avea în vedere ca 80–90% dintre cei admitiți în Academie să fie activiști care provin din rândurile muncitorilor, maiștrilor și tehnicienilor”. Ce “stagiu în producție” li se cerea? Li se cereau cel puțin 3 ani.

Partidul putea impune însă și alte procente. Foarte important a fost, în acest sens, procentul de femei. De exemplu, într-o hotărâre din 1977⁹, vorbindu-se despre rezerva de cadre, se preciza că 30% trebuie să fie femei.

Interesant este că, în 1973¹⁰, se spune răspicat că “va trebui acordată o atenție sporită participării și mai susținute a soților cadrelor de partid” la activitatea politică. Am putea desigur specula că această schimbare de reguli era menită să favorizeze ascensiunea unei celebre soții. Semnificativ este însă faptul că se simte nevoia de a plasa totul în cadrul unui sistem de principii și reguli. Cu alte cuvinte, există mentalitatea că totul trebuie instituționalizat formal.

4. Tensiunea structurală: tranziția de la o generație la alta

Ce se-ntâmplă însă la trecerea de la o generație la alta? Cum s-ar putea păstra procentele de muncitori?

Fiii și fiicele celor cu poziții de conducere în sistemul comunist nu prea se făceau muncitori sau muncitoare. Ajungeau medici, ingineri, profesori etc.¹¹ Într-un sistem comunist cu un partid puțin numeros mulți dintre oamenii aceștia nici n-ar fi putut ajunge membri de partid.¹² Totuși, când este vorba despre pozițiile de vârf în nomenclatură nici nu poate fi vorba de moștenirea în masă a posturilor. Tatăl tău sau socrul tău au fost miniștri, dar tu poți ajunge cel mult cercetător, poate director de institut, dar cam atât. Din pricina cotelor, fiii și fiicele celor care dădeau aprobările cele mai importante nu mai pot ajunge în același poziții-cheie.

În spirit autentic oriental, se putea desigur proceda flexibil. Cota de muncitori nu era nicicum de sută la sută. Există deci o portată. Și nu este de mirare că progeniturile secretarului general sau ale altor oameni puternici se pot strecu prin ca.

O altă modalitate de flexibilizare a regulilor o reprezinta improvizarea unui *stagiu în producție*. Lucrai un an sau chiar șase luni ca tractorist și-ți îmbunătățeai condiția ta socială din punctul de vedere al instituției nomenclaturii. Sub o formă sau alta, trebuia însă să treci “prin producție”.

La polul opus abordării flexibile, se situa perspectiva conform căreia și “nomencluriștii” care au fost odinioară muncitori au pierdut contactul cu proletariatul. Conform acestei abordări, “nomencluriștii” ar fi trebuit înlocuiți periodic. Epurările, revoluția culturală reprezentau expresia unei asemenea mentalități.

În concluzie, sub o formă mai dramatică sau mai puțin dramatică, deținătorii funcțiilor de conducere, conform logicii sistemului comunist, urmă să fie schimbați. Era imposibil ca acest sistem să nu genereze o tensiune structurală. Tranziția de la o generație la alta de nomencluriști dă naștere, în mod necesar, unei tensiuni structurale între “părinți și copii”.

Ideea acestei tensiuni structurale poate fi, de altfel, generalizată. Adevărul este că fie sistemele de cote, fie simpla extindere a accesului la învățământul universitar în sistemul comunist deschid calea către profesii nemuncitorești fiilor și fiicelor de muncitori.

Cu alte cuvinte, prin “copii” înțeleg aici nu doar fiii și fiicele persoanelor care dețineau poziții de vârf. Aceștia sunt, fără îndoială, importanți, dar

sensul avut în vedere aici este acela de “copii ai sistemului comunist”. Băiatul de la țară care a venit la oraș, a studiat fizica și a ajuns un bun fizician, dar nu putea accede la poziții politice de vârf pentru că n-a fost el însuși proletar este un exemplu de asemenea *copil al sistemului comunist*.

5. 1989: Marea ocazie a copiilor sistemului?

Un întreg val de oameni care nu sunt proletari este generat de industrializare și de toate transformările sociale din sistemul comunist. Oamenii din acest val, copii ai sistemului, au o serie întreagă de beneficii de pe urma acestuia, dar logica strictă a instituției nomenclaturii îi ține departe de pozițiile din care se iau deciziile cu greutate.

1989 nu este opera acestor oameni. Ca o ironie a sorții, deși este greu de probat acest lucru, pare plauzibil că 1989 este opera muncitorilor industriali și a persoanelor marginale în sistem. Cu alte cuvinte, a celor în numele căror se exercita dictatura în sistemul comunist. Ei sunt cei care par a fi format grosul participanților la marile demonstrații care au doborât sistemul comunist.

1989 este însă o mare ocazie pentru copiii sistemului. Copiii “boierilor” comuniști au primit repede care este ocazia: accesul la putere, accesul la averi imposibil de acumulat în vechiul sistem. Revoluția dă brusc peste cap regulile jocului: de la regulile după care se ajunge ministru până la regulile pentru primarii din cele mai mici cătune. Totul se schimbă în mod spectaculos. Dispar procentele de muncitori, femei și alte chingi ale instituției nomenclaturii comuniste. O astfel de ocazie nu poate fi scăpată și nu este desigur scăpată.

Ipoteza de mai sus diferă de ideea că deținătorii pozițiilor de rangul al doilea sau al treilea, din perspectiva regulilor nomenclaturii, ar fi venit la putere. Cele două ipoteze ar putea fi desigur complementare. Există un element care mă face să cred că prima ipoteză este totuși mai credibilă decât a doua. Criteriile ca atare după care se formează nomenclatura, la orice nivel, duceau la selectarea unor persoane puțin capabile să facă față noului tip de joc politic. Problema nu este că n-ar fi vrut să profite și ei de ocazie sau că unii¹³ n-ar fi reușit acest lucru (inclusiv în poziții foarte mediatizate). Dificultatea lor cred că era de alt gen: fără proptelele procentelor era foarte greu să reziste “copiilor” mai bine educați, uneori umblați prin lume. Este de văzut deci, din punct de vedere empiric, în ce măsură cei care corespundeau, de exemplu, cotei proletare și au studiat doar la Academia de partid au mai

făcut față în continuare.¹⁴ Cei care acced la demnități publice, chiar dacă au fost nomenclaturiști la un nivel sau altul, corespund profilului *copiilor sistemului*, nu celui al părinților.

NOTE

¹ Inclusiv autorul prezentului articol a discutat această problemă, în *Freedom, Minds, and Institutions* (București: Editura Universității din București, 2003). Punctul său de vedere este că planificarea universală este *logic imposibilă*.

² Am avut pe vremuri ocazia să aud, de la cineva care lucrașe la Comitetul de Stat al Planificării, cum trebuie răspuns când te întreabă șefii în legătură cu detalile practice de care nu ai cum să ai habar. Respectivul prezenta lucrurile sub forma unei anecdotă: șefii de la Comitetul Central au citit în ziar despre o locomotivă abandonată undeva într-o gară de provincie; te sună furioși ca să afle ce-i cu locomotiva; tu nu trebuie nici în ruptul capului să le explici că n-ai cum să știi tot timpul unde se află locomotivele țării; le spui că s-au luat deja măsuri!

³ V.(Comitetul Politic Executiv al C. C. al P.C.R. 1977).

⁴ V.(Comitetul Politic Executiv al C. C. al P.C.R. 1977).

⁵ Cf. (Comitetul Central al P.C.R. & Ministerul Educației și Învățământului 1973, art.5). Propunerile din respectivul document au fost apobate. Tot acolo se preciza că admiterea la doctorat este controlată de o comisie formată la nivelul C.C. al P.C.R.

⁶ Vitali Naișul mi-a atras pentru prima oară atenția faptului că sistemul economic communist poate fi caracterizat drept *ekonomika soglosovanii*. Pentru detalii suplimentare a se vedea Mihail Radu Solcan, *Freedom, Minds, and Institutions* (București: Editura Universității din București), p.208.

⁷ În (Comitetul Central al P.C.R. 1977, preambul).

⁸ V. (Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. 1971).

⁹ V. (Comitetul Central al P.C.R. 1977, secțiunea VII).

¹⁰ V. (Comitetul Central al P.C.R. 1973, art.7).

¹¹ Aceasta este o ipoteză. N-am date empirice care să susțină, dar nici nu mă tem prea tare de confruntarea cu datele empirice.

¹² S-ar putea ca unul dintre motivele expansiunii numerice a P.C.R. să fi fost legat de sistemul de cote. Pentru a primi un intelectual în partid trebuia atras în partid un număr substanțial de muncitori, „în compensație”, ca să zic aşa. Cum nici accesul la doctorat sau în unele poziții din învățământ și aşa mai departe nu era practic posibil fără a fi membru de partid, trebuie să se fi dezvoltat o presiune considerabilă pe linia primirii de intelectuali în partid; aceste primiri generau, prin ricoșeu, un număr cu mult mai mare de primiri de muncitori în partid.

¹³ Atenție însă și la posibilele confuzii. S-ar putea ca multe persoane care corespund acestei descrierii să fi fost din nomenclatura organizațiilor studențești, care - prin natura ei - nu respectă, de pildă, „cotele de proletari”.

¹⁴ Este evident că procentele pe care menținea sistemul comunist în rândul demnitărilor de micșorează brusc. Cel lesne sare în ochi faptul că procentele de femei în posturi-cheie scad dramatic.

BIBLIOGRAFIE

Comitetul Central al P.C.R. (1973), „Hotărârea C. C. al P. C. R. din 18–19 iunie 1973, cu privire la creșterea rolului femeii în viața economică, politică și socială a țării”.

Comitetul Central al P.C.R. (1977), „Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea organelor și organizațiilor de partid în înfăptuirea politicii de cadre a partidului”.

Comitetul Central al P.C.R. & Ministerul Educației și Învățământului (1973), „Propunerile privind criteriile politice de promovare în posturile de conferențiar și profesor în învățământ superior și admitere la doctorat”.

Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. (1971), „Hotărârea Comitetului Executiv al C.C. al Partidului Comunist Român cu privire la organizarea Academiei „Ștefan Gheorghiu” pentru pregătirea cadrelor de conducere a activității de partid, social-politice, economice și administrației de stat”.

Comitetul Politic Executiv al C. C. al P.C.R. (1977), „Hotărâre cu privire la nomenclatura Comitetului Central al P. C. R. și a comitetelor județene, municipale și orașenești ale partidului”.

MIHAIL RADU SOLCAN - profesor univ. dr. la Facultatea de filosofie, Universitatea din București. A publicat între altele o introducere documentară în logica modernă și a editat o antologie de filosofie analitică. Este co-editor al antologiei comentate *Limitele puterii* (ALL, 1994) și autor al cărților *Arta răului cel mai mic* (ALL, 1998), *Introducere în filosofia minții din perspectiva științei cognitiei*, *Freedom, Minds, and Institutions*, *Eseul filosofic*.

Democrația românească pe lungul drum al consolidării

DANIEL ȘANDRU

This article proposes a model for the analysis of democratic transition in Romania. Over the last 15 years Romanian democracy has shown all the signs considered by experts illnesses of democracy, but in the same time we have all the signs that all these symptoms and syndromes were overcome, so that Romanian democracy is on its way to consolidation. The conclusion is that, given that a veritable democracy construction needs time, we have to be patient, a fortiori in Romania's case, in which democratic roots have been evicted by a totalitarian regime.

Introducere

Fără îndoială, România post-comunistă se află în proces de democratizare, iar această asumție presupune asumarea unei viziuni teleologice, potrivit căreia punctul terminus al acestei evoluții ar fi instaurarea democrației. Pentru sistemul politic românesc, o importantă provocare survine însă din perspectiva a ceea ce Sorin Alexandrescu numea intrarea noastră târzie în modernitate (Alexandrescu, 1998, 1999), proces care a determinat, în plan politic, dificultatea înrădăcinării tradiției democratice, cu tot ceea ce aceasta implică: instituții stabile, valori, atitudini și comportamente. Această absență a fost însă "compensată", o dată cu instaurarea comunismului, de un tip de socializare care, atunci când nu a creat un cetățean pasiv și total "acoperit" de partidul-stat, a dat naștere unor comportamente de tip dublă personalitate: "Persoana vizibilă se conformă la tot ceea ce doreau autoritățile; persoana ascunsă rămânea sceptică sau ostilă" (Rose, Mishler, Haerpfer, 2003, p. 75). După 1990, pe acest tip de structură socială și instituțională trebuia construită o democrație. Multe dintre secvențele autoritarismului au rămas însă încapsulate atât în comportamentele cotidiene ale cetățenilor, cât și în atitudinile celor care au format clasa politică postcomunistă. Ipoteza pe care o aduc în atenție în acest studiu este că dezvoltarea instituțională și cea cultural-politică a societății românești au avut loc gradual, printr-o metodă a încercărilor și erorilor, într-o manieră incrementală. Aceasta trimite la imaginea unui spațiu politic în care "cetățenii, experții și liderii învață din greșeli, văd ce corecturi trebuie făcute, modifică strategia, și aşa mai departe. Dacă e necesar, proce-

deul este repetat. Deși fiecare pas poate părea dezamăgitor de mic, s-ar putea spune că pași graduali pot produce în timp schimbări profunde, chiar revoluționare. Totuși, aceste schimbări graduale se petrec în mod pașnic și câștigă un suport public atât de larg, încât au tendința de a rezista în timp" (Dahl, 2003, pp. 177-178). Desigur, fiecare țară cunoaște propriul său drum spre democratizare, dar anumite aspecte redate în modelul de mai sus pot fi recunoscute și în cazul României postcomuniste, chiar dacă nu în prima fază a procesului, când nu putem vorbi de existența unei "intenționalități colective" la nivelul clasei politice în ceea ce privește construirea unei realități politice de tip democratic. Dimpotrivă, prima fază a tranziției românești a fost dominată de numeroase neajunsuri, de la faptul că puterea a fost preluată de neocomuniști și până la violențele de stradă de la începutul anilor 1990, care au făcut ca multe țări europene să-și revizuiască opiniile cu privire la şansele instaurării democrației în România. Efecte ale acelui început de drum s-au resimțit până la finalul decadelor trecute (mineriada din 1999) și chiar în contextul alegerilor din 2000, când turul al doilea al prezidențialelor a rezervat surpriza ascensiunii politice a extremismului. La acestea se adaugă, desigur, valorile scăzute relevante de Barometrul de Opinie Publică în ceea ce privește încrederea cetățenilor în instituțiile democratice¹.

1. Un model de analiză a tranziției democratice

Mai mulți analiști au încercat să explică această cale sinuoasă pe care România postcomunistă a cu-

noscut-o în privința democratizării. Se poate observa, totuși, o evoluție graduală, deși ceea ce Andreas Schedler numea “prevenirea colapsului democrației” și “prevenirea eroziunii democratice” (Schedler, 2002, pp. 122-138)² au survenit târziu, chiar foarte aproape de noi, în contextul consolidării democratice. Din acest punct de vedere, se poate admite că nu există o “paradigmă a tranzitiei” care să ofere un model explicativ coherent și universal, aplicabil în cazul tuturor țărilor intrate în cel de-al treilea val al democratizării (Carothers, 2002, pp. 168-186). Această realitate este cu atât mai valabilă pentru situația României, despre al cărei sistem politic se poate susține, la limită, că a pendulat între cele două “boli” ale tranzitiei, ce se manifestă mai ales în cazul țărilor lipsite de tradiție democratică și în care valorile politice specifice democrației se impun, ca atare, cu dificultate. Este vorba, pe de o parte, despre “sindromul pluralismului ineficient” și, pe de altă parte, despre “sindromul puterii dominante”³. Fără a emite pretenția unui model explicativ care să acopere întreaga problematică relevată de democratizarea sistemului politic românesc, propun o încercare de conceptualizare a acestui proces pe două paliere: primul arc în vedere coordonatele negative ale consolidării democratice identificate de Schedler, urmărind să etapizeze cei 15 ani parcursi de România în contextul procesului de democratizare; cel de al doilea încearcă aceeași etapizare din perspectiva tranzitiei instituționale, cu trimitere la “bolile” descrise de Thomas Carothers. Trebuie specificat, în acest context, că propunerea mea vizează o analiză calitativă a drumului pe care sistemul politic din România postcomunistă l-a parcurs în perspectiva consolidării democratice. Astfel, înțeleg conceptualizarea a ceea ce, generic, a fost numit “tranzitie politică românească”, și care acoperă, de fapt, procesul de democratizare, în următoarea manieră:

Tabelul 2.1

Niveluri de analiză a tranzitiei politice din România postcomunistă	
Nivelul consolidării	Nivelul instituțional
I. Prevenirea colapsului democrației Durata: 1990-1999 Anul depășirii etapei: 1999	1. Sindrom al pluralismului ineficient Durata: 1990-2000 Anul depășirii etapei: 2000
II. Prevenirea eroziunii democratice Durata: 1999-2004 Anul depășirii etapei: 2004	2. Sindrom al puterii dominante Durata: 2000-2004 Anul depășirii etapei: 2004

Notă: În studiile de la începutul anilor 1990 privitoare la democratizare, instaurarea și consolidarea democrației într-o țară care

înlăturase un regim autoritar sau totalitar era pusă în legătură cu problema alegerilor, considerându-se că modul în care acestea se desfășoară reprezintă o garanție a constituiri spațiului politic democratic. Raportându-se la alegeri ca la un indicator al democrației, unii politologi și-au luat totuși rezerva de a sublinia că democrația este cu adevărat instaurată într-o țară aflată în tranzitie atunci când sistemul său politic trece “testul dublei alternanțe” (Huntington, 1991, pp. 266-267). În studiile mai recente însă, se subliniază ideea că, dacă alegerile libere și corecte reprezintă, într-adevăr, o condiție necesară pentru instaurarea democrației, ele nu sunt și o condiție suficientă. Fără a cădea în “eroarea electoralismului” (definită ca o credință potrivit căreia “simpla organizare a alegerilor va canaliza acțiunea politică spre competiții între elite și că va acorda legitimitate publică învingătorilor”, fără însă a fi luate în considerare modalitatea de organizare a alegerilor sau constrângerile impuse învingătorilor – Schmitter, Lynn Karl, 2002, pp. 4-18), am luat în considerare aici alegerile din 2000 și din 2004 ca puncte de cenzură în evoluția sistemului politic românesc înspre consolidarea democrației, nu pentru că acestea ar fi marcat strict temporal trecerea de la o etapă la alta, ci pentru că au implicat reconfigurarea spațiului politic de o manieră care permite susținerea tezei unui parcurs incremental al tinerei democrații românești.

Desigur, cele două paliere sunt interconectate. Ele nu presupun o dezvoltare paralelă a sistemului politic românesc din perioada de tranzitie (una în zona consolidării și alta la nivel instituțional – aşa ceva ar fi imposibil) și nici nu trimit la o “schematizare” a acestui proces. Dimpotrivă, această perspectivă își propune să surprindă cu aproximație evoluția României postcomuniste pe coordonatele stabilității democratice. Se poate observa, în acest context, că reducția pe care Schedler o operează în privința înțelegerei procesului de consolidare democratică, pe care îl circumscrisă exclusiv semnificațiilor sale negative, de prevenire a colapsului democrației și a eroziunii democratice, se regăsește în cazul sistemului nostru politic, dar acest lucru nu înseamnă că, o dată ce a depășit aceste etape, România se află, din punct de vedere politic, în sfera unei democrații consolidate. Dimpotrivă, acest tip de analiză permite afirmarea ipotezei că sistemul politic românesc trebuie să atingă și celelalte coordonate descrise de Schedler (adică organizarea, dezvoltarea și fundamentarea democrației) până la venirea unei democrații consolidate. Pentru a argumenta însă în favoarea acestei teze, trebuie să luăm în considerare fiecare dintre cele patru etape aflate pe cele două niveluri de analiză a tranzitiei politice din România postcomunistă. Întrucât nu îmi propun un excurs de istorie recentă, ci o încercare de analiză specifică științei politice, mă voi referi aici numai la punctele de trecere de la o etapă la alta, pentru a marca momentele evolutive importante pe care sistemul nostru politic le-a trecut în drumul său spre consolidarea democrației. Remarc, dintru început,

faptul că sindromul pluralismului inefficient (etapa I instituțională) se suprapune peste perioada în care marea provocare pentru România a fost prevenirea colapsului democrației (etapa I din punctul de vedere al consolidării democratice), în vreme ce sindromul puterii dominante (etapa 2 instituțională) apare în momentul în care sistemul politic românesc a trebuit să facă față eroziunii democratice (etapa II din perspectiva consolidării democratice). În opinia mea, sub aspectul consolidării democratice, evoluția sistemului politic românesc a fost destul de întârziată temporal. Astfel, cred că am încheiat provizoriu etapa de prevenire a colapsului democrației o dată cu izolarea principalilor actori anti-sistem democratic din România, adică o dată cu arestarea, în februarie 1999, a liderului minerilor, Miron Cozma. Aici se cuvine, totuși, o paranteză: chiar dacă un alt susținător al viziunii antidemocratice – de această dată instituționalizat politic – și anume Partidul România Mare (PRM), a devenit, în urma alegerilor din 2000, cel de-al doilea partid parlamentar, iar liderul său a intrat în cel de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale care au avut loc în același an, se poate presupune că asupra acestei forme de politică a survenit între timp un proces de “contagiune democratică” (Baudouin, 1999, p. 208), care și-a manifestat produsele mai ales în anul electoral 2004 (sunt de reținut aici modificarea de discurs a lui C.V. Tudor, scorul mic obținut, de această dată, de PRM, precum și faptul că partidul și-a surclasat propriul lider la alegerile generale din 28 noiembrie 2004). Un paradox ar putea fi faptul că prevenirea colapsului democrației s-a realizat tocmai prin intermediul “pluripartidismului haotic” (Bocancea, 2002): din punctul de vedere al democratizării și consolidării democratice, existența mai multor partide a împiedicat confiscarea puterii politice de către un singur partid sau de către o singură organizație și, prin aceasta, întoarcerea la autoritarism. Pe de altă parte însă, din perspectiva tranzitiei instituționale, sindromul pluralismului inefficient s-a manifestat în aproximativ toate caracteristicile sale: slaba participativitate a cetățenilor în cadrul procesului politic, creșterea clientelismului și a intereselor ascunse ale anumitor grupuri-satelit din jurul partidelor politice, neîncrederea în instituțiile democratice, corupția și lipsa de performanță economică, precum și incoerența politicilor publice. Într-un grad accentuat, sindromul pluralismului inefficient s-a manifestat în România între 1990 și 2000, întrucât în urma alegerilor din 2000 atât viața partizană, cât și scena politică au cunoscut un anumit nivel de stabilizare. Mai întâi, a fost limitat “pluripartidismul haotic” și a

intervenit o oarecare “clarificare doctrinară” (deși, chiar și în prezent, în România există două partide social-democrate, membre ale Internaționalei Sociale, dar care se află pe poziții diametral opuse din punct de vedere guvernamental), astfel încât în Parlamentul României au ajuns să fie reprezentate numai cinci partide importante: Partidul Social Democrat (PSD), Partidul România Mare (PRM), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Democrat (PD) și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR). Reconfigurarea vieții partizane a implicat, aşadar, o disciplinare a spațiului politic și sub aspect instituțional. În acest context, în urma izolării factorilor turbulenti la adresa democrației, izolare survenită în 1999, a urmat – și sub justificata presiune internațională – un proces de izolare a elementelor instituționale care se manifestau împotriva toleranței de tip democratic și, prin aceasta, împotriva democrației (este vorba, aici, de PRM, caz pe care l-am discutat mai sus). Mizând pe o concluzie intermedieră, se poate spune că, reușind să prevină colapsul democrației, sistemul politic românesc a fost totuși “bolnav” de pluralism inefficient. În ciuda acestui din urmă fapt, câștigul a fost totuși de partea drumului spre consolidarea democratică. Democrația nu prinsese însă rădăcini pe pământ românesc. Aceasta întrucât – din nou la limită – o altă “boală” a tranzitiei și-a făcut simțită prezența, și anume sindromul puterii dominante, care s-a manifestat din plin între 2000 și 2004, sub guvernarea PSD: nivelul de contestare publică a scăzut simțitor, atât la nivelul partidelor de opozиie sau al sindicatelor, cât și la cel al mass-media ori al organizațiilor societății civile, în ciuda existenței formelor instituționale ale democrației. Partidul de guvernământ a exhibat tendința de a confisca instituțiile statului, încât s-a ajuns la o identificare nepermisă între disciplina de partid și aceea a funcționarilor publici, ceea ce a redus considerabil șansele formării unei alternative credibile pe parcursul celor patru ani de mandat guvernamental ai acestui partid. Mai mult, justiția nu a reușit să-și manifeste independența, fapt sesizat și de raportul instituțiilor europene referitor la capitoile de negociere asupra cărora România trebuie să-și îndrepte serios atenția dacă dorește să devină stat membru al Uniunii în 2007. Nu în ultimul rând, partidele de opozиie au clamat existența fraudei electorale în timpul desfășurării scrutinului din 28 noiembrie 2004 pentru alegerile parlamentare și prezidențiale, ceea ce denotă că, în ciuda spectacolului electoral, apariția unor neregularități relevante crează foarte multe suspiciuni cu privire la funcționabilitatea sistemului politic democratic. Manifestarea

politicii puterii dominante a făcut extrem de dificilă sarcina prevenirii eroziunii democratice. Într-o țară fără tradiție democratică, dar în care premierul anunță public că separația puterilor în stat era valabilă în epoca lui Montesquieu⁴, nu și astăzi, democrația devine, fără îndoială, vulnerabilă. Căci, atunci când elitele politice se manifestă nedemocratic, este cu atât mai prezent pericolul revenirii la autoritarism. Începând cu 2003 și, mai ales, pe parcursul anului electoral 2004 putem regăsi însă o tendință de revenire în forță a coloraturii democratice a sistemului politic românesc, astfel încât există în prezent tendința de “vindecare” a acestuia de sindromul puterii dominante: puterea guvernamentală este deținută acum de o coaliție formată în jurul Alianței Dreptate și Adevăr (constituită încă dinaintea alegerilor de către Partidul Național Liberal și Partidul Democrat), la care s-au adăugat Uniunea Democrată a Maghiarilor din România și Partidul Umanist Român, ex-satelit al Partidului Social Democrat (alături de care a intrat, de altfel, în competiția electorală, sub umbrela unei Uniuni Naționale care între timp s-a destrămat). Sigur că există încă multe semne de întrebare. Ce se poate spune însă în urma ultimelor alegeri din România este faptul că vindecarea sistemului politic românesc de cea de a doua boală a tranzitiei de care amintea Carothers a coincis cu o reușită politică în ceea ce privește prevenirea eroziunii democratice, fie și pentru faptul că s-a petrecut o nouă alternanță guvernamentală.

2. Provocările organizării democrației

Și în politologie, ca și în celelalte științe sociale, predicția este încărcată de o anumită doză de risc. Întrucât nu-mi propun ca, prin acest studiu, să emit predicții, mă voi opri la a recita o conjectură: depășind reducția pe care o operează Schedler cu privire la procesul consolidării democratice, consider că, începând cu anul 2004, sistemul politic românesc a intrat pe coordonata *organizării democrației*, care presupune modificări de substanță atât în ceea ce privește palierul democratizării, cât și cel instituțional. Au existat, în opinia mea, premise ale organizării democratice încă din etapele acum depășite. Acestea, deși timide, au creionat un cadru în care, în următoarea etapă, consolidarea democrației poate face încă un pas înainte în România⁵. Cred că pot fi amintite aici dezbatările privind modificarea sistemului electoral, prin înlocuirea votului proporțional pe liste de partid, pentru Parlament, cu votul uninominal, stabilizarea vieții partizane, referendumul pentru modificarea Constituției, decalarea alegerilor parlamentare de cele prezidențiale, prin prelungirea

mandatului Președintelui României de la patru la cinci ani (ceea ce va avea un impact puternic asupra “personalizării” partidelor, tendință evidentă până acum) sau, mai nou, cooptarea reprezentanților societății civile în aparatul guvernamental. Când mă refer la înscriserea sistemului politic românesc pe coordonata organizării democrației, nu susțin însă că, în anumite etape ulterioare, sechelele bolilor tranzitiei nu și-ar putea face din nou apariția. Consider însă că peisajul socio-politic s-a modificat substanțial la nivelul anului 2004, prin comparație cu perioada anterioară. La o analiză a comportamentului electoral, spre exemplu, se poate observa că avem de-a face cu o trecere de la votul bazat pe resurse la un vot centralizat pe fidelitate politică⁶. Totodată, se poate remarcă o polarizare a vieții partinice, care poate fi explicată din perspectiva valorilor politice specifice diverselor segmente comunitare. Astfel, dacă cetățenii cu mediul de rezidență în orașele de peste 200.000 de locuitori au optat pentru Alianța Dreptate și Adevăr, cei care locuiesc în mediul rural și-au îndreptat votul înspre oferta Uniunii Naționale PSD+PUR. Această situație electorală a cetățenilor indică, desigur, o diferență în ceea ce privește cultura politică specifică fiecărui tip de comunitate, care este influențată, evident, de prezența/absența surselor alternative de informare, dar și de nivelul de educație. La aceste două tipuri de opțiuni electorale se adaugă votul de fidelitate politică al vârstnicilor (mai ales în cazul PRM), precum și votul identitar-etic, în cazul UDMR. În baza acestei analize și trecând peste opțiunile ideologice, se poate constata o tendință de raționalizare a opțiunilor de vot, spre deosebire de momentele electorale anterioare. Tendința de raționalizare a votului, chiar dacă există, nu se constituie însă într-o garanție a democrației. La fel cum alegerile sunt o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru existența democrației, și raționalitatea votului (e drept, limitată) reprezintă o condiție necesară, dar nu și suficientă a existenței unei culturi politice de tip participativ. Ca atare, sunt multe alte variabile care trebuie luate în calcul. Chiar dacă există practici democratice care, din punct de vedere formal, au fost adoptate atât la nivelul instituțiilor politice, cât și la acela al cetățenilor, rămân în discuție practicile informale, a căror schimbare cere timp. Putem vorbi de sfârșitul formal al tranzitiei (Mungiu-Pippidi, 2002, pp. 109-114), chiar dacă e probabil ca și în viitor simptome ale bolilor tranzitiei să revină. Dar o astfel de asumție nu ne permite să inferăm concluzia potrivit căreia, în România, democrația a devenit invulnerabilă. Coordonata organizării democratice subliniază toc-

mai această realitate, câtă vreme ea nu presupune numai definitivarea procesului de configurare a aranjamentelor instituționale și a practicilor formale necesare funcționării democrației, ci și (sau mai ales și) depășirea, izolarea sau înlăturarea din spațiul public a caracteristicilor specifice socializării de tip comunista. Dacă avem în vedere ansamblul procesului de democratizare parcurs până acum, vom observa că, alături de dezvoltarea graduală pe care sistemul politic românesc a cunoscut-o pe palierul consolidării democratice și pe cel instituțional, avem de-a face cu o evoluție incrementală și în ceea ce privește cultura politică. Astfel, de la o cultură politică în care segmentele cele mai puternic reprezentate erau parohialii și dependenții, de la începutul anilor 1990, constatăm în prezent dezvoltarea unui segment al celor care participă la jocul politic și în afara momentelor electorale. Practic, într-un cadru general, se poate observa că, în ciuda diferențelor notabile de cultură politică, România a trecut prin aceleași etape care se regăsesc și în cazul unor țări precum Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia sau Bulgaria (Gross, 2004, p. 39).

Revenind, la final, în zona coordonatei organizării democrației din perspectiva consolidării acestia, mi se pare important să remarc că înrădăcinarea la nivel formal a instituțiilor, procedurilor și practicilor democratice va avea un impact important asupra informalului⁷ care pare, încă, destul de dificil de controlat. Obișnuințele mentale ce orientează comportamente care nu se înscriu într-un tipar democratic și care aduc în prezent ecouri ale socializării de sub regimul comunist nu pot fi brusc asanate, iar realitatea politică și socială a ultimilor 15 ani a dovedit-o. Totuși, organizarea democrației presupune o creștere a performanței instituțiilor democratice (incluzând aici și mecanismele specifice unei economii de piață funcționale), ceea ce poate determina o creștere a importanței valorilor politice democratice în contextul culturii comunitare a societății românești. Fără a-mi propune să închei acest text pe un ton pesimist, cred că rămâne încă valabil ceea ce s-ar putea numi “avertismentul Huntington”: “Sistemele democratice și nedemocratice pot fi create, dar ele pot sau nu să dureze. Stabilitatea unui sistem diferă de natura sistemului” (Huntington, 1991, p. 15). În alți termeni, acesta trimită la ideea că o democrație veritabilă se construiește în timp. Democrația nu poate fi inventată peste noapte și este cu atât mai greu să construiești o democrație consolidată acolo unde fundamentele sale fie nu au existat niciodată, fie au fost extirpate de violența specifică unui regim politic totalitar.

NOTE

¹ S-ar putea susține că încrederea redusă pe care cetățenii o manifestă în privința unor instituții care definesc spațiul politic al unei democrații consolidate (precum partidele politice și Parlamentul) reprezintă o constantă în cadrul evoluției sistemului politic românesc în perioada postcomunistă. Astfel, conform ultimelor estimări ale Barometrului de Opinie Publică, realizate la solicitarea Fundației pentru o Societate Deschisă de către The Gallup Organization Romania în octombrie 2004, încrederea pe care românii o manifestă față de instituția legislativă se situează la 18%. În ceea ce privește partidele politice, deși 73% din respondenți afirmă că existența acestora este necesară, 46% susțin că nu există partide care să le reprezinte interesele (Sursa: Barometrul de Opinie Publică, octombrie 2004, accesibil pe site-ul Fundației pentru o Societate Deschisă – www.fsd.ro).

² Analizând diferențele definiții oferite conceptului de consolidare democratică, Andreas Schedler identifică cinci coordonate ale procesului: prevenirea colapsului democrației, prevenirea eroziunii democratice, organizarea democrației, dezvoltarea democrației și fundamentarea democrației. Discutând fiecare coordonată în parte, Schedler ajunge la concluzia că semnificația sintagmei de *consolidare democratică* ar trebui restrânsă la aspectele “negative”, adică acele care privesc dezvoltarea unor mecanisme și aranjamente instituționale care să nu permită o revenire de la democrație la autoritarism în cazul unei anumite societăți care a început procesul de democratizare.

³ Iată cum sunt prezentate “bolile” tranzitiei de către Thomas Carothers, în *Op. cit.*, pp. 175-176: “Primul sindrom este cel al pluralismului inefficient. În țările a căror viață politică este marcată de pluralism inefficient regăsim trăsături ale vieții democratice, cum ar fi: alegeri libere, un nivel semnificativ de libertate politică și o reală alternanță la putere a diferitelor grupări politice. În ciuda acestor trăsături pozitive, democrația acestor țări rămâne superficială și fragilă. Deși prezența la urne este ridicată, există forme slabe de participare politică în afara votului. Elitele politice ale principalelor partide și grupări politice sunt acuzate de corupție, interes egoiste și lipsă de onestitate. Opinia publică se raportează negativ la politică astfel încât, deși își menține atașamentul față de idealul democrației, este extrem de nemulțumită de viața politică a țării. În general, politica este percepță ca un domeniu dominat de elite, perimat și corupt, în care se acționează prea puțin pentru binele țării și care nu este demn de respect. Statul rămâne în continuare slab. Politica economică este prost concepută și aplicată, iar «performanța» economică este de cele mai multe ori proastă și chiar dezastruoasă. Reformele sociale și politice sunt insuficiente, iar guvernările succesive se dovedesc incapabile să găsească soluții pentru problemele majore cu care se confruntă țara, de la infracționalitate la corupție, până la sănătate, educație și bunăstare publică, în general”.

În ceea ce privește cealaltă “boală” a tranzitiei, manifestată prin politica puterii dominante, Carothers susține că “țările care exhibă acest sindrom posedă un spațiu politic limitat, dar real, un anumit nivel de contestare politică din partea grupărilor de opozitie și majoritatea formelor instituționale de bază ale democrației. Cu toate acestea, există o grupare politică – o mișcare, un partid, o familie extinsă sau chiar un singur lider – care domină sistemul politic în aşa fel încât sănsele formării unei alternative la puterea existentă sunt foarte mici. Spre deosebire de țările afectate de pluralism inefficient, în cele cu o putere politică dominantă, principala problemă este neclaritatea distincției dintre stat și partidul de putere (sau forța politică dominantă). Principalele servicii și resurse ale statului – resursele financiare, locurile de muncă, informațiile publice (via media de stat) și forțele polițienești – sunt puse treptat în slujba partidului dominant. Dacă în

cazul regimurilor pluraliste ineficiente sistemul juridic este de cele mai multe ori independent, în țările dominate de o singură forță politică puterea judecătorească este subordonată celei politice, ca parte a controlului unilateral al puterii. Și, în timp ce în țările pluralismului inefficient alegerile sunt de cele mai multe ori libere și corecte, în țările cu o singură putere dominantă procesul electoral este dubios, deși nu complet fraudat, în care grupul dominant pregătește un spectacol electoral satisfăcător, care să îndeplinească așteptările comunității internaționale, în timp ce în culise aranjează scena electorală în favoarea sa astfel încât să își asigure victoria".

⁴ Declarație aparținând Primului-ministrului al României din perioada 2000-2004, Adrian Năstase, și redată în cotidianul *România Liberă* din data de 19.02.2002.

⁵ În timpul redactării acestui text, scena politică românească, tocmai ieșită din febra alegerilor, a fost "cutremurată" de ultima undă de soc survenită din zona de posibil colaps al democrației în România, ce a fost conturată, până în 1999, mai ales de mineria de cu puțin timp înainte de a-i expira mandatul de Președinte al României, și înainte ca Președintele ales, Traian Băsescu, să depună jurământul, Președintele în exercițiu, Ion Iliescu, a emis un decret de grațiere în urma căruia principalul artizan al mineriaelor ca mișcări antidemocratice, Miron Cozma, a fost eliberat din închisoare. La presiunea exercitată de mass-media interne și internaționale, ca și de reprezentanții societății civile, Președintele Ion Iliescu a revenit asupra acestei decizii, revocând decretul de grațiere. Această ultimă decizie a dovedit însă, încă o dată, cât de politizate sunt instituțiile statului român (element deosebit de coroziv în procesul de eroziune democratică), de vreme ce Miron Cozma a fost rearrestat în lipsa oricărui temei legal (fără ca pe numele său să fie emis un mandat de arestare și fără ca decizia de revocare a decretului de grațiere de către Președinte să fi fost publicată în Monitorul Oficial). La acest ultim act antidemocratic se adaugă comportamentul anticonstituțional pe care Președintele Ion Iliescu l-a manifestat în perioada campaniei electorale din 2004, sub un dublu aspect: candidând pe liste PSD pentru Senatul României (deși Constituția prevede că Președintele nu poate fi înregimentat politic) și apărând în materiale de publicitate electorală ale candidatului PSD pentru Președinția României.

⁶ Cf. Dumitru Sandu, *Votul între fidelitate politică și cultură comunitară*, analiză disponibilă pe site-ul Fundației pentru o Societate Deschisă (www.fsd.ro) în secțiunea dedicată studiilor realizate pe baza datelor cuprinse în Barometrul de Opinie Publică din octombrie 2004.

⁷ Avertizând asupra provocărilor care survin în contextul consolidării democratice, Guillermo O'Donnell susține că "multora dintre noile poliarhii nu le lipsește instituționalizarea, dar concentrarea asupra organizațiilor foarte formalizate și complexe ne împiedică să vedem o instituție extrem de influentă, informală și, uneori, mascată: clientelismul și, mai general, particularismul". Vorbind despre clientelism ca instituție informală, autorul se referă la "diferitele tipuri de relații neunivarsale, care se întind de la schimburi particulariste ierarhice, clientelism, nepotism, până la favoruri concrete care, în condițiile regulilor formale din pachetul instituțional al poliarhiei ar fi considerate corupte" (2002, pp. 99-100).

BIBLIOGRAFIE

- ALEXANDRESCU, Sorin (1998), *Paradoxul român*, București: Editura Univers
ALEXANDRESCU, Sorin (1999), *Privind înapoi, modernitatea*, București: Editura Univers
BAUDOUIN, Jean (1999), *Introducere în sociologia politică*, Timișoara: Editura Amarcord

- BOCANCEA, Cristian (2002), *Meandrele democrației. Tranzitia politică la români*, Iași: Editura Polirom
CAROTHERS, Thomas (2002), "Sfârșitul paradigmelor tranzitiei", în *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, volumul 2, pp. 168-186
DAHL, Robert (2003), *Despre democrație*, Iași: Editura Institutul European
GROSS, Peter (2004), *Mass-media și democrația în țările Europei de Est*, Iași: Editura Polirom
HUNTINGTON, Samuel (1991), *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press: Norman and London
MUNGIU-PIPPIDI, Alina (2002), *Politica după comunism. Structură, cultură și psihologie politică*, București: Editura Humanitas
O'DONNELL, Guillermo (2002), "Iluzii despre consolidarea democrației", în *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, volumul 2, pp. 91-109
ROSE, Richard, MISHLER, William, HAERPFER, Christian (2003), *Democrația și alternativele ei*, Iași: Editura Institutul European
SCHEDLER, Andreas (2002), "Ce este consolidarea democrației?", în *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, volumul 2, pp. 122-138
SCHMITTER, Phillippe C., LYNN KARL, Terry (2002), "Ce este... și ce nu este democrația", în *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, volumul 2, pp. 4-18

DANIEL SANDRU - absolvent de Filosofie (1999) și Științe Politice (2001), Master în Filosofie Politică (1999-2000) în cadrul Universității "Al. I. Cuza" Iași, din 2000 doctorand în filosofie (*Valențe epistemologice ale conceptului de ideologie*). Asistent universitar la Facultatea de Științe Politice a Universității "Petre Andrei" din Iași.

Convenția de la Aarhus și politica formelor fără fond

**DUMITRU MIHU
CONSTANTIN STOENESCU**

This article is focused in general on the way Romanian legislation is synchronized with EU's, and in particular on the laws related with Aarhus Convention provisions and their enforceability. Authors' conclusion is that even if a formal framework exists, in Romania there is no appropriate environmental protection. This situation creates dark perspectives for Romania, with the probability of becoming a permanent client of EJC due to its environmental problems.

1. Preambul

În ultimii ani România a făcut un efort de sincronizare legislativă cu Uniunea Europeană. Nimic rău în acest proces, numai că adoptarea acestei legislații nu a fost urmată și de o adaptare a acțiunilor instituțiilor statului la noul cadru normativ. Situația poate fi descrisă, prin analogie cu binecunoscuta formulă maioresciană, ca o politică a formelor fără fond. *Convenția de la Aarhus* este un caz exemplar în această privință: deși este confruntată cu probleme grave de mediu, ignorate în prezent de instituțiile statului, România semnează în ritm susținut acorduri internaționale de mediu, fără ca politicile sectoriale de mediu să fie în vreun fel “contaminate” pozitiv de acest elan legislativ. Toate problemele de mediu vor devini însă vizibile la scurt timp după aderare și se vor adăuga pe o notă de plată care va fi achitată de toți contribuabili. Totuși, dacă în următorii doi ani se va acționa în regim de urgență, se vor putea induce în economia reală acele tendințe de restructurare care pot asigura o capacitate minimală de absorbție a şocului aderării.

2. Ce este *Convenția de la Aarhus*?

La cea de-a patra Conferință Ministerială “Mediu pentru Europa” desfășurată în localitatea Aarhus din Danemarca, în data de 25 iunie 1998, a fost adoptată de către 39 de state, inclusiv România, împreună cu Uniunea Europeană, *Convenția privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu*, pe scurt, *Convenția de la Aarhus*. România a ratificat *Convenția*

pe 11 iulie 2000, iar legea de ratificare, cu nr. 86/2000, a fost publicată în Monitorul Oficial, dată de la care, conform pct. 20 din Constituția României, a căpătat putere de lege pe întreg teritoriul țării, fiind o reglementare internațională care are prioritate față de orice alte instrumente de drept interne, cu excepția celor care conțin dispoziții mai favorabile.

Noutatea acestei convenții este una fundamentală: în timp ce toate acordurile anterioare *Convenției de la Aarhus* stabileau diverse obligații pe care și le asumau părțile semnatare (de obicei, state și organizații internaționale) unele față de altele, de această dată se merge mai departe și se stabilesc obligații ale părților nu doar unele față de altele, ci și obligații ale părților față de propriii cetățeni. Altfel spus, în temeiul principiilor reprezentativității și al non-reciprocității, statele semnatare și, odată cu ele, autoritățile publice și instituțiile descentralizate ale statului, își asumă în mod necondiționat anumite obligații față de public. Prin *Convenția de la Aarhus*, înțeleasă în contextul sistemului de drepturi și libertăți fundamentale ale omului, se asumă un nou gen de responsabilitate a autorităților publice prin recunoașterea rolului fundamental al dreptului la un mediu sănătos. Acest drept, recunoscut și de *Constituția României*, este corelat cu principiile dezvoltării durabile, în sensul că resursele trebuie să fie exploataate astfel încât și generațiile viitoare să poată beneficia de ele. Pe scurt, *Convenția de la Aarhus* aduce o noutate fundamentală în dreptul internațional prin faptul că face pentru prima dată o

legătură între drepturile omului și dreptul mediului.

Convenția este structurată pe trei principii.

Primul se referă la dreptul publicului de a avea acces la informația de mediu. Aceasta presupune assimilarea de cunoștințe și formarea de atitudini. Primul aspect se corelează cu reforma *curriculum*-ului școlar și cu implementarea strategiilor de educație permanentă astfel încât elevii și cetățenii adulți să cunoască și să înțeleagă ce se întâmplă în mediul înconjurător. Al doilea aspect vizează conștientizarea cetățenilor pentru problemele de mediu și creșterea interesului lor, ca oameni educați, pentru acestea. Pe de altă parte, se presupune că autoritățile vor propune mijloace eficiente astfel încât informația de mediu să fie transparentă și să poată fi obținută de public.

Al doilea se referă la dreptul publicului de a participa la luarea deciziilor. Aceasta înseamnă că autoritățile publice trebuie să fie deschise spre public astfel încât publicul interesat (informat) să poată influența conținutul final al deciziei. Prin public înțelegem persoanele fizice, dar și persoanele juridice din societatea civilă

Al treilea principiu are două componente: pe de o parte, garantează dreptul publicului de a se adresa justiției în cazul în care primele două drepturi sunt încălcate; pe de altă parte, considerat independent, garantează dreptul publicului de a se adresa justiției în cazurile în care legislația de mediu este încălcată. Pot fi urmate proceduri administrative și/sau judiciare pentru contestarea legalității oricărora decizii sau acțiuni ale persoanelor private și ale autorităților publice în legătură cu încălcarea legislației de mediu.

Cum este aplicată *Convenția de la Aarhus* în România la aproape șapte ani de la semnarea ei? România a încheiat negocierile de aderare și se află aproape de momentul aderării la Uniunea Europeană. Cum au acționat în toți acești ani autoritățile publice pentru îndeplinirea obiectivelor *Convenției*? S-a acționat minimal: autoritățile publice (Ministerul Mediului și Garda de Mediu, dar și autoritățile locale) au făcut prea puțin în direcția optimizării comunicării cu societatea civilă și a creșterii gradului participării acestia la luarea deciziilor. Autoritățile au continuat să acționeze după principiul că ele se pricep cel mai bine, că doar ele dețin cunoșterea și instrumentele necesare rezolvării problemelor de mediu. Urmările sunt lipsa de reacție a societății civile și absența solidarității în raport cu țelul comun al protecției mediului. Se poate spune că autoritățile sunt deja în culpă pentru delictul de omisiune. Dar să detaliem.

3. Autoritățile țin prea mult la informația de mediu

Accesul la informația de mediu este reglementat practic în articolele 4 și 5 din legea de ratificare. Cele

două articole vizează crearea unui sistem care să asigure respectarea dreptului persoanelor fizice și juridice de a fi informate, astfel:

- statul este obligat să garanteze accesul la informație prin acte normative specifice și prin implementarea acestora în practica instituțiilor;
- stabilește obligativitatea autorităților publice să colecteze, să stocheze și să disemineze informația de mediu;
- stabilește excepțiile în care nu poate fi asigurat dreptul la informație.

Informația de mediu este definită de art. 2 punctul (3) al *Convenției de la Aarhus* astfel:

“Orice informație scrisă, vizuală, audio, electronică sau sub orice formă materială, privind:

a) starea elementelor de mediu, cum ar fi aerul și atmosfera, apa, solul, pământul, peisajul și zonele naturale, diversitatea biologică și componentele sale, inclusiv organismele modificate genetic;

b) factori, cum ar fi: substanțele, energia, zgomotul și radiația și activitățile ori măsurile, inclusiv măsurile administrative, acordurile de mediu, politicile, legislația, planurile și programele care afectează sau pot afecta elemente de mediu amintite la subpunctul a), analizele cost-beneficiu sau alte analize și programe economice folosite în luarea deciziei de mediu;

c) starea sănătății și siguranței umane, condițiile de viață umană, zonele culturale și construcțiile și modul în care acestea sunt sau pot fi afectate de starea elementelor de mediu ori de factorii, activitățile sau măsurile cuprinse la subpunctul b);”

Dreptul la informația de mediu este garantat de legea fundamentală, *Constituția*, prin art.31 care se referă la dreptul la informație. Citez primele două aliante:

“(1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngăduit.

(2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal”.

Cu ocazia Referendumului de modificare a Constituției, conform Legii Nr. 429/2003, a fost introdus *articolul nr. 35* care se referă la dreptul la un mediu sănătos, modificare menită să sincronizeze legea fundamentală cu noile principii legislative promovate pe plan internațional prin diverse documente la care România a fost parte semnatară.

Redăm conținutul Art. 35:

“(1) Statul recunoaște dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic.

(2) Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept.

(3) Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și ameliora mediul înconjurător”.

Accesul liber la informația de mediu ca informație de interes public este reglementat și prin Legea Nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de inter-

res public. Sunt definite ca informații de interes public “orice informație care privește activitățile sau rezultă din activitățile unei autorități publice sau instituțiilor publice, indiferent de suportul ori de forma sau modul de exprimare a informației”. Legea obligă instituțiile publice să organizeze comportamente specializate de informare și relații publice, inclusiv un purtător de cuvânt care să asigure comunicarea directă cu presa. Această Lege este completată de *H.G. nr. 1115 din 10.10.2002 privind accesul liber la informația privind mediul și de Ordinul MAPM nr. 1182 din 2002 privind aprobarea Metodologiei de gestionare și furnizare a informației privind mediul, deținută de autoritățile publice pentru protecția mediului*.

Așadar, există un cadru legislativ complet, dar autoritățile nu acționează pentru a-i învăța pe cetățeni să beneficieze de aceste drepturi și pentru a asigura societății civile resursele necesare unor reacții adecvate în timp util. Exersăm o democrație formală: le acordăm cetățenilor drepturi de care ei nu pot beneficia.

Oare în România nu există poluatori reali sau potențiali? Oare nu s-au înregistrat cazuri de poluări accidentale? Nici măcar mass-media, destul de curioasă în prezentarea anumitor situații, nu reacționează cu interes la acest gen de informație. Cum să-i activizăm pe cetățeni? Dar presa?

4. Nivel zero al participării publicului la luarea deciziilor

Componentă a democrației participative, consultarea publicului în procesul luării deciziilor privind mediul este deja o obișnuință în statele Uniunii Europene.

Este interesul autorităților publice să ia decizii cât mai bune și să își asigure prin aceasta încrederea cetățenilor. Acest rezultat se poate obține prin promovarea unui parteneriat între autorități și societatea civilă astfel încât publicul să participe la luarea deciziilor.

Ulterior adoptării *Convenției de la Aarhus*, la nivelul Uniunii Europene au fost elaborate Directive care formulează expres cerința participării publice la luarea deciziilor. Menționez:

- Directiva 2001/42 privind Evaluarea Efectelor asupra Mediului a unor planuri și programe, numită Directiva SEA;
- Directiva 2003/35/EC privind participarea publică la elaborarea unor planuri și programe cu consecințe asupra mediului și pentru amendarea prevederilor privind participarea publică și accesul la justiție din cadrul Directivelor 85/337/EEC și 96/61/EC.

Deosebim între trei aspecte ale participării publicului:

- participarea publicului la luarea deciziilor în ceea ce

privește activitățile și proiectele specifice;

- participarea publicului în dezvoltarea programelor, planurilor de acțiune și politicilor de mediu;
- participarea publicului la pregătirea legilor, regulilor și normelor legale cu privire la mediu.

În H.G. nr. 918/2002 este stabilită procedura cadru de evaluare a impactului asupra mediului și sunt prezentate lista cu tipurile de proiecte care se supun obligatoriu evaluării impactului asupra mediului și, respectiv, lista cu tipuri de proiecte pentru care necesitatea evaluării impactului asupra mediului se stabilește în urma unei analize efectuată pentru fiecare caz în parte. De asemenea, sunt stabilite trei etape principale ale producerii de evaluare a impactului asupra mediului și de emitere a acordului de mediu:

- etapa de încadrare a proiectului în procedura de evaluare a impactului asupra mediului;
- etapa de definire a domeniului evaluării și de realizare a raportului privind studiul de evaluare a impactului asupra mediului;
- etapa de analiză a calității raportului la studiul de evaluare a impactului asupra mediului.

Publicul poate participa atât la prima etapă, atunci când se face încadrarea proiectului, cât și în etapa finală, atunci când se acordă sau nu acordul integrat de mediu.

Aceasta este teoria. Poate însă vreun cetățean român să menționeze cel puțin un caz în care publicul a participat efectiv la luarea unor decizii privind mediul? Întrebarea are mari șanse de a fi una retorică.

5. Accesul la justiție în problemele de mediu: asigurat, dar fără consecințe

Acest drept este fundamentat pe alineatele (1) și (2) ale art. 21 din *Constituția României*

“(1) Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.

“(2) Nici o lege nu poate îngădăi exercitarea acestui drept.”

Accesul la justiție al publicului se realizează potrivit *Legii contenciosului administrativ nr. 29/1990*, cu modificările ulterioare. Această legislație românească este completată de art. 9 al *Convenției de la Aarhus* care prevede că părțile semnatare trebuie să asigure:

- a) accesul la justiție al oricărei persoane care consideră că solicitarea sa de a obține informații de mediu de la autoritățile publice a fost refuzată, a fost primit un răspuns inadecvat sau nu a fost tratată în mod corespunzător.
- b) accesul la justiție al persoanelor interesate, cărora le-a fost afectat un drept, pentru a contesta legalitatea unei decizii sau acțiuni (inclusiv omisiuni) săvârșită

prin nerespectarea prevederilor referitoare la participarea cetățenilor la decizia de mediu.

c) accesul publicului la procedurile administrative sau judiciare pentru a contesta actele sau omisiunile persoanelor private și autorităților publice.

Față de aceste prevederi generoase, accesul la justiție este totuși împiedicat de trei tipuri de obstacole:

(a) acoperirea cheltuielilor de judecată, începând de la onorariul de avocat și până la costurile diverselor expertize. Acest obstacol ar putea fi depășit prin profesionalizarea unor ONG-uri, ceea ce presupune cooperarea unor juriști și experți de mediu, cu atât mai mult cu cât un ONG, ca persoană juridică, se poate apăra singur într-o cauză civilă.

(b) lipsa unor experți, de la avocați și până la evaluatori de mediu, cauza principală fiind lipsa de pregătire în domeniul legislației de mediu. Nu există instanțe sau alte diviziuni administrative specializate pe probleme de mediu, așa-numitele "tribunale ecologice", ca în Suedia sau Germania.

(c) în cazul unor hotărâri judecătoarești favorabile, apare problema punerii în executare a acestora. Dacă statul a fost cel reclamat sau o companie puternică, vor exista presiuni pentru amânarea sau împiedicare execuțării hotărârii judecătoarești.

Acstea obstacole și altele explică de ce în România nu avem pe rol procese de mediu.

6. Concluzii

Deși există un cadru formal, nu putem spune că în România mediul este apărat corespunzător. Dacă facem o statistică a spețelor de mediu vom constata că România ocupă unul dintre ultimele locuri din Europa. Din păcate, ONG-urile existente nu au suficiente resurse financiare și umane pentru a fi mai active, iar din partea instituțiilor statului, începând cu Ministerul Mediului, Ministerul Justiției și Ministerul Public nu a existat un efort de întâmpinare și încurajare a creșterii gradului de adresabilitate în justiție pentru problemele de mediu, în condițiile în care nu se poate spune că România nu este o țară poluată.

O analiză a cazului *Roșia Montană Gold Corporation* indică un dezechilibru între amploarea acțiunilor firmei care are intenția de a deschide exploatarea minieră de la Roșia Montană și reacția societății civile. Fundația "Alburnus Maior" este susținută de Academia Română și are o presă favorabilă, dar dosarul "Roșia Montană" a continuat să circule fără obstacole și se află acum la Ministerul Mediului pentru un aviz decisiv. Firește, cu totul altfel stau lucrurile în Uniunea Europeană. De exemplu, la 12 ianuarie 2005 se anunță la Bruxelles că Franța a fost chemată la Curtea Euro-

peană de Justiție pentru că nu a respectat șase reguli de protecție a mediului, unul dintre motive fiind neasigurarea accesului publicului la informația de mediu. A doua zi, comunicatele de presă ale Comisiei Europene menționau că Olanda trebuie să răspundă în fața justiției pentru întârzieri și inadecvări în implementarea legislației de mediu în trei situații. Un exercițiu de imaginație ne poate permite să întrezărim un viitor deloc confortabil pentru statul român. Este sigur că dacă situația actuală nu va fi depășită, România riscă să devină un client permanent al Curții Europene de Justiție pentru probleme sale de mediu. Există organizații nonguvernamentale internaționale puternice care abia așteaptă momentul prielnic pentru a se adresa justiției europene, iar avocații de mediu, care au urcat în ultima vreme în topul câștigurilor, știu că statul plătește bine pentru a fi apărat.

BIBLIOGRAFIE

Constituția României

Legea protecției mediului nr. 137/1995, modificată și completată prin Ordonanța de urgență nr. 91/2002

Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public

Legea nr. 54/2003 privind transparența decizională în administrația publică

H.G. nr. 1115/2002 privind accesul la informația privind mediul

Legea nr. 86/2000 privind ratificarea Convenției privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu (Aarhus, 1998)

"Îndrumar practic pentru autoritățile de protecție a mediului cu privire la implementarea Convenției de la Aarhus" editat de Centrul Regional de Protecție a Mediului pentru Europa Centrală și de Est.

http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/sgh/droit_com/index_en.htm#infr

DUMITRU MIHU - Doctor în științe tehnice, matematician. Director de programe în cadrul Societății Ecologiste Noua Alianță, organizație nonguvernamentală de mediu.

CONSTANTIN STOENESCU - Doctor în filosofie. Lector la Facultatea de Filosofie a Universității București, unde predă epistemologie. Este președintele Societății Ecologiste Noua Alianță.

Legislație și transparență electorală (II)

Franța, Italia și Spania

CLAUDIA CRISTESCU

A comparative analysis of the legislative framework related to the electoral process in France, Italy and Spain, approaching every detail of the legislation. The conclusions show that all these legislative systems have corruption opportunities, which developed methods of illicit financing. The most effective mechanism for control of parties financing is the French, while the Spanish one leads to the highest dependency of the parties on state finances. Italy have an increased magistrates' independency to investigate political corruption.

Trebuie spus că mare parte a finanțării politice este ilicită sau ilegală. Partidele și cei ce se sprijină pe aparatul de partid, pe propagandă, pe activități promotionale și asociaționale au recurs sau recurg la surse aditionale de finanțare ilegală. Dacă acestora li se atribuie un caracter penal, atunci se poate spune că mare parte a sistemului politic are un caracter penal. Nu cred să existe cineva care să fi avut în responsabilitatea sa o organizație majoră și care să infirme afirmațiile anterioare, căci – mai devreme sau mai târziu – faptele îl vor contrazice.

(extras din discursul lui Bettino Craxi - liderul PSI - rostit la 3 iulie 1992 în Camera Deputaților, urmare a punerii sale sub acuzare în ancheta "Mani Pulite")

3. Legislația spaniolă privind transparența, finanțarea, mediatizarea, controlul și sancțiunile relate cu procesul electoral

OBIECTUL REGLEMENTĂRII

• Evoluția temporală a legislației de finanțare politică

Evoluția legislației privind finanțarea partidelor politice¹⁷:

* Decretul Regal-Lege 20/1977 (art.44) din 18 martie, privind normele electorale, stabilește forma și cantitatea în care statul subvenționează cheltuielile rezultate din activitățile electorale.

* Decretul Regal 1047/1977 din 13 mai modifică alin. 2, art.44 din Decretul Regal-Lege 20/1977

* Legea Organică 5/1985 din 19 iulie, privind regimul electoral general, face referire la cheltuielile și subvențiile statale acordate partidelor politice în cazul alegerilor parlamentare (TITLUL II, cap.VI) a celor municipale (TITLUL III, cap.VII), precum și dispozițiiile comune pentru alegerile prin sufragiu universal direct (TITLUL I, cap. VII)

* Legea organică 3/1987 din 2 iulie privind finanțarea partidelor politice

* Decretul Regal 1907/1995 din 24 noiembrie prin care se reglementează accordarea subvențiilor statale anuale și cele pentru cheltuielile de campanie ale formațiunilor politice

* Legea 1/2004 din 19 februarie privind creditul extraordinar acordat subvențiilor electorale

Se adaugă o serie de alte Rezoluții (Resoluciones) și Ordonanțe (Ordenes) relative la nivelul și limitele finanțărilor acordate partidelor politice la diverse alegeri (naționale ori europene) organizate.

• Prevederi legislative referitoare la traficul de influență

Legea Organică 5/1985 din 19 iulie, Cap.VIII ("Delicte și infracțiuni electorale") conține următoarele prevederi în acest sens:

Secțiunea II. Articolul 146

"Vor fi pedepsiți cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas cei care, prin intermediul recompenselor, remunerărilor ori prin promisiunea acestora, influențează direct ori indirect votul unui elector sau îl determină să se abțină de la vot"

"Vor fi sancționați cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas, precum și cu demiterea din funcție, acei funcționari publici care își utilizează funcția/prerogativele în scopurile semnalate în prezentul articol".

• Subvenționarea statală directă a partidelor politice

Sistemul finanțării partizane în Spania se înscrie în tradiția Vest Europeană a finanțării publice în sensul că este centrat mai degrabă pe partid decât pe candidat. Sistemul de finanțare publică directă a partidelor politice se bazează pe trei piloni: subvenționarea cheltuielilor electorale, subvenții anuale de rutină (pentru activități non-electorale) și subvenții de susținere a activităților grupurilor parlamentare (van BIEZEN, 2000, pp.330-331).

(1) Subvenționarea cheltuielilor electorale

În Spania, introducerea subvențiilor de stat pentru cheltuielile electorale a precedat orice alt tip de subvenții statale acordate partidelor politice și funcțioanează din anul 1977, odată cu primele alegeri democratice. Subvențiile electorale se acordă pe bază de voturi și locuri ocupate în Camera Deputaților și Senat. Mai mult, începând din 1991, partidele din Spania au dreptul la o rambursare a cheltuielilor poștale directe din timpul campaniei. O trăsătură aparte a sistemului spaniol de finanțare electorală este – pe de o parte – caracterul său discriminator față de partidele lipsite de reprezentare parlamentară, care nu au dreptul la fonduri de stat, și – pe de altă parte – favorizarea partidelor parlamentare mari ori partidele cu un vot concentrat la nivel regional, aceasta din moment ce metoda de alocare a fondurilor accentuează tendințele disproporționale inerente sistemului electoral. De pildă, cu 65-76% din voturi și 80-85% din locurile parlamentare, Partidul Socialist (PSOE) și Partidul Popular (PP) au adunat împreună între 82-87% din subvențiile electorale ale ultimelor patru alegeri. Pe cale de consecință, au fost formulate frecvent o serie de critici la adresa acestor efecte discriminatorii ale sistemului finanțării de stat.

În Spania, finanțarea privată a alegerilor este irelevantă, statul jucând un rol la fel de semnificativ în finanțarea electorală ca și în finanțarea activităților non-electorale.

Prin urmare, subvențiile statale generoase, combinate cu insignifianta cotizațiilor de membru, au determinat dependența financiară de stat a partidelor din Spania. Nivelul ridicat al subvențiilor publice pare a descuraja partidele să încerce să caute surse de venit adiționale.

Tocmai datorită relației de dependență puternice față de stat, partidele pot fi înclinate/tentate să-și însuși de la stat și resurse financiare altele decât subvențiile oficiale, fapt concretizat în detinerea resurselor publice în scopul finanțării ilegale a partidelor politice.

(2) Subvenționarea activităților non-electorale

În Spania, subvențiile de stat pentru activitățile de rutină au fost introduse în anul 1978. Suma este determinată de Guvern și inclusă în bugetul anual; legislația stabilește doar metoda de alocare – o treime din suma totală de bani este alocată în funcție de numărul de locuri din Parlament și două treimi în funcție de numărul de voturi obținute la cele mai recente alegeri în Camera Inferioară. Asemenea subvențiilor electorale, finanțarea statală a activităților de rutină se concretizează într-o distribuire disproporțională a banilor, deși într-o mai mică măsură.

În condițiile unui nivel scăzut al membership-ului de partid, contribuțiile membrilor reprezintă doar o parte insignifiantă a venitului unui partid. Dacă se analizează venitul partidelor din Spania în perioada 1987-1992, se ajunge la concluzia că, pentru majoritatea partidelor, subvențiile de stat sunt principala sursă de venit; celelalte resurse financiare sunt irelevante. Majoritatea partidelor dispun de fonduri adiționale rezultate din activitățile pe care le organizează, vânzarea materialelor de partid, abonamente la publicații de partid și o mică sumă din donații private. Însă, cu excepția Partidului Naționalist Basc (PNV), care dispune de fonduri importante din contribuțiile private, statul este principala sursă de venit.

(3) Subvenționarea grupurilor parlamentare

Ordinele de plată parlamentare stabilesc că fiecare grup parlamentar primește o sumă egală de bani. În plus, o sumă fixă este alocată pentru fiecare loc din Legislativ. În Spania aceste prevederi se aplică ambelor Camere, deși facțiunile din Senat primesc mult mai puțin decât cele din Camera Deputaților.

Boletín Oficial del Estado a publicat, la 23 ianuarie a.c., nivelul actualizat al subvențiilor de stat acordate partidelor politice pentru acoperirea costurilor de campanie prilejuite de alegerile generale din 14 martie 2004.

Astfel, fiecare partid va primi suma de 18.439 Euro pentru fiecare loc obținut în Camera Deputaților ori în Senat. În plus, se adaugă 0,69 Euro pentru fiecare vot obținut de fiecare candidat la Camera Deputaților (*Congreso de los Diputados*) și 0,28 pentru fiecare vot obținut de fiecare candidat la Senat.

Așadar, subvențiile acordate pentru locurile din Parlament (*Cortes*) s-au majorat cu 14% față de cei 2.692.000 pesetas (respectiv 16.179 Euro) de acum patru ani. În privința voturilor, subvențiile pentru voturile obținute pentru Camera Deputaților și Senat s-au majorat cu 14%, respectiv 16,5% față de subvențiile acordate în anul 2000.

• Subvenționarea statală indirectă a partidelor politice

Alături de finanțarea statală directă, partidele

mai beneficiază – în baza Legii Organice 5/1985 – de varii forme de subvenții indirekte, precum timpi de antenă gratuită, taxe poștale reduse și gratuitatea unor spații publice destinate activităților de partid ori a celor electorale.

• Garantarea spațiului media gratuit pentru candidați și partide politice

Legea Organică 5/1985 din 19 iulie conține următoarele prevederi în acest sens:

Secțiunea V: (“Propaganda electorală”)

Articolul 54

“Statul are obligația de a pune la dispoziția partidelor politice și candidaților spații publice gratuite în scopul desfășurării unor activități de campanie electorală”.

Articolul 55

“Statul are obligația de a pune la dispoziția partidelor politice și candidaților spații de afișaj gratuite”.

Secțiunea VI: “Utilizarea mediilor de comunicare publice în campania electorală”

Articolul 60

“Este interzisă publicitatea electorală în mass-media publică”.

“Pe durata campaniei electorale, formațiunile politice și candidații au dreptul la timpi de antenă gratuită în cadrul emisiunilor RADIO-TV de propagandă electorală”.

Articolul 65

“Comitetul Electoral Central este autoritatea competență pentru distribuirea spațiilor media gratuite de propagandă electorală”.

• Condiții de acordare a subvențiilor directe și indirecte

Subvențiile electorale se acordă pe bază de voturi și locuri ocupate în Camera Deputaților și Senat. Mai mult, începând din 1991, partidele din Spania au dreptul la o rambursare a cheltuielilor poștale directe din timpul campaniei. O trăsătură aparte a sistemului spaniol de finanțare electorală este – pe de o parte – **caracterul său discriminator față de partidele lipsite de reprezentare parlamentară**, care nu au dreptul la fonduri de stat, și – pe de altă parte – favorizarea partidelor parlamentare mari ori a partidelor cu un vot concentrat la nivel regional, aceasta din moment ce metoda de alocare a fondurilor accentuează tendințele disproportionale inerente sistemului electoral. De pildă, cu 65-76% din voturi și 80-85% din locurile parlamentare, Partidul Socialist (PSOE) și Partidul Popular (PP) au adunat împreună între 82-87% din subvențiile electorale ale ultimelor patru alegeri.

Subvențiile de stat pentru activitățile de rutină/ordinare au fost introduse în anul 1978. Suma este determinată de Guvern și inclusă în bugetul anual; legislația stabilește doar metoda de alocare – o treime din suma totală de bani este alocată în funcție de numărul de locuri din Parlament și două treimi în funcție de numărul de voturi obținute la cele mai recente alegeri în Camera Inferioară. Asemenea subvențiilor electorale, finanțarea statală a activităților de rutină se con-

cretizează într-o distribuire disproportională a banilor, deși într-o mai mică măsură.

În ceea ce privește subvenționarea grupurilor parlamentare, ordinele de plată parlamentare stabilesc că fiecare grup parlamentar primește o sumă egală de bani. În plus, o sumă fixă este alocată pentru fiecare loc din Legislativ. În Spania aceste prevederi se aplică ambelor Camere, deși fracțiunile din Senat primesc mult mai puțin decât cele din Camera Deputaților.

Potrivit prevederilor Legii Organice 3/1987 din 2 iulie, TITLUL II, cap. I, art.3 (alin.2), reluate în Decretul Regal 1907/1995 din 24 noiembrie, cap. III, art. 29 (alin.1), subvențiile statale anuale, acordate partidelor pentru acoperirea cheltuielilor rezultante din activități non-electorale, se distribuie în funcție de numărul locurilor și voturilor obținute de fiecare partid la ultimele alegeri parlamentare organizate.

Suma alocată de stat subvențiilor se împarte în trei cantități egale astfel distribuite:

* o treime în funcție de numărul de locuri obținute de fiecare partid în parte

* două treimi proporțional cu totalitatea voturilor obținute de fiecare partid

Nu se au în vedere voturile obținute în circumscripțiile în care partidele nu au obținut minim 3% din voturile valide, aşa cum prevede art.163, 1, (a) din Legea Organică 5/1985 din 19 iunie.

Așadar, sistemul spaniol este unul dintre cele mai discriminatoare la adresa partidelor extraparlamentare, iar prima consecință a prezentei legi a fost marginalizarea partidelor noi și mici. În condițiile în care este nevoie de 3% din voturi pentru a obține un loc parlamentar în Camera Deputaților, este foarte dificil pentru un partid să ajungă să beneficieze de subvențiile de stat.

În acordarea subvențiilor directe și indirecte¹⁸ se vor avea în vedere, ca bază de calcul, rezultatele electorale generale publicate în BOE (așa cum prevede art.108.6 din Legea Organică 5/1985), precum și datele comunicate de Tribunalul de Conturi privind cheltuielile declarate de formațiunile politice.

Subvențiile pentru materialele de propagandă electorală se vor acorda astfel:

* se va subvenționa doar un material electoral pe cap de locitor

* art.175 din Legea Organică 5/1985 prevede acordarea de subvenții menite a acoperi cheltuielile legate de distribuirea materialelor propagandistice cu prilejul alegerilor parlamentare; partidele vor primi 20 pesetas pe cap de locitor în fiecare circumscripție în care partidul a prezentat o listă de candidați pentru Camera Deputaților și Senat, cu condiția să fi obținut un număr de locuri parlamentare și de voturi care să-i per-

mită constituirea unui grup parlamentar în una sau alta din cele două Camere.

Formarea câte unui grup parlamentar în ambele Camere nu dă dreptul partidului la dublarea subvenției.

Cantitatea subvenționată va fi inclusă în limitele nivelului de cheltuieli admise ($40 \times$ numărul locuitorilor ce corespund populației din circumscripțiile în care fiecare partid, coaliție ori grupare își va prezenta candidatura).

* art.227 din Legea Organică 5/1985 prevede că statul va subvenționa acele partide ce au înregistrat cheltuieli electorale urmăre a difuzării de materiale propagandistice în cel puțin una din Comunitățile Autonome; acestor partide li se vor acorda:

- 16 pesetas pe cap de elector, în cazul în care partidul obține minim un loc de deputat și 15% din voturile valide

- 12 pesetas, pe cap de elector, în cazul în care partidul obține minim un loc de deputat și 6% din voturile valide

- 3 pesetas pe cap de elector, în cazul în care partidul obține minim un loc de deputat și 3% din voturile valide

- 1 pesetas pe cap de elector, în cazul în care partidul obține minim un loc de deputat și 1% din voturile valide.

Nivelul subvențiilor se actualizează la cinci zile după alegeri.

Legea Organică 5/1985 din 19 iulie, Cap. VI (“Procedura electorală”) prevede:

Secțiunea V: (“Propaganda electorală”)

Articolul 56 “Atribuirea spațiilor publice și de afișaj gratuite se face proporțional cu numărul total de voturi obținute de fiecare partid la alegerile anterioare (similar și din aceeași circumscripție), atribuindu-se în funcție de preferințele partidelor/candidaților cu cel mai mare număr de voturi obținut la ultimele alegeri”.

Articolul 57 “La patru zile după lansarea candidaturilor, Comitetele Electorale atribuie spațiile disponibile în baza criteriului egalității de şanse, și – în subsidiar – în funcție de preferințele partidelor cu cel mai mare număr de voturi obținute la ultimele alegeri similare și din aceeași circumscripție”.

Secțiunea VI: “Utilizarea mediilor de comunicare publice în campania electorală”

Articolul 61 “Distribuirea spațiilor gratuite destinate propagandei electorale se face avându-se în vedere numărul total de voturi obținut de fiecare partid la alegerile similare anterioare.

Articolul 63

“În cazul alegerilor parlamentare, distribuirea spațiilor gratuite destinate propagandei electorale se face ținându-se cont doar de rezultatele obținute la alegerile precedente pentru Camera Deputaților”.

“Dacă, simultan cu alegerile pentru Camera Deputaților, se desfășoară alegeri pentru Adunarea Legislativă a Comunităților Autonome, se va ține cont la distribuirea spațiilor media doar de rezultatele obținute la alegerile anterioare pentru Camera Deputaților”.

“Dacă simultan cu alegerile pentru una din Adunările Legislativale ale Comunităților Autonome se desfășoară alegeri municipale, se va ține cont la distribuirea spațiilor media doar de rezultatele anterioare ale alegerilor pentru respectiva Adunare Legislativă”.

Articolul 64

Distribuirea timpilor de antenă gratuită se efectuează după următorul barem:

- * se acordă câte 10 minute partidelor care nu au concurat ori nu au obținut reprezentare la alegerile similare anterioare

- * se acordă câte 15 minute partidelor care, deși au obținut reprezentare la alegerile similare anterioare, nu au totalizat 5% din totalul voturilor valide la nivel național sau în circumscripțiile la care face referire articolul 62

- * se acordă câte 30 minute partidelor care au obținut reprezentare la alegerile similare anterioare și au totalizat cel puțin 20% din totalul voturilor la nivel național sau în circumscripțiile la care face referire articolul 62

- * se acordă 45 minute partidelor care au obținut reprezentare la alegerile similare anterioare și au totalizat cel puțin 20% din totalul voturilor valide la nivel național sau în circumscripțiile la care face referire articolul 62

Dreptul la timpuri de antenă gratuită enumerați anterior corespunde doar acelor partide care își prezintă candidați în peste 75% din circumscripțiile cuprinse în raza de acoperire a mass-media.

Partidele care nu își prezintă candidați în peste 75% din circumscripțiile cuprinse în raza de acoperire a mass-media, dar au obținut la alegerile similare anterioare 20% din voturile de la nivelul unei Comunități Autonome, în condiții orare similare celor ale emisiunilor de propagandă a partidelor care au obținut 20% din voturile de la nivel național și din circumscripțiile la care face referire art. 62.

PROCEDURA REGLEMENTĂRII

• Prevederi legislative referitoare la independența mass-media în perioada electorală

Legea Organică 5/1985 din 19 iulie, Cap. VI (“Procedura electorală”) conține următoarele prevederi:

Secțiunea VI: “Utilizarea mediilor de comunicare publice pentru propaganda electorală”

Articolul 66

“Respectul pluralismului politic și social, precum și neutralitatea informativă a mediilor de comunicare publice pe parcursul perioadei electorale, vor fi garantate în organizarea și controlul respectivelor media. Astfel, cei ce administrează mass-media publică sunt responsabili față de Comitetele Electorale (Central ori Provinciale) în privința conformității legale a programelor electorale difuzate”.

Secțiunea VII: “Dreptul de rectificare”

Articolul 68

“În situația în care prin intermediul mass-media se difuzează – în mod voit sau involuntar – date și informații privind un partid politic ori un candidat, date neconforme cu realitatea și de natură a le prejudicia capitalul de imagine, candidații și formațiunile respective au dreptul de rectificare a informațiilor, în conformitate cu Legea Organică 2/1984 din 23 martie”.

• Prevederi legislative referitoare la influențarea procesului electoral prin abuz de putere

Legea Organică 5/1985 din 19 iulie, Cap.VIII

(“Delictă și infracțiuni electorale”) conține următoarele prevederi în acest sens:

Secțiunea II

Articolul 139

“Vor fi pedepsiți cu arestul ori cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas acei funcționari publici care în mod voit:

- * cauzează, în exercițiul îndatoririlor de serviciu, prejudicii manifeste unui candidat
- * refuză ori îngreunează soluționarea protestelor sau reclamațiilor persoanelor care sunt legal legitimate pentru acest lucru
- * suspendă, fără justificare, actul electoral
- * suscătă, fără motiv rațional, îndoiești cu privire la identitatea ori drepturile unei persoane
- * nu respectă normele legale privitoare la constituirea și funcționarea Comitetelor Electorale

Articolul 140

“Vor fi pedepsiți cu arestul ori cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas acei funcționari care comit infracțiunea de abuz de putere și care, în mod voit, recurg la următoarele acte de falsificare”:

- * modifică fără aprobare data, ora sau locul de desfășurare a procesului electoral, în scopul inducerii în eroare a electorilor
- * omit sau modifică numele votanților, în scopul inducerii în eroare a acestora
- * schimbă, ocultează sau alterează instrumentele de vot
- * consimt, deși pot împiedica acest lucru, ca unii electori să voteze de mai multe ori
- * imprimă, confectionează ori utilizează instrumente de vot false
- * numărătoarea inexactă a electorilor în actele de cadastru ori în operațiunile de votare
- * declararea ilegală a unor persoane pe listele de vot

Articolul 144

“Vor fi pedepsiți cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 100.000 până la 500.000 pesetas acei funcționari ai Forțelor Armate și de Securitate ale Statului, ai Poliției, judecătorii, magistrații și membrii Comitetelor Electorale care difuzează materiale propagandistice cu caracter electoral sau desfășoară alte activități specifice campaniei electorale”.

Articolul 146

“Vor fi pedepsiți cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas”:

- * cei care, prin mijloace violente și de intimidare, presionează electorii să nu-și exercite dreptul de vot ori încalcă prevederea privind secretul actului de votare
- * cei care împiedică ori îngreunează în mod nejustificat intra-re, ieșirea ori prezența electorilor, candidaților, notarilor s.a. în locurile de desfășurare a procesului electoral

“Vor fi sancționați cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas, precum și cu demiterea din funcție, acei funcționari publici care își utilizează funcția/prerogativele în scopurile semnalate în prezentul articol”.

Articolul 149

“Administratorii partidelor politice, coalițiilor ori grupărilor politice care falsifică registrele contabile ale acestora, în tentativa de a augmenta sau diminua veniturile ori cheltuielile, vor fi sancționați cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas”.

Articolul 150

“Administratorii partidelor politice, precum și persoanele autorizate a dispune de conturile electorale, care își însușesc fondurile în scopuri diferite de cele consfințite de prezenta lege, vor fi sancționați cu închisoarea și cu amenzi în valoare de 30.000 până la 300.000 pesetas”.

● Prevederi legislative referitoare la plafonul cheltuielilor de partid

Potrivit BOE (*Boletín Oficial del Estado*) publicat în 23 ianuarie 2004, limita cheltuielilor de campanie/electorale este valoarea obținută prin înmulțirea sumei de 0,32 Euro cu numărul locuitorilor ce corespund populației din circumscriptiile în care fiecare partid, coaliție ori grupare își va prezenta candidatura.

FINALITATEA REGLEMENTĂRII

● Întocmirea rapoartelor contabile asupra fondurilor de partid

Potrivit Legii Organice 3/1987 din 2 iulie privind “Finanțarea Partidelor Politice”, Cap. II, Titlul III, art.9, “partidele politice au obligația de a ține registre contabile detaliate ce permit în orice moment cunoașterea situației lor financiare, precum și măsura în care s-au respectat obligațiile ce reies din prezenta lege”.

Registrele contabile (*Libros de Tesorería, Inventarios y Balances*) trebuie să conțină, “în conformitate cu principiile de contabilitate general acceptate”, referiri la:

- * inventarul anual al tuturor bunurilor
- * intrările înregistrate în conturile de partid
- * cheltuielile înregistrate din conturile de partid (cheltuieli de personal, cheltuieli de achiziționare a unor bunuri și servicii, împrumuturi, alte cheltuieli administrative, cheltuieli cu activități specifice partidului)
- * operațiunile de capital

Potrivit Decretului Regal 1907/1995 din 24 noiembrie, toți competitorii electorali au obligația de a-și desemna un **administrator electoral**¹⁹, care are drept principale atribuții evidența veniturilor și cheltuielilor electorale, cât și prezentarea de documente justificative ale operațiunilor contabile efectuate în timpul campaniei. La baza activității administratorului electoral stau următoarele principii legale: obligativitatea de a comunica Comitetului Electoral Central și comitetelor electorale provinciale deschiderea contului de campanie, folosirea contului de campanie doar în scopuri electorale; la închiderea campaniei electorale, din soldul contului nu se mai pot plăti decât cheltuielile electorale deja angajate dar neachitate, numai în termen de 90 de zile.

● Caracterul public al rapoartelor contabile

Potrivit Legii Organice 3/1987 din 2 iulie privind “Finanțarea Partidelor Politice”, Cap. II, Titlul III, art.9, “partidele politice au obligația de a ține registre contabile detaliate ce permit în orice moment cunoașterea situației lor financiare, precum și măsura în care s-au respectat obligațiile ce reies din prezenta lege”.

De asemenea, în conformitate cu Legea Organica 3/1987 din 2 iulie privind "Finanțarea Partidelor Politice", Cap. II, Titlul IV, art. 11 (alin.2), "partidele politice care primesc subvenții statale reglementate de art.3 al prezentei legi au obligația de a prezenta Tribunalului de Conturi, în termen de 6 luni de la încheierea alegerilor, o situație contabilă detaliată și documentată privind veniturile și cheltuielile. De asemenea, Tribunalul de Conturi poate solicita partidelor ca – în termenul pe care îl va stabili – să prezinte o situație a donațiilor la care se referă art.4 și 5 al prezentei legi, conținând nivelul fiecărei donații, numărul și adresele persoanelor care le-au realizat".

În termen de 8 luni de la primirea documentației contabile a partidelor, Tribunalul de Conturi se va pronunța asupra legalității situației financiare a respectivei formațiuni politice. Ulterior, datele privind conturile partidelor vor fi publicate – într-o formă simplificată – în *Boletín Oficial del Estado* (Monitorul Oficial al Spaniei).

• Caracterul public al surselor de finanțare partizană

Potrivit Legii Organice 3/1987 din 2 iulie privind "Finanțarea Partidelor Politice", Cap. II, Titlul IV, art.11 (alin.2), "partidele politice care primesc subvenții statale reglementate de art.3 al prezentei legi au obligația de a prezenta Tribunalului de Conturi, în termen de 6 luni de la încheierea alegerilor, o situație contabilă detaliată și documentată privind veniturile și cheltuielile. De asemenea, Tribunalul de Conturi poate solicita partidelor ca – în termenul pe care îl va stabili – să prezinte o situație a donațiilor la care se referă art.4 și 5²⁰ ale prezentei legi, conținând nivelul fiecărei donații, numărul și adresele persoanelor care le-au realizat".

• Limite impuse donațiilor din partea persoanelor fizice și juridice

Potrivit Legii Organice 3/1987 din 2 iulie privind "Finanțarea Partidelor Politice", Cap. II, Titlul II, art.4 (alin.3), "donațiile provenind de la aceeași persoană fizică ori juridică nu pot depăși suma de 10.000.000 pesetas/an".

• Instituții de control al finanțării politice

Potrivit Legii Organice 3/1987 din 2 iulie privind "Finanțarea Partidelor Politice", Cap. II, Titlul IV, art. 10 – 11, "partidele politice trebuie să disponă de un sistem de control intern de contabilizare adecvată a tuturor actelor și documentelor din care derivă drepturile și obligațiile cu caracter economic, conform statutului lor".

În același timp, "controlul extern al activității financiare a partidelor politice este atribuția Tribunalului de Conturi. Partidele politice care primesc

subvenții statale reglementate de art.3 al prezentei legi au obligația de a prezenta Tribunalului de Conturi, în termen de 6 luni de la încheierea alegerilor, o situație contabilă detaliată și documentată privind veniturile și cheltuielile. De asemenea, Tribunalul de Conturi poate solicita partidelor ca – în termenul pe care îl va stabili – să prezinte o situație a donațiilor la care se referă art.4 și 5 al prezentei legi, conținând nivelul fiecărei donații, numărul și adresele persoanelor care le-au realizat".

În termen de 8 luni de la primirea documentației contabile a partidelor, Tribunalul de Conturi se va pronunța asupra legalității situației financiare a respectivei formațiuni politice.

Alături de Tribunalul de Conturi (*Tribunal de Cuentas*) atribuții de control au Comitetul Electoral Central (*Junta Electoral Central*) și Comitetele de Provincie (*Juntas Electorales Provinciales*), care au dreptul de a solicita băncilor, în orice moment al campaniei și la 100 de zile după încheierea alegerilor, soldul conturilor electorale²¹.

• Prevederi legislative privind imunitatea politică

Legislația spaniolă în domeniu stabilște posibilitatea parlamentarilor de a fi arestați doar în cazul comiterii unui delict flagrant. În schimb, este garantată imunitatea opiniei exprimate de parlamentarul aflat în exercițiul funcțiunii. Este, însă, nevoie de o autorizare a începerii urmăririi penale împotriva unui membru al *Cortes* -ului. Parlamentarii nu pot fi acuzați sau nu li se poate intenda proces fără o prealabilă autorizare (*suplicatorio*) solicitată de magistrați Legislativului. În cazul aprobării începerii urmăririi penale, parlamentarul nu poate fi judecat decât de Tribunalul Suprem.

Textul constituțional din 29 decembrie 1978 conține următoarele prevederi relative la statutul penal al oamenilor politici aleși:

TITLUL III Parlamentul

Art. 71

- (1) Deputații și Senatorii beneficiază de imunitatea opiniei exprimate în timpul exercitării funcțiilor
- (2) Pe perioada mandatului, deputații și senatorii beneficiază de imunitate și pot fi arestați doar în caz de *flagrante delicto*. Nu pot fi anchetați fără o autorizație prealabilă din partea Parlamentului
- (3) În acțiunile penale împotriva deputaților și senatorilor, are competență doar Secția Penală a Curții Supreme de Justiție

În ceea ce îi privește pe membrii Guvernului ori ai Administrației Publice, Constituția Spaniei stipulează:

TITLUL IV Guvernul și Administrația

Art. 102 (Responsabilitatea penală)

- (1) Secția Penală a Curții Supreme va detine competență în instrumentarea cazurilor de responsabilitate penală a Primului Ministru și al altor membri ai Guvernului
- (2) În cazul acuzației de "trădare" ori a altrei infracțiuni împotriva siguranței naționale comise în exercitarea funcției, aceasta va necesita acordul majoritatii absolute a Camerei Deputaților

• Gradul de independență al Justiției în anchetarea cazurilor de corupție politică, în general, și corupție politică, în particular

Rolul Consiliului General al Puterii Judiciare (*Consejo General del Poder Judicial*) este relativ limitat în condițiile în care atribuțiile sale se limitează la a administra statutul judecătorilor. Rolul CGPJ a constituit subiectul unei intense dezbatere între 1982-1985, soluționată prin adoptarea unei legi organice ce îi diminuează prerogativele: membrii săi nu mai sunt desemnați de Corpul Judiciar, ci de Parlament. Astfel, toți membrii CGPJ care au drept competență numirea magistraților, sunt desemnați de partidele politice. Compoziția acestei instanțe reflectă raporturile de forță din Parlament. De asemenea, chiar dacă principala presiune asupra administrației Justiției se exercită prin perturbarea procesului de numire a judecătorilor și a gestiunii carierei acestora, "CGPJ este cel care numește Președintele *Sala Penal*²² și, în mod evident, puterea politică nu rămâne indiferentă la cine anume va ocupa această funcție. Prin urmare, este evidentă existența presiunilor asupra CGPJ în alegerea difșiilor magistrați, putându-se vorbi de intruziunea politicului". Autonomia juridicului a fost diminuată din momentul în care guvernul socialist spaniol – grație unei legi ce reduce vîrsta de pensionare a magistraților – devine în măsură să exerce o influență puternică asupra magistraturii, numind în funcțiile-cheie persoane simpatizante ale politicii sale.

În fața acestor limitări și sub presiunea scandalurilor recurente, legislatorul devine constrâns să întări instituțiile judiciare în încercarea de diminuare a numeroaselor cazuri de infracțiuni ale "gulerelor albe". De pildă, în anul 1995 a fost creat, în cadrul Parchetului General (*Fiscalia General*), un Serviciu specializat în anchetarea infracțiunilor financiare de mare amploare și a infracțiunilor de corupție politică. Procurorul statului (*Fiscalia General del Estado*) poate decide dacă un caz este, sau nu, de competență Parchetului anticorupție. Capacitatea acordată Procurorului General de a selecta cazurile limitează capacitatea de acțiune a judecătorului. Concentrarea acțiunilor judiciare privind infracțiunile de corupție politică la nivelul unui unic organ central – Parchetul Anticorupție – este adesea criticată, oferindu-se drept model sistemul italian în care magistrați independenți pot ancheta asemenea cazuri (PUJAS, 2000, pp. 47-48).

O practică frecventă este obstacularea inițiierii ori derulării ancheteelor judiciare. De pildă, în anul 1991, magistratul Marino Barbero Santos, care se ocupa cu instrumentarea cazului TIME EXPORT privind finanțarea ilicită a PSOE, a întâmpinat numeroase dificultăți în derularea anchetei. Astfel, raportul întoc-

mit de Curtea de Conturi²³ adoptă – prin vocea președintelui său, un apropiat al puterii – concluzii (infirmate de anchetă) ce nu relevă nici o neregularitate în contabilitatea PSOE. În al doilea rând, Ministerul de Justiție (*Ministerio Fiscal*) s-a opus sistematic oricăror noi investigații. În plus, PSOE a formulat plângeri împotriva magistratului în cauză, în fața Consiliului General al Puterii Judiciare și a Parlamentului, care însă le va respinge.

Obstacolele în calea anchetei judiciare sunt dublate de constrângerile exercitate asupra carierei magistraților. În acest sens, independența magistraților depinde de criteriul ierarhic²⁴: o primă formă de constrângere se exercită la nivelul avansării în ierarhie, căci – pe de o parte – magistrații sunt remunerati pe criterii ierarhice (ceea ce constituie un mijloc de presiune neneglijabil), iar pe de altă parte, magistrații pot fi transferați, desigur cu acordul lor, însă presiunile pot fi puternice. Este tipic pentru Spania și Franța ca unui judecător ori procuror să-i fie retras un anumit dosar pentru a fi avansat în funcție, și deci mutat într-un alt post, la un alt tribunal. În locul acestuia este numit un magistrat mai docil, care – aparent – reia anchetarea cazului, însă nu face decât să încetinească, în mod voluntar, mersul investigațiilor.

Acțiunile magistraților sunt eficiente în măsura în care sunt facilitate de independența lor instituțională. Dacă, de pildă, o infracțiune este denunțată unui judecător italian, acesta are obligația de a iniția o anchetă (se aplică principiul egalității), pe când în Spania, judecătorii trebuie să primească autorizația Ministerului de Justiție înainte de a începe urmărirea penală (se aplică principiul oportunității).

Un factor important în autonomia magistraților îl reprezintă posibilitatea formării unor echipe de anchetă a cazurilor majore de corupție (de exemplu grupul de judecători italieni de la Procuratura din Milano, așa-numitul *Pool di Mani Pulite*). În contrast, în Spania această colaborare între magistrați este nepermisă, fiecare magistrat instrumentând exclusiv dosarul care îi este repartizat²⁵.

Concluzii

Între cele trei cazuri supuse analizei comparative se pot identifica similarități și diferențe în ceea ce privește legislația privind finanțarea și relaționarea ei cu mecanismul corupției.

Astfel, în Italia, un inadecvat și incomplet sistem de finanțare politică a substituit formele ilicite de finanțare moștenite din perioada pre-fascistă și extinse în primii ani ai guvernării creștin -democratice; totuși, persistența unora din practicile ilegale anterioare a subminat noua legislație de finanțare partizană. De

asemenea, Franța, deși beneficia de o structură statal național-legală cu o influență mai redusă a partidelor, a înregistrat, totuși, emergența unui sistem ilicit de finanțare partizană. Neadecvarea legislației de finanțare la nevoile reale ale partidelor, într-o perioadă de augmentare a costurilor politicii, a constituit principala cauză a recurgerii la practici ilicite de strângere a fondurilor.

Ceea ce au în comun statele analizate este existența unor **oportunități pentru corupție** care au permis dezvoltarea mai multor tipuri de finanțare ilicită:

- * Modelul spaniol centralizat, organizat la nivel național pe baza unor firme fictive (Urba – în cazul Partidului Socialist Francez, Filesa-Time Export – în cazul Socialiștilor spanioli)

- * Sistemul fragmentat de finanțare politică, pe baza acumulării unor comisioane și a transferului lor în conturi din străinătate de către oameni de afaceri din cadrul partidului via varii companii intermediare

- * Generalizarea la nivelul întregului sistemul politic italian al practicii de *lotizzazione* constând în ocuparea unor posturi publice în funcție de performanța electorală a partidelor

- * Declinul mijloacelor tradiționale de finanțare partizană (cotizații ale membrilor, donații voluntare, organizarea evenimentelor de strângere a fondurilor), precum și a contribuților private a determinat partidele să caute surse alternative de finanțare, adesea ilicite
- * Adoptarea tardivă a legislației privind finanțarea partizană în Italia (1974) Spania (1977), și Franța (1988), precum și:

- * Birocratizarea aparatului de partid, relaționată cu emergența "partidului cartel". Introducerea finanțării de stat a campaniilor electorale și a partidelor le-a întărit tendința oligarhică și capacitatea de a rezista transformărilor din societatea civilă

- * Sporirea costurilor de campanie, în principal datorită creșterii rolului media

- * Modificarea naturii competiției politice, de asemenea datorită sporirii rolului media, prin accentul pe competiții focusate pe leadership (HEIDENHEIMER & JOHNSTON, 2002, pp. 744)

În fine, **trăsăturile definitorii** ale fiecărui dintre cazurile discutate se pot rezuma după cum urmează:

- cel mai eficient mecanism de control al finanțării partidelor politice (Franța)
- grad sporit de dependență al partidelor față de stat, urmare a irelevanței contribuților private și a subvențiilor publice generoase (Spania)
- independența sporită a magistraților în anchetarea cazurilor de corupție politică *via* finanțare partizană ilegală (Italia).

NOTE

¹⁷ De consultat on-line la <http://www.derecho.com> – Legislacion Espanola.

¹⁸ Pentru ca Ministerul de Interne să poată transfera cât mai rapid posibil partidelor subvențiile pentru cheltuielile electorale, este necesară comunicarea din partea acestora către Administrația Electorală competentă (Comisia Electorală Centrală ori Provincială) sau către Tribunalul de Conturi a unor date privind denumirea formațiunii politice, provinția ori localitatea în care a obținut rezultatele electorale, datele administratorului de cont, precum și datele băncii la care este înregistrat contul.

¹⁹ Conform Legii Organice 5/1985, art.124, administratorii formațiunilor politice trebuie să comunice datele privind veniturile și cheltuielile electorale inițial Comitetelor Electorale Provinciale, care le va transmite Comitetului Electoral Central, care la rândul său le va comunica Direcției Generale a Finanțelor și de Politică Financiară (*Direccion General del Tesoro y Politica Financiera*). În paralel, partidele au obligația de a prezenta registrele contabile Tribunalului de Conturi.

²⁰ TITLUL II, Cap. II, art. 4 și 5, privind "Finanțarea privată a partidelor politice", se referă dreptul partidelor politice de a primi donații în limitele și condițiile stabilite de prezenta lege. Atfel, (1) donațiile provenind de la persoane juridice vor necesita acordul organului social competent; (2) sunt interzise donațiile anonime care depășesc 5% din suma alocată de la Bugetul de stat subvențiilor către partidele politice, precum și donațiile provenind de la aceeași persoană fizică ori juridică superioare sumei de 10.000.000 pesetas/an, plus donațiile din partea întreprinderilor publice ori care – prin contract – prestează servicii ori realizează lucrări în beneficiul Administrației Publice. Sunt permise donațiile provenind de la persoane străine, dar în limitele și condițiile stabilite de prezenta lege și cu respectarea legislației privind controlul schimburilor și mișcării de capital. Partidele nu pot primi finanțare din partea Guvernelor ori instituțiilor publice străine.

²¹ Zeno Reinhardt, "Partidul, banii și legile", *Sfera Politicii*, nr.84, anul VIII/2000, p.10.

²² *Sala Penal* (sau *Sala Seconda*) este una din cele cinci camere ale Tribunalului Suprem, care judecă așa-numitele *aforamiento*, adică infracțiunile comise de membri ai Guvernului.

²³ Membrii Curții de Conturi sunt numiți în funcție de către Șeful Guvernului. Curtea de Conturi are ca principală atribuție supravegherea finanțării partidelor.

²⁴ Spania dispune de o organizare birocratică, ierarhizată a puterii judiciare, magistrații putând avansa în carieră pe bază de vechime ori prin merit. Veronique, PUJAS, *Scandals et contestation politique. Les cas français, italiens et espagnols*, Comunicare susținută în cadrul Congresului Asociației franceze de Științe Politice (AFSP) – Rennes, 1999.

²⁵ Veronique, PUJAS, *Op.cit., loc.cit.*

Claudia Cristescu - Istorici, absolventă a Facultății de Științe Politice și Comunicare, secția Științe Politice din cadrul Universității de Vest Timișoara.

Legitimitatea ONU în era globalizării: surse și resurse

PETRU DUMITRIU

Discussion on legitimacy is fundamental in any debate on action entrusted to governments in sovereign states by means of democratic representation. It is all the more important when there is a need to delegate authority and power to international organizations. When interests of various actors differ considerably justification of legitimacy becomes crucial. The Charter gives the United Nations a consistent mandate and the legitimacy associated to it. Nevertheless, in situations of crisis, when painful dilemmas about action vs. no action, or about unilateralism vs. multilateralism divide the international community, the pros and cons are re-invented as if the issue is brand new. This article argues about the inherent and universal legitimacy of the United Nations, while revealing some of its limits. The author implies that in the era of globalisation, the world organization needs a review of its legitimacy as both source of authority and resource for effectiveness.

Legitimitatea ca sursă de autoritate

Pentru orice instituție publică, reforma creează ocazia actualizării și reafirmării legitimității mandatului său. Pentru ONU problema se pune în situațiile de criză și în calificarea generală a semnificațiilor activităților sale la scară globală. Desigur, orice acțiune inspirată din prevederile Cartei este teoretic, *ab initio*, legitimă. Suntem însă departe de a avea un consens asupra Cartei ca o constituție a umanității. În situații în care interesele protagonistilor se despart, justificarea legitimității devine crucială. În această privință organizația are deja un parcurs mixt, în care legitimitatea acțiunilor sale este pusă în discuție în funcție de două repere fundamentale distincte.

În primul rând, ea se poate măsura în raport cu principiul egalității suverane a statelor. Dacă acesta are valoare absolută, atunci acțiunile realizate fără acordul statelor suverane nu sunt legitime. Intervenția în scopuri umanitare, în pofida sau în lipsa autorităților state, ar fi ilegitimă. La fel însă ar putea fi considerate demersurile care vizează impunerea unor obligații internaționale de acordare de asistență tehnică și economică, de ajutorare, de reducere a datoriilor externe, de transfer de tehnologii etc., unor state care nu au nici un fel de obligație de natură juridică în acest sens.

În al doilea rând, tot mai pregnant odată cu progresul proceselor de democratizare pe toate continentele, legitimitatea acțiunilor desfășurate de către state în mediul internațional se raportează la responsabilitățile și mandatele atribuite în cadrul proceselor democratice

interne. Carta ONU începe cu expresia "noi, popoarele". Reflectă pozițiile exprimate de reprezentanții guvernelor mandate clar atribuite sau măcar reprezentative pentru popoarele în numele căror vorbesc, negociază, adoptă recomandări și decizii? Răspund pentru conținutul și consecințele acțiunilor lor?

Analiza este incontornabilă în reflecțiile asupra reformei. Dacă reforma Națiunilor Unite înseamnă generic schimbare, direcțiile acesteia trebuie să fie nu numai utile și fezabile, dar și legitime. Dacă globalizarea este un proces obiectiv, trebuie identificate zonele în care acțiunea ONU satisfac simultan criteriile de utilitate, fezabilitate și moralitate. Odată stabilit teritoriul legal de acțiune, evident că se pot imagina și mijloacele de realizare a obiectivelor. Din nou însă, important este ca sursele de legitimitate să fie recunoscute de statele membre, voința și consensul lor fiind instrumentele necesare determinării impactului asupra realității.

Abordarea organizațiilor internaționale în raport cu noțiunea de "legitimitate" ridică o serie de dificultăți conceptuale, mai ales în contextul guvernării globale. Tema a fost studiată în mod predominant în cercetarea structurii interne și funcționării statelor naționale sau, mai nou, în relația cu societatea civilă, dar neglijată în relația cu organizațiile internaționale. În general, opinia comună s-a dezvoltat în jurul convingerii că legitimitatea privește căile și mijloacele de organizare a relației dintre state sau guvern, pe de o parte, și populație sau cetățenii individuali ai societății civile, pe de altă parte.

Din rațiuni legate de experiențele istorice distințe, s-au conturat două tradiții moderne de filozofie politică și socială cu privire la acest concept.

Așa cum o rezuma Heiskanen, prima tradiție este produsul iluminismului european continental. Pentru acesta, preocuparea a fost organizarea relației dintre suveranitatea populară și puterea publică (statul) și stabilirea primatului uneia asupra alteia. Cu alte cuvinte, trebuie definite condițiile în care se poate spune că temei că exercitarea puterii statului reflectă voința poporului și, în consecință, că doctrina suveranității poporului prevalează asupra celei a suveranității statului. Conform acestei tradiții, este necesară sporirea capacitatii poporului de a forma, exprima și justifica opinii într-o dezbatere publică rațională, pe de o parte, și stabilirea unor mecanisme de administrație ale statului, care să nu aibă obiective independente proprii, în afara punerii loiale în practică a legislației adoptate cu sprijin popular, pe de altă parte. Acest ideal politic a fost ilustrat de conceptul de stat de drept ("Rechtstaat"), prin care se înțelege un stat democratic stabil, civilizat și administrat rațional care pune în aplicare cu loialitate instrumentele populare și servește ca instrument tehnic în promovarea progresului social și economic. Același concept impune o cerință politică critică, respectiv că și exercitarea puterii publice în circumstanțe excepționale să fie legitimă politic. Pentru aceasta ea se bazează exclusiv pe legi scrise pre-existente momentului producerii împrejurărilor excepționale, care reflectă deja expresia voinței populare.

A doua tradiție majoră este cea a liberalismului anglo-american. Spre deosebire de iluminismul european, care caută să prevină sau cel puțin să minimizeze, prin reglementări legale, riscul de abuzuri din partea puterii publice, liberalismul a fost preocupat mai mult de autoritatea guvernului de a lua decizii, în mod deosebit pe baza legilor majoritare pre-existente, fără a trebui să ceară consimțământul cetățenilor de fiecare dată când o astfel de autoritate este exercitată. Tradiția liberală abordează problema legitimității din perspectiva opusă, concentrându-se asupra exercitării autorității guvernamentale, în raport cu cetățenii individuali ai societății civile. Pentru a stabili primatul drepturilor fundamentale ale cetățenilor individuali asupra autorității guvernamentale, liberalismul favorizează un sistem politic care acordă precădere valorilor intrinseci ale libertății și proprietății private. Idealurile liberale sunt incorporate în concepțele de "supremația dreptului" ("rule of law") și economia liberă de piață. Scopul supremației dreptului este, pe de o parte, să identifice și să stabilească un cod al libertăților individuale inalienabile și, pe de altă parte, să circumscrie și să contrângă exercitarea puterii guvernamentale, prin

prevederea unor garanții constituționale împotriva interferării guvernelor în exercitarea drepturilor individuale, inclusiv separarea puterilor și posibilitatea examinării în justiție a actelor guvernamentale (Heiskanen, 2001).

Organizațiile internaționale nu au fost incluse în orizontul conceptual ale celor două tradiții dominante. Se pot contura totuși, în mod analog, două opinii doctrinare asupra rolului organizațiilor internaționale în relațiile internaționale: realismul (sau "reducționismul") și idealismul (sau "instituționalismul"). Cele două se diferențiază prin modul cum privesc relația dintre organizații internaționale și state (Klabbers, 2001).

Conform interpretării realiste, organizațiile internaționale nu au un rol sau o funcție independente în afacerile internaționale, ci sunt simple instrumente ale puterii statului. Spre deosebire de comunitățile politice create în mod "natural", precum statul, organizațiile internaționale sunt creații "artificiale", înființate de state și guverne doar pentru a servi ca foruri pentru cooperarea internațională și a le asista în gestionarea relațiilor internaționale. Cu alte cuvinte, organizațiile internaționale nu au o voință politică independentă și, prin urmare, nici existență sau independență politică efectivă. În consecință, o concentrare excesivă pe organizațiile internaționale și structurile lor interne ar fi greșită și ar distrage atenția de la adevăratul subiect al relațiilor internaționale: relațiile dintre state și guverne.

Potrivit teoriei idealiste, organizațiile internaționale joacă în afacerile internaționale un rol care este într-o oarecare măsură independent de cel al creatorilor lor, statele și guvernele. Ca și statele, organizațiile internaționale sunt subiecți de drept internațional, cu o identitate legală distinctă și capacitatea de a compărea în tribunale internaționale, desigur în raport cu limitele imunităților lor funcționale. Dar, nu numai în termeni legali, ci și în termeni substanțiali, proliferarea organizațiilor internaționale după cel de-al doilea război mondial și creșterea corespunzătoare a sarcinilor pe care le îndeplinesc arată că aceste organizații îndeplinesc funcții pe care statele și guvernele singure nu le pot realiza. În consecință, ele sunt înțelese ca protagonisti care nu numai trebuie să fie luati în considerare ca atare, dar și să răspundă pentru actele lor.

Legitimitatea nu este ușor de definit, chiar la nivel național sau sub-național întrucât acceptarea unui guvern de către cetățeni poate fi inspirată de motive diferite. În opinia lui Junne, pot fi distinse următoarele surse de legitimitate: i) Justiția: o guvernare poate fi considerat legitimă în măsura în care politica sa este bazată pe normele și valorile acceptate în ansamblu drept corecte, iar autoritățile sunt văzute ca acționând într-un mod onest; ii) Procedura: legitimitatea poate fi conferită unui guvern și în virtutea procesului prin care

s-a ajuns la putere: dacă procesul s-a desfășurat potrivit legii, guvernul este acceptat ca legitim; iii) Reprezentarea: guvernul poate fi socotit legitim dacă reprezintă diferite grupuri sociale într-o măsură echitabilă; iv) Eficacitatea¹: un guvern este legitim dacă își exercită autoritatea în cea mai mare parte a teritoriului național (Junne, 2001, pp. 189-220).

În acest fel, se poate constata că un tip de guvernare poate fi legitim în conformitate cu unele criterii, dar nelegitim, urmându-le pe altele.

Pentru organizațiile interguvernamentale, situația este complicată de existența mai multor niveluri de apreciere și formare a legitimității. Organizațiile interguvernamentale sunt create de către guverne, deci legitimitatea lor depinde în mare măsură de modul în care își exercită funcțiile pe criteriile convenite de aceste guverne. În același timp însă, există diferite grupuri ale publicului larg care au și ele o opinie asupra legitimității organizațiilor interguvernamentale și care, pe termen mai lung, au un impact considerabil asupra însesi perceptiei și acțiunii guvernelor.

Dacă privim "societatea internațională" ca fiind formată dintr-o comunitate de state, rezulta că beneficiarii relevanți și judecătorii activității organizațiilor internaționale sunt statele naționale și guvernele. De gradul lor de satisfacție, ar depinde legitimitatea organizațiilor.

În prezent însă, se afirmă un concept mai larg al "societății internaționale", respectiv societatea globală, formată prin multiplele interacțiuni între toți protagonistii din diferite părți ale lumii. În acest fel, comunitatea statelor, în esență ansamblul relațiilor interguvernamentale, este doar o parte a societății globale. În afară de state există și alți factori importanți care joacă un rol la nivelul societății globale: companii multinaționale, toate tipurile de organizații neguvernamentale, mișcări sociale și chiar indivizi influenți. Chiar dacă rețeaua de relații între aceștia îi face tot mai interdependent, nu s-a dezvoltat încă un înțeles clar al "comunității" în sensul conștientizării rezultatului unei interacțiuni mai intense. Potrivit acestei concepții, legitimitatea organizațiilor interguvernamentale va depinde și de percepția tuturor protagonistilor.

La aceste două unghiuri de vedere, adaug un al treilea. Întreaga arhitectură a Națiunilor Unite, aşa cum este astăzi configurață, se bazează pe afinitățile culturale, o anumită experiență istorică și tradiții politice similare, care îi uneau pe autorii Cartei ONU. Dar ceea ce este acceptabil pentru statele respective, nu este privit în mod necesar în același fel din perspectiva altor culturi. Prin urmare – se cuvine să accentuăm – legitimitatea va depinde, într-o mare măsură, de capacitatea ONU de a dezvolta valori universale acceptabile și

benefice pentru toate societățile, indiferent unde sunt acestea plasate, geografic și cultural.

Prin urmare, când se referă strict la organizațiile internaționale, teoria legitimității nu poate fi discutată decât cu concepte derivate. Spre deosebire de contextul național sau intern, nu există, în general, relație directă între organizațiile interguvernamentale și popoarele sau cetățenii diverselor state membre. Întrucât legătura între organizațiile internaționale și populații sau cetățeni rămâne indirectă, fiind intermediată de către reprezentanții statelor membre sau guvernelor, cetățenii obișnuiți nu au în mod normal acces în arena dezbatelii internaționale formale. Când îl au este vorba doar de o fracțiune infimă a acestora. Relația de reprezentare indirectă înseamnă că aceea comunitate internațională de care vorbește Carta ONU nu este o "societate civilă" care constă în popoare și indivizi, ci o comunitate exclusivă de reprezentanți politici și diplomatici ai statelor și guvernelor. Pentru organizațiile internaționale deci, consimțământul sau acordul acestor reprezentanți sunt mai importante decât opiniile indivizilor din țările membre.

Dată fiind lipsa unei relații directe între organizațiile internaționale și populație, ridicarea chestiunii "legitimității" poate apărea ca nejustificată. Nu este funcția reprezentanților statelor și guvernelor să transmită opiniile popoarelor pe care le reprezintă în instanțele internaționale, să asigure că activitățile organizațiilor internaționale se conformează așteptărilor legitime ale popoarelor și că aceste organizații nu își asumă puteri mari decât cele prevăzute în documentele lor constitutive? În plus, apare o dispută conceptuală legată de posibilitatea ca organizația internațională să trateze populația diferitelor sale state membre ca un grup unificat, ignorând astfel diferențele economice, sociale și culturale dintre ele și, desigur, din interiorul lor. Or, o astfel de abordare presupune doar existența unei sfere publice globale, care poate fi definită prin câteva obiective comune ale întregii umanități dincolo de caracteristicile specifice care le diferențiază.

În afară de aparenta lipsă a unei relații directe între organizațiile internaționale și populații, de absența unui "popor" global, și de inaplicabilitatea doctrinei suveranității populare la nivel internațional, mai sunt și alte aspecte care ţin de folosirea adecvată a conceptului de legitimitate în contextul organizațiilor internaționale. De pildă, este discutabil dacă organizațiile internaționale sunt efectiv angajate în guvernare și nu doar în administrarea funcțiilor delegate lor de către state și guverne. În conformitate cu această înțelegere a organizațiilor internaționale ca administratori mai curând decât guvernatori, mulți funcționari internaționali se consideră mai mult în serviciul statelor membre decât

al organizațiilor *per se*. Responsabilitatea lor o văd în punerea în aplicare a deciziilor luate și politicilor adoptate de către reprezentanții acestor state.

Conform opiniei realiste, statele nu și-au cedat de fapt niciodată puterile politice, ci și-au rezervat posibilitatea de a evita organizațiile internaționale, în anumite situații de decizie și de aplicare de politici pe plan internațional. Dar aceste considerente alimentează rezistența statelor care devin, de pildă, ținta unor sancțiuni economice decise de ONU sau sunt criticate virulent în instanțe internaționale pentru nerespectarea drepturilor omului. Ele folosesc argumentul realist pentru a susține că sistemul organizațiilor internaționale nu trebuie să treacă dincolo de drepturile suverane ale statelor membre individuale sau să monitorizeze drepturile cetățenilor care trăiesc în acele state, fără consumămantul lor expres.

Cu alte cuvinte, dilema devine mai puțin conceptuală și mai mult politică, întrucât modul în care este perceputa funcția de "guvernare"²² a organizațiilor internaționale depinde de postura efectivă a statelor, respectiv fie de coautori ai unor decizii instituționale, fie de obiect al acestora. Prin urmare, orice discuție asupra reformei trebuie să vizeze și tema utilității unor constrângeri constituționale asupra deciziilor luate de organizațiile internaționale, astfel încât să protejeze statele țintă împotriva abuzurilor autorității instituționale.

În țările democratice, persoanele cu autoritate guvernamentală sunt răspunzătoare față de propria populație prin alegeri. Cei care dezamăgesc nu mai sunt aleși și pierd puterea. Acest tip de răspundere previne, de obicei, abuzul și este una dintre marile valori ale democrației occidentale. Simplul fapt că persoanele investite cu puteri sunt răspunzătoare față de alții oferă de cele mai multe ori, desigur nu întotdeauna, protecție împotriva violărilor grave ale drepturilor populației. Pe de altă parte însă, trebuie constatat că sistemul democrației occidentale este bazat pe un anumit nivel de dezvoltare și pe ipoteza că populația sprijină anumite valori morale cum ar fi drepturile fundamentale ale omului și egalitatea în fața legii. O populație majoritară care vrea să extermine o minoritate, sau care sprijină o autoritate doar pentru că este provenită din propriul său grup, nu poate asigura controlul necesar asupra guvernelor. Atât din acest motiv, cât și pentru că democrația nu este încă instaurată în toate părțile lumii, o astfel de sursă de legitimitate nu operează în cazul ONU.

Practica recentă a unor organizații internaționale, în special a celor implicate în funcții economice și tehnice, este de angajare în consultări directe cu alte categorii de deținători de interes decât guvernele, pe

care le implică în anumite forme chiar în luarea deciziilor²³. Utilizarea metodei consultării atenuează percepția că indivizii nu au acces direct sau vreun rol în guvernarea internațională. Este adevărat că procesul consultărilor implică și anumite riscuri politice – cum ar fi creșterea nejustificată a așteptărilor față de politica guvernelor în organizațiile internaționale sau erodarea credibilității acestor decizii în condițiile în care este greu de identificat dacă mandatul participanților non-guvernamentalni la consultări este legitim la rândul său. Este totuși clar că el constituie o tentativă de stabilire a unei relații mai directe și mai instituționalizate între organizație și acești deținători de interes și implicit a creșterii legitimității deciziilor luate.

Deși nu toate organizațiile din sistemul ONU se angajează în procese consultative, tendința este vizibilă. Globalizarea economică și evoluțiile în domeniul tehnologiilor de comunicații și informații au impact în mod deosebit asupra organizațiilor de relevanță economică și tehnică. În cadrul acestora din urmă, de exemplu, dezvoltarea Internet ca platformă alternativă pentru dezvoltarea unei sfere publice pe baze non-teritoriale conduce la rândul ei la amplificarea pre-miselor utile guvernării globale.

Guvernele naționale nu doresc, în principiu, să-și transfere prerogativele proprii organismelor supranaționale, dar sunt nevoie să o facă uneori, cum este cazul țărilor care au aderat la Uniunea Europeană. În ceea ce privește ONU, evoluțiile sunt mult mai lente și divergențe mari blochează supranaționalitatea în numeroase domenii. Se poate totuși decela o dezvoltare treptată a legislației supranaționale. Această tendință nu este neapărat un gest voluntar din partea statelor, ci este dictat de interdependență și globalizare.

În opinia lui Schermers, reglementările supranaționale sunt justificate de trei necesități pe care guvernele nu le pot ignora:

i) Necesitățile tehnice: stoparea maladiilor contagioase, reglementarea navegației în marea liberă și a navegației aeriene, circulația poștei internaționale etc. În aceste cazuri mai curând experții decât agenții politico-diplomatici sunt cei ce creează norme. Cooperarea poate angaja numai anumite state interesate, altele se pot asocia mai târziu.

ii) Necesitatea de a face față riscurilor globale: în cazuri precum subțierea stratului de ozon, despădurirea sau poluarea mediului, este necesară cooperarea tuturor statelor. Dar fiindcă este improbabilă acceptarea de către toate statele a unui legislator, fie el și luminat, cooperarea trebuie să înceapă pe domenii restrânse sau cu efortul de conștientizare a consecințelor grave asupra viitorului ale non-cooperării sau nereglementării anumitor domenii.

iii) Necesitățile umane: în mod tradițional, comunitatea internațională nu are contact direct cu guvernele naționale, controlul exercitându-se prin intermediul guvernelor naționale. Prin tribunalele de război create după al doilea război mondial la Nuremberg și Tokio, statele victorioase au recunoscut existența și a unei legături directe între indivizi și comunitatea internațională. De-a lungul anilor, ONU a întărit această legătură, materializată în mod deosebit prin stabilirea unor reguli supranazionale în domeniul protecției drepturilor omului (Schermers, 1998, p. 128).

Bassin identifică o sursă de legitimitate în funcția deliberativă a ONU pentru stabilirea agendei globale. Comunitatea internațională își clarifică și cristalizează ideile, în primul rând prin instrumentarea monologului care precede dialogul internațional în cadrul ONU. Prin intermediul organizației se articulează ideile care vor constitui substanța și prioritățile agendei internaționale (Bassin, 1995). Această afirmație este cu atât mai valabilă în privința temelor economice și sociale, a căror dimensiune externă nu are același impact instantaneu pe care l-ar avea în materie de pace și securitate. Prin urmare este cu mult mai dificilă intrarea unei astfel de teme pe agenda dezbatării internaționale. Rolul ONU ca facilitator, articulator și cutie de rezonanță este prevalent, dacă nu decisiv. Este greu de crezut, de pildă, că problema mediului înconjurător ar fi putut evoluă cum a făcut-o, de la Conferința de la Stockholm din 1992 până la Conferința Mondială de la Rio din 1992, fără implicarea determinanta a ONU.

Valoarea operativă a legitimității

Legitimitatea este recunoscută prin prisme diferite de către statele membre. Este aproape o axiomă faptul că multilateralismul este preferabil bilateralismului din perspectiva statelor mici și mijlocii. Pentru marile puteri însă este mai firesc ca problemele internaționale să poată fi abordate unilateral sau în cercuri "minilaterale" restrâns. Creșterea interdependențelor și globalizarea economică pot determina marile puteri să ia în considerare și celelalte state în elaborarea de decizii macro-economice, dar în esență ele sunt generatoarele de decizii în această sferă. Există totuși domenii precum, comerțul și mediul înconjurător, în care este inevitabilă urmărirea cooperării tuturor statelor. Această categorie de teme de interes comun se extinde permanent, ca anvergură și profunzime. Regimurile internaționale care le guvernează dobândesc o legitimitate rezultată din modul de funcționare al ONU, ca associație de state suverane și ca singura organizație interguvernamentală universală. În acest mod se utilizează fundamentalul politic și moral ca pre-condiție pentru aderarea unui număr maxim de state la un anumit instrument.

Legitimitatea ONU trebuie examinată și în contextul contribuției sale la reglementarea dimensiunii publice a domeniului internațional. Pentru a realiza acest lucru, i s-au încredințat trei mandate instituționale principale, respectiv funcționarea ca forum de negocieri, elaborarea de norme și codificarea dreptului internațional și acordarea de asistență, atunci când este posibil și necesar, în securitate, dezvoltare și alte domenii din sfera multilateralismului. Se poate spune că legitimitatea sistemului ONU a fost concepută pe baza valorilor proiectate, a obiectivelor și mandatelor pe care aceste valori le justificau și a abilității organizațiilor componente de a le îndeplini.

După Keohane și Nye, legitimitatea instituțiilor globale mai depinde de tradiții, simboluri sau eficacitate. În societățile democratice, mecanismele de luare a deciziilor trebuie să fie suficient de corecte și participative. Instituțiile internaționale nu pot beneficia în suficientă măsură de legitimitatea simbolică, afectivă ori tradițională. Apărătorii lor tind să o justifice prin aparenta lor eficacitate: rolul lor vital în promovarea cooperării internaționale și furnizarea de bunuri publice globale. O astfel de justificare este importantă, dar foarte rar suficientă în era democratică. Pentru ca instituțiile internaționale să fie legitime, ele trebuie să respecte criteriul răspunderii. Modelul organizațiilor internaționale se bazează pe existența statelor, care reprezintă cele mai importante surse de autoritate, dar ele operează în cadrul dreptului internațional care recunoaște egalitatea lor nominală. În contrast cu lumea reală a relațiilor de forță, organizațiile internaționale sunt concepute să funcționeze într-un context de restricții în exercitarea puterii, printr-un set de proceduri care, cel puțin în termeni formali, respectă independența statelor. Acestea se pot opune alegerii șefilor organizațiilor internaționale și se pot retrage din organizații. În plus, întrucât aproape toate organizațiile internaționale nu au surse de venituri proprii, ele depind de state și, deci, se supun controlului formal al acestora. Răspunderea democratică este cu mult mai redusă, dacă nu inexistentă (Keohane, Nye, 2003).

Hurd extinde semnificația legitimității la legătura sa organică cu simbolurile. Pormind de la premisa că "în politică, ca și în limbaj, simbolurile unei noțiuni constituie substanța sa", el constată că și ONU ca și alte sisteme politice operează cu simboluri. Acestea sunt folosite, printre altele, pentru proiectarea autorității instituției, pentru definirea subgrupurilor între membrii săi, pentru comunicare și acțiune, pentru delegarea de puteri și stabilirea rolurilor de autoritate. Hurd folosește ca exemplu Consiliul de Securitate, a cărui legitimitate validează lupta pentru resursele de simbolism de care dispune, transferabile prin accesul periodic în acest

organism (Hurd, 2002, p.37). Simbolismul asociat legitimității Consiliului de Securitate ține, pe de o parte, de agenda. Într-adevăr, punerea pe agenda a unor teme prezintă o mare încărcătură de valoare. În dezbatările asupra redactării Cartei ONU statele mici și mijlocii au recunoscut că dreptul de aduce teme pe agenda Consiliului de Securitate este un instrument prețios care nu trebuie rezervat doar membrilor. De aici prevederile Cartei care permit propunerea de puncte pe agenda de către state care nu sunt membre ale Consiliului de Securitate, de către state care nu sunt membre ale ONU și chiar de către Secretarul-general⁴. Pe de altă parte, legitimitatea Consiliului de Securitate este demonstrată de interesul excepțional pentru calitatea de membru nepermanent (Malone, 2002). Această postură apare ca un bun de preț pentru state: Consiliul de Securitate este un organism cu putere și influență, iar numărul de locuri disponibile este foarte mic în raport cu numărul de state eligibile. Interesul pentru acces nu decurge numai din capacitatea de a influența deciziile acestuia – puterea efectivă fiind monopolizată de membrii permanenți – ci și din simbolismul legat de prezența într-un centru de decizie. A fi membru conferă statului recunoașterea și permite însușirea de către state a unei părți din autoritatea derivată din legitimitatea Consiliului. Chiar dacă statul în cauză nu este în posesia unei puteri efective, el se situează într-o poziție de proeminență.

Desigur, comunitatea internațională nu este unanimă în evaluările sale asupra instituțiilor. Dacă aprecierea de legitimitate este văzută ca o sursă de putere, în mod inevitabil cei împotriva cărora această putere este folosită o vor contesta. De pildă Libia, după instaurarea de sancțiuni ale Consiliului de Securitate împotriva sa, ca urmare a acuzației de implicare în atentatul terorist Lockerbie, a dezvoltat o strategie de demonstare a caracterului ilegitim al deciziei, pe baza argumentului că Libia era pedepsită cu anticipație înainte de stabilirea legală a responsabilității, ceea ce contrazicea însesi normele juridice occidentale și internaționale.

Puterea de care dispune Consiliul de Securitate, conchide Hurd, este și o funcție a autorității de care se bucură în rândul membrilor ONU, în general. Dacă nu există capacitatea de a mobiliza statele să urmeze în mod voluntar deciziile sale sau să contribuie la apărarea lor, Consiliul nu are practic putere. Aici măsări distanță de concluzia lui Hurd. Ceea ce distinge în primul rând Consiliul de Securitate este autorizarea de a lua decizii obligatorii pentru toate statele și, nu mai puțin, de a impune sancțiuni în caz contrar. Africa de Sud, Irakul, Iugoslavia, Libia și alții nu au cedat, într-o formă sau alta, în fața rezoluțiilor sau a sancțiunilor, din stimă față

de organizație, ci ca urmare a efectului direct al sancțiunilor și a celui indirect al izolării internaționale pe care aceasta le atragea. Trebuie admis, totuși, că unul dintre fundamentele puterii Consiliului este autoritatea pe care ceilalți protagonisti i-o recunosc. Puterea sa viitoare depinde și de modul în care va menține simbolismul colectivității într-un sistem politic și internațional pluralist. În absența legitimității, Consiliul ar trebui să se bazeze doar pe constrângere, ca instrument al puterii, ceea ce i-ar amenința existența.

Această analiză introduce utilitatea analogiei cu Consiliul Economic și Social (ECOSOC). Atât prin agenda, cât și prin accesul la dezbatările din sfera economică și socială și controlul asupra unui număr impresionant de organisme subsidiare, ECOSOC s-ar fi putut transforma, la rândul său, într-un real centru de putere în ONU. ECOSOC coordonează, cel puțin formal, 14 agenții specializate, 10 comisii funcționale și 5 comisii regionale, primește rapoarte de la 11 fonduri și programe, numărul organismelor subsidiare, interguvernamentale, de experți, permanente sau ad-hoc din sfera sa de preocupare fiind de circa 40. Competența ECOSOC se extinde la circa 70 la sută din totalul resurselor umane și financiare ale sistemului ONU.⁵

Calitatea de membru ECOSOC are, prin urmare, destule puncte de atracție pentru statele membre. Afirmația este confirmată și prin interesul membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate de a face parte din ECOSOC, după cum o arată tabelul următor:

Tara	Prezența în ECOSOC ⁶
SUA	1946 până în prezent
Marea Britanie	1946 până în prezent
Franța	1946 până în prezent
China	1946-1960, 1972 până în prezent
Rusia și URSS	1947 până în prezent

Această situație sumară incită la câteva concluzii:

i) Membrii permanenți ai Consiliului de Securitate sunt practic membri permanenți ai ECOSOC, deși mandatele punctuale sunt de trei ani, la care se accede prin alegeri. Hiatusul înregistrat în prezența chineză nu constituie o excepție, fiind de fapt produsul istoric al alternantei între Taiwan și R.P. China ca reprezentanți ai Chinei la ONU.

ii) Interesul și aşteptările acestor țări cu privire la potențialul ECOSOC au fost ridicate încă de la începuturile organizației.

iii) Principala motivație a prezentei în ECOSOC a celor cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate a fost dorința de a-și asigura controlul și asupra agendei economice și sociale; ulterior, miza a cons-

tuit-o simbolismul asociat participării la lucrările ECOSOC, deoarece acesta din urmă nu a evoluat către o autoritate comparabilă cu cea a Consiliului de Securitate.

iv) În vreme ce pentru accesul la Consiliul de Securitate, criteriul era contribuția la menținerea păcii și securității internaționale – la vremea respectivă cei cinci membri calificându-se în acest sens – nu există un criteriu universal al contribuției la dezvoltarea economică și socială globală.

Diferența a constat, încă de la început, în atribuirea unor puteri diferite ECOSOC în raport cu Consiliul de Securitate. Fondatorii organizației au proiectat-o bazându-se în mod preponderent pe resursele intelectuale și concluziile politice dominante la încheierea războiului, repartizarea responsabilităților în domeniul economic urmând o altă configurație. Reforma ONU trebuie să corecteze acest decalaj de putere.

Legitimitatea ONU nu este doar o construcție teoretică. ONU este singura organizație interguvernamentală cu un mandat universal, care combină pacea și securitatea cu temele economice și sociale. Aceasta oferă ONU posibilitatea unică de a crea o vizionare asupra lumii care să armonizeze conexiunile dintre cele două categorii de probleme. Sincronizarea prin ONU a acestei interconexiuni este de o importanță vitală în această perioadă când principala amenințare la adresa securității nu este neapărat o lovitură nucleară cât sărăcia, șomajul, excluderea socială sau degradarea mediului. Din păcate, Carta ONU și avatajurile instituționale ulterioare au separat, într-o manieră destul de ermetică, temele majore ale păcii și dezvoltării. Este adevarat că Adunarea Generală are mijloacele de a le combina, dar până în prezent mărimea și agenda sa nu i-au permis să se angajeze într-o abordare profundă și productivă a acestei dileme la un nivel suficient de autoritate.

Nivelul de constituționalizare, ca izvor de legitimitate, are un impact considerabil asupra procesului de dezvoltare a dreptului internațional și activității organizațiilor internaționale, chiar dacă nu-l atinge pe cel din statele membre. Este remarcabil că majoritatea schimbărilor petrecute în dreptul internațional după 1945 au fost aduse de organizațiile internaționale, în ciuda manierei fluctuante în care constituțiile acestora au fost privite ca sursă de legitimitate. De asemenea, evoluția interpretării acestor documente, în special a Cartei ONU, a transformat, uneori în mod dramatic, înțelesul dreptului cutumiar. De exemplu, substanța "jurisdicției interne" a statelor a fost transformată radical prin proliferarea standardelor în materie de drepturile omului și aplicarea lor. În mod similar, introducerea în dreptul intern al statelor a numeroase norme

în domenii tehnice, financiare, contabile, transporturi este în mod direct datorată activității organizațiilor internaționale generatoare de astfel de norme. În ciuda distincției reale între ordinile "constituționale" naționale și internaționale, schimbările de mentalitate sugerează că numeroși protagonisti internaționali au acceptat o structură de autoritate sau de forță legitimă care nu poate fi asociată exclusiv cu statele membre.

Parcursul ONU oferă numeroase exemple în care a acționat ca instanța colectivă de conferire a legitimității și a reușit să impună norme și standarde universale, chiar fără ca acestea să devină legislație internațională. Unul dintre cele mai convingătoare exemple din această categorie îl reprezintă procesul de decolonizare, care s-a desfășurat sub autoritatea și imperativul moral al ONU. Obiectivul calitativ de alocare a 0,7% din PIB pentru Asistența Oficială pentru Dezvoltare și-a dobândit recunoașterea prin intermediul ONU. În mod similar, a fost dezvoltat conceptul de "patrimoniu comun al omenirii" în negocierile privind dreptul marii. Universalitatea reprezentată de toți membrii ONU și acțiunea principiului egalității suverane a statelor fac ca aprobarea ONU să fie valabilă, indiferent de implicațiile legale concrete. Chiar dacă din punct de vedere strict juridic normele ONU ar putea să nu producă direct consecințe în anumite conjuncturi politice, legitimitatea este esențială.

Există și opinii conform căror universalismul și consensul constituie mai curând parte a problemei decât a soluției deoarece acționează ca vectori de forță în coborârea standardelor la cel mai mic numitor comun. Bertrand, printre alții, crede că universalitatea nu este indispensabilă și că lumea nu are nevoie de o organizație unde dictatorii pot veni să țină discursuri cu privire la drepturile omului. Este nevoie însă de o organizație ale cărei state membre au voința de a respecta principiile căror le subscrui și care sunt gata să accepte să li se verifice buna credință. Autorul crede că o astfel de concepție nu are nimic utopic și că există un număr suficient de state care dispun de instituții democratice sau cel puțin tind să le asimileze și să le consolideze. Astfel, popoarele lor pot să le ceară să respecte pe plan internațional principiile unei societăți civilizate și acceptarea verificării angajamentelor lor (Bertrand, 1993).

Chiar dacă este adesea opusă conceptului eficienței acțiunii directe și susținute prin mijloace proprii, o funcție esențială a ONU este cea a autorizării sau dezaprobației pretențiilor, politicilor și acțiunilor unor state sau grupuri. Măsura în care acest transfer de legitimitate influențează realitatea este insuficientă. Claude apreciază că noțiunea de – ceea ce el numește – "legitimitate colectivă" este de fapt expresia unei

eșec, întrucât “constituie mai curând un aspect al funcționării verbale decât al funcției de execuție a Națiunilor Unite, și într-un anume sens este un rezultat al incapacității organizației de intervenție decisivă și control al relațiilor internaționale” (Claude, 1967, p. 73).

Una dintre slăbiciunile cele mai invocate în legătură cu legitimitatea ONU este modul selectiv de abordare și includere pe agenda globală a problemelor calificate drept relevante pentru acțiunile organizației. În mod efectiv a existat întotdeauna o selectivitate în stabilirea priorităților. Ea nu este neapărat un motiv de contestare a legitimității organizațiilor chiar în cazurile când criteriile de selecție au fost subiective (operarea cu priorități fiind necesară). În realitate, criteriul resurselor a fost de cele mai multe ori determinant, dar a fost distorsionat, operându-se în mod inevitabil și cu criterii politice. În lipsa acceptării imperativelor selectivității, este evident că legitimitatea și reprezentativitatea Națiunilor Unite pot fi contestate din toate direcțiile, mai ales având în vedere tendința statelor de a folosi organizația pentru realizarea unor interese naționale proprii.

Dimensiunea universală a mandatului ONU, sursă importantă a legitimității sale, nu trebuie văzută în mod mecanic, la nici un nivel de organizare socială, atotcuprinderea nefiind posibilă. Prin urmare, capacitatea organizației de a delega autoritate prin diviziunea muncii și regionalizarea unora dintre responsabilitățile sale, pe baza compatibilității, avantajului comparativ și valorilor comune, reprezintă un atu și o sursă de legitimitate tocmai prin asocierea altor protagoiști la afirmarea unor obiective ale ONU. În acest sens, nici măcar acțiunile unilaterale nu sunt în mod necesar un rău, cu condiția ca preocupările comune să fie luate în calcul, iar considerentele globale ale necesității acțiunii să prevaleze în raport cu cele strict naționale.

Recent, Kagan a demonstrat că disputa asupra legitimității puterii Statelor Unite este relativizată și nu se bazează pe principii absolute, ci pe raporturile de interes. Fundamentalul rolului preponderent al SUA nu rezultă nici din ajutorul dat creării ONU, nici din măsura respectării Cartei. În primele patru decenii de existență, ONU era adesea paralizată din cauza confruntării dintre cele două superputeri ale războiului rece. Nici SUA și nici puterile europene nu i-au cerut aprobată pentru războaiele lor din perioada postbelică⁷. Principiul mobilizator al acțiunilor de apărare colectivă era lupta împotriva comunismului internațional. Nu dreptul internațional legă între ele țările occidentale în timpul războiului rece. Dacă acum se pune problema legitimității, aceasta se datorează în mare parte faptului că europenii doresc să mențină un anumit control asupra conduitelor Statelor Unite. Cei mai

mulți au obiectat în raport cu invazia Irakului nu pentru că se opuneau pur și simplu războiului, ci pentru că era clară voința americană de a declanșa acest război fără aprobarea Consiliului de Securitate și deci fără aprobarea Europei. Uniunea Europeană consideră că dispute de legitimitate prin însuși faptul că este un organism colectiv. În opinia lui Kagan, dezbaterea despre multilateralism și legitimitate declanșată în jurul temei Irakului nu a fost despre principii de drept sau despre autoritatea suprema a ONU, ci despre rolul Europei într-o lume deocamdată unipolară (Kagan, 2004).

Am utilizat exemplul, destul de convingător, prezentat de Kagan, pentru a face diferența dintre valoarea absolută a unor principii și întrebuițarea lor relativă în contextul ONU. Chiar și fluctuația opiniei predominante asupra legitimității ONU are o determinare obiectivă, întrucât aceasta este nu numai un raport constituțional (prevederile Cartei și interpretările acestora), ci și unul substanțial (dezirabilitatea și efectul acțiunilor sale) și relațional (acceptarea de către statele membre a unui anumit mod de exercitare a rolului organizației).

Legitimitatea ONU trebuie desigur re-examinată în raport cu responsabilitatea în a lua decizii relevante pentru gestionarea noilor interdependențe și a naturii tot mai complexe a fenomenelor transfrontaliere. În condițiile globalizării, ea va depinde de capacitatea de adaptare la aceste schimbări și de adecvarea deciziilor și normelor adoptate la situațiile de criză, în care coerenta parteneriatelor și alianțelor de interes sunt puse la grea încercare.

Globalizarea sugerează nevoia unei gestionări economice globale în vreme ce instituțiile internaționale existente au fost concepute să coordoneze un sistem de state naționale, în care se presupune că fiecare stat rămâne suveran asupra propriei sale economii. Există deci o separare inherentă între procesul de globalizare, așa cum se manifestă în prezent, și organizațiile interguvernamentale, de la care trebuie pornit în stabilirea potențialului pentru o guvernare globală.

Nimic din datele realității nu contestă că ONU nu se poate legitima ca factor de influență asupra globalizării. Așa cum am mai afirmat cu altă ocazie, globalizarea poate modela voința politică pentru acțiuni concertată, bazată pe multilateralism, democrație, solidaritate și dialog. Cu toate imperfecțiunile și defectele sale, sistemul ONU este singurul for care poate încerca să gestioneze acest fenomen complex care este globalizarea, ale cărei consecințe depășesc cu mult injustețea reglementărilor comerciale și efectele nediscriminatorii asupra celor vulnerabili. (Dumitriu, 2000). Însăși existența unor noi probleme globale este o sursă de legitimitate pentru ONU.

Din păcate, modul de raportare și percepția legitimității acțiunilor ONU au fluctuat în special din cauza exacerbării unor nereușite ale acțiunii organizației în anumite domenii și momente. Au contribuit la aceasta și pozițiile unor state influente, pentru care legitimitatea ONU este direct proporțională cu gradul de coincidență cu interesele proprii.

Globalizarea reprezintă o epocă de cotitură. În mod paradoxal, în ciuda opiniei politice predominante la nivel declarativ, rezultatul influenței acestei epoci nu este în mod inevitabil unul de recunoaștere și de creștere a legitimității ONU. În practică globalizarea poate acționa în două moduri opuse. Este foarte plauzibil ca efectul să fie întărirea rolului ca centru inamovibil în gestionarea afacerilor globale. Odată cu creșterea interacțiunii între diversi alți protagonisti, devine tot mai evident că organizațiile multilaterale sunt necesare pentru a crea un cadru în care toate aceste interacțiuni să se dezvolte în mod ordonat și coerent. Cu toate acestea, ambiguitățile prelungite și ezitările în asumarea responsabilităților în situații critice pot conduce la un deznodământ nedorit și anume ca rolul ONU să slăbească. Reforma ONU trebuie să fie atât de profundă încât să mențină toți protagonistii în jurul obiectivelor esențiale comune, iar globalizarea problemelor să nu producă fragmentarea contraacțiunii.

N.B. Evaluările cuprinse în această analiză nu reprezintă puncte de vedere oficiale ale Ministerului Afacerilor Externe, ci sunt produl cercetărilor și reflecțiilor personale ale autorului.

NOTE

¹ Junne mai adaugă acestor surse și carisma. Din acest punct de vedere, liderii carismatici pot conferi legitimitate unui guvern populist; populația se poate identifica emoțional cu liderii săi, chiar dacă aceștia au ajuns la putere într-un mod neconstituțional. Am eliminat din discuție acest element pe care îl consider lipsit de substanță și artificial pentru analiza prezentă, deși îl pot accepta ca eficace în perioade de revoluție, mișcări de eliberare, război, dar și în procese democratice. Carisma nu trebuie să fie sursă majoră de legitimitate, ea conducând adesea fie la dictatură, ca efect al primei categorii de evenimente istorice, fie la impostură, în cel de-al doilea caz.

² Lectura textelor de analiză a relațiilor internaționale indică o folosire tot mai frecventă a termenului de «guvernare» (în limba engleză, noțiunea fiind reprezentată atât de «governance», noțiune socio-politică relativ nouă, cât și de «government», formulă clasică desemnând atât guvernul ca atare, cât și evoluțiile tehnologice, economice, sociale și politice la care face referire termenul de «actul guvernării»), în dorința de a descrie într-o măsură mai cuprinzătoare procesul de gestionare a globalizării.

³ De pildă, Organizația Internațională a Muncii, Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor, Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale s.a.

⁴ Cele trei categorii sunt prevăzute în articolele 35(1), 35(2) și respectiv 99 ale Cartei ONU.

⁵ www.un.org/esa coordination/ecosoc.

⁶ Pentru o prezentare exhaustivă a tuturor organismelor din sistemul ONU, a se vedea *United Nations Handbook 2003*, New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade.

⁷ Asia de sud-est, Algeria, Suez, Insulele Falkland (Malvine) etc.

BIBLIOGRAFIE

- Bassin, Benjamin (1995). "The United Nations in Global Economic and Social Policy-Making", în *Agenda for Change: New Tasks for the United Nations* (edited by Klaus Hüfner), Leske + Budrich, Opladen.
- Bertrand, Maurice (1993). *La stratégie suicidaire de l'Occident*, Collection Axes, Bruxelles, L.G.D.J-Paris.
- Claude, Inis L.(1967). *The Changing United Nations*, New York, Random House.
- Kagan, Robert (2004) . "America's Crisis of Legitimacy ", în *Foreign Affairs* , March-April.
- Dumitriu, Petru (2000). "The Seven Sins of Globalization", în *Perceptions*, Journal of International Affairs, June-August 2000, volume V, Number 2.
- Heiskanen,Veijo (2001). "Introduction", în *The Legitimacy of International Organizations*, United Nations University Press.
- Hurd, Ian (2002). "Legitimacy, Power, and the Symbolic Life of the UN Security Council", *Global Governance* no. 8.
- Junne, G.C.A. (2001). "International organizations in a period of globalization", în *The Legitimacy of International Organizations*, United Nations University Press,
- Keohane, Robert O. and Joseph S. Nye, Jr. (2003). "Redefining Accountability for Global Governance", în Miles Kahler, David A. Lake (editors), *Governance in a Global Economy: Political Authority in Transition*, Princeton University Press.
- Klabbers, Jan (2001). "The changing image of international organizations", în *The Legitimacy of International Organizations*, United Nations University Press.
- Malone, David M. (2002). "Eyes on the Prize: The Quest for Nonpermanent Seats on the UN Security Council", *Global Governance*, volume 6, number 1, Jan.-Mar. 2000.
- Schermers, Henry G. (1997). "We, the Peoples of the United Nations", în *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, volume 1, 1997, Kluwer Law International.

Federalismul și viitorul Uniunii Europene

ANDREI VASILESCU

This article presents a brief analysis of the claims that the new European realities have to be funded on federalist basis. But the federalism raises a set of problems, regarding group membership and states' liberties. The conclusion is that the issue of European construction related to federalism remains unsolved; it is a matter of option between two ways, each one with barely predictable ends – therefore, it is a matter of risk also.

O dată cu masivele extinderi din 2004 și 2007 una dintre problemele stringente care au început să-și fac un loc tot mai bine definit în disputele teoretice pan-europene cu privire la destinul Uniunii este cea cu privire la schimbarea, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, formei instituționale a comunității europene; s-a subliniat astfel că actuala structură riscă în timp, datorită în principal numărului tot mai mare de state, să se dovedească neviabilă, nefuncțională. Se consideră astfel, imediat am spune, că funcționarea actualei structuri, eficientă într-o formulă restrânsă de state, va întâmpina dificultăți în condițiile unui număr sporit de țări ce au de multe ori probleme și interese divergente, fapt ce va duce, între altele, la îngreunarea sau chiar la imposibilitatea atingerii consensului adică, în definitiv, la o frecvență sporită a crizelor comunitare. Concret deci, nu puține sunt vocile care subliniază că o construcție comunitară eficientă trebuie clădită, în contextul noilor realități europene, pe cu totul alte baze decât cele actuale, și anume pe temelii *federaliste*.

Conform partizanilor săi, federalismul este astfel destinat să ofere Uniunii Europene în primul rând o capacitate sporită de acțiune în fața problemelor viitoare, legate de creșterea semnificativă a numărului de membri văzută nu doar ca o creștere a eterogenității, cât mai ales a diversității opiniilor și intereselor. Temerea principală este, după cum am arătat, că formula actuală a unei Europe în care statele membre au încă un rol cheie în luarea deciziilor nu va funcționa la fel de eficient și după

terminarea extinderilor în 2007. Mai exact, formula care a adus succes Uniunii într-o formă restrânsă la câteva state și preocupată în mod special de probleme economice, este văzută ca fiind potențial neviabilă într-o situație viitoare certă a unei Europe cu 27 de membri și centrată pe mult mai mult decât pe problemele de dezvoltare economică comună.

Una din luările de poziție cele mai ferme în favoarea viitorului federalist al Uniunii Europene a fost cea a ministrului de externe german Joscha Fischer; în mai 2000 omul politic german sublinia într-un discurs (devenit deja celebru) rostit la Universitatea Humboldt din Berlin că o formulă comunitară viabilă va trebui în mod necesar să se bazeze atât pe un tratat constitutiv centrat pe drepturile fundamentale ale omului (lucru practic realizat astăzi) cât și însă pe o împărțire eficientă a puterilor între instituțiile europene – acest lucru incluzând un parlament european cu două camere, un guvern european și chiar un președinte ales direct și care să dețină puteri executive.

Această transformare a Uniunii Europene era văzută a fi “ultima cărămidă în construirea integrării europene”, pasul final menit să transforme ansamblul inițial de state (care a pornit la drum în anii '50 având preocupări centrate exclusiv pe domeniul economic) într-o entitate funcțională care să poată acționa ca un actor politic de sine stătător pe scena internațională.

Într-un recent articol pe această temă (*S. P. nr. 115/2005*)
(Brussels between Bern and Berlin: Comparative Federalism meets the European Union)) Tanja Boerzel și

Madeleine Hostli abordează problema distincțiilor dintre actuala formulă interguvernamentală europeană și o eventuală structură federalistă. Se arată astfel că uniunea are deja atribuții importante într-un spectru întins de sectoare, plecând de la atribuțiile inițiale din domeniul economic și până la cea mai importantă achiziție recentă, sistemul monetar unic; pași importanți s-au făcut de asemenea și în dezvoltarea unor atribuții comunitare în domenii precum comerțul, transportul, energia, protecția mediului și a consumatorului. Se remarcă de asemenea o atribuție crescândă a uniunii și în domenii în care responsabilitatea statelor naționale era până nu demult una exclusivă: ne referim aici la acorduri de securitate internă precum Schengen și Europol precum și la faptul că în justiție cetățenii statelor membre se pot adresa instanței europene împotriva statelor naționale.

În opinia autoarelor citate, două sunt atribuțiile importante care lipsesc uniunii pentru a o putea considera ca fiind o federație: *în primul rând* statele au o libertate deplină cât privește adoptarea, revizuirea sau denunțarea tratatelor cu privire la chiar apartenența lor la uniune și, *în al doilea rând*, din punct de vedere fiscal, deși colectează fonduri, uniunea nu are cu adevărat un sistem propriu de taxe, de venituri și de cheltuieli. În plus, sub aspectul controlului democratic, executivul uniunii nu este determinat nici direct, și nici măcar indirect, de către cetățeni.

Care sunt însă coordonatele fundamentale ce deosebesc o structură federală de una non-federalivă? Ce este de fapt federalismul? Alberta Sbragia arată în articolul său *The future of federalism in the European Union* că există o serie întreagă de confuzii și de neînțelegeri ale gândirii comune cu privire la federalism. Nu puțini sunt astfel cei care nu sesizează diferența dintre federalism și confederalism: dacă primul termen desemnează entități în care rolul decizilor importante la nivel central aparține instituțiilor care nu sunt sub controlul părților componente (adică instituții precum autoritățile judiciare sau cele legislative ce reprezintă electoratul în ansamblu mai degrabă decât împărțit pe state componente), confederalismul este o noțiune opusă și nu apropiată federalismului și care se găsește, ca semnificație, în apropierea interguvernamentalismului, ea desemnând grupări de state în care membrii nu au delegat și continuă deci să dețină o mare parte din controlul asupra atribuțiilor-cheie ale rezolvării problemelor comune. Un bine-cunoscut exemplu istoric arată însă că uniunile tind, în condițiile unei integrări complete, să se trans-

forme din confederații în federații – în perioada de formare a Statelor Unite, ideea confederată a unui ansamblu de state independente, unite doar în abordarea unor anumite probleme, a fost înlocuită de cea federală, tocmai pentru că s-a crezut că o confederație nu poate funcționa pe termen lung din pricina inevitabilelor disensiuni care apar atunci când numărul de membri (a se citi *numărul de interese*) tinde să crească. Trebuie să remarcăm că asemănarea cu Uniunea Europeană este până la un punct frapantă chiar dacă fostele colonii britanice din America de Nord au convenit inițial să își unească puterile în vederea respingerii unui adversar comun (fosta putere colonială stăpânoitoare) în vreme ce în cazul Europei miza inițială a fost una economică – diferențele sunt mai degrabă de grad decât de esență, ba chiar poziția actuală a Europei apare ca fiind mai sigură deoarece problemele de tip economic, spre deosebire de cele politice, sunt permanente.

În mod radical diferit însă față de situația americană federalismul european se confruntă cu un adversar latent dar mult mai dificil: eterogenitatea extrem de complexă care caracterizează continentul nostru; dacă transformarea unei uniuni inițiale într-o federație puternică a reușit cu deplin succes în cazul unor foste colonii ce aveau o limbă comună, o istorie scurtă și o cultură proprie practic inexistentă, lucrurile pot fi însă mult mai complicate în cazul a 27 de entități ce numără de la câteva sute de mii până la 80 de milioane de locuitori, care au limbi și culuri diferite precum și o istorie comună nu doar îndelungată, ci și marcată de evenimente nu de puține ori sângheroase. Dacă adăugăm la asta și o serie întreagă de probleme teritoriale ce nu au fost pe deplin clarificate, un Holocaust și două războiuri mondiale încă proaspete în memoria multora, situația pare parcă un pic mai complicată. Nu sunt foarte mulți ani de când umbrele trecutului au condus la cel mai tensionat moment din istoria Uniunii Europene: reacția franceză la ideea de reunificare a Germaniei – fostul cancelar german Helmut Kohl a afirmat chiar că cea mai glacială întâlnire oficială la care a participat vreodată a fost cea în care a dezbatut această problemă cu Francois Mitterrand. În același sens, chiar mai recent, procentajul electoral ridicat al unui partid catalogat de extremă dreapta, într-o țară de limbă germană (Austria), a stârnit deopotrivă îngrijorarea și indignarea unanimă a tuturor membrilor uniunii.

Aceste exemple arată că există, pe lângă provocările procedurale ce țin, în fond, doar de acordul, de bună-voință și de disponibilitatea la compromis a statelor membre, chestiuni substantive

mult mai complicate care arată că pasul de la formula actuală la federalism este departe de a fi o continuare firească, lipsită de probleme și care intervine în mod natural pe măsură ce Uniunea Europeană are un număr sporit de membri și vine în contact cu o serie de noi probleme.

Până acum, ordinea politică europeană s-a bazat pe principiul fundamental al suveranității statale și al autodeterminării naționale – principiu derivat din faptul că Europa este un continent constituit din popoare diferite, având culturi, limbi și istorii proprii. În acest sens, principalul adversar al reușitei federalismului european pare să fie unul de netrecut tocmai pentru că ține de esență și particularitatea Europei: diversitatea și eterogenitatea spațiului european – nu puțini sunt cei care cred că această diversitate este o realitate peste care nu se poate trece și a cărei nesocotire poate fi extrem de periculoasă. Popoare din culturi diferite pot conviețui sub aceeași umbrelă economică chiar dacă au o istorie comună săngeroasă, dar asta nu implică în mod necesar o conviețuire la fel de bună și sub forma modificată a unei veritabile federații care să acopere și să decidă în toate domeniile de importanță vitală pentru națiunile componente.

În acest sens, dezbaterea asupra federalismului se transformă mai degrabă într-o dezbatere asupra fundamentelor conștiinței umane europene în genere: este componenta economică atât de importantă încât să-i facă pe oameni să uite de multe dintre aspectele care diferențiază popoarele Uniunii Europene și să-i determine să depășească problemele ce țin de apartenența la o cultură și la o istorie proprie? Se vor simți ei confortabil în cadrul unui organism federativ în care principiile suveranității și autodeterminării de grup (*care se împletește practic cu felul în care europenii au înțeles politica cel puțin în ultimele două secole*) nu își vor mai găsi decât un loc limitat?

Evoluția Europei postbelice arată că putem fi încrezători în componenta economică: oamenii tind să recepteze, *în timpuri pașnice*, problemele economice ca fiind suficient de importante încât să justifice delegarea unei părți chiar importante din autodeterminarea națională către un organism suprastatal. Ce se întâmplă însă dacă evenimente tragice, neașteptate, îi fac brusc pe oameni să reflecteze și asupra costurilor implicate de creșterea economică, siguranța locului de muncă ori stabilitatea monetară? Evenimente relativ recente – atentatele din Madrid – ne arată că o evoluție constantă prin identificarea la anumite principii poate fi brusc întreruptă atunci când cetățenii unui anumit stat tind să

conștientizeze că a face politica unei entități străine poate să implice, pe lângă avantaje, și costuri nebănuite. Mai concret, în situații de criză, o linie politică neîntreruptă de susținere a unei idei (obligațiile derivate din apartenența la NATO, față de un anumit aliat, lupta anti-teroristă, etc.) pot să se curme brusc prin sesizarea nemijlocită a riscurilor pe care un anumit grup și le asumă atunci când susține în mod direct o cauză care nu îi este totuși proprie.

Revenind la problema noastră, nu e deloc foarte să ne imaginăm că în viitorul mai mult sau mai puțin îndepărtat al unei Europe federaliste, unii dintre europeni vor ajunge să regrete că și-au delegat în mod permanent către instituțiile uniunii dreptul de a decide asupra unor chestiuni fundamentale. Asemenei spaniolilor, ei pot ajunge să se întrebe de ce anume trebuie să suporte riscurile și costurile unor inițiative care nu doar că nu îi priveau în mod direct, dar nici măcar nu au fost luate prin consultarea lor. Schimbarea rapidă de opinie a spaniolilor cu privire la susținerea războiului din Irak (soldată, printre altele, și cu schimbarea propriului guvern) poate fi, în condiții neprielnice, schimbarea atitudinii unor europeni cu privire la susținerea ideii de Europă federală unită. Oamenii tind să accepte anumite costuri doar atunci când se simt în mod direct legați de ele, fie individual, fie prin intermediul grupului cu care se identifică; nimici nu este însă dispus să accepte costuri care provin de pe urma avantajelor ori problemelor care îi privesc doar *pe alții*.

Am căutat să arătăm că problema federalismului este în realitate una mult mai adâncă decât pare la prima vedere. Pe lângă provocările instituționale și procedurale, există și chestiuni de ordin latent (dar poate tocmai de asta chiar mai importante) care se pot opune federalismului. Este puțin probabil ca disoluția sentimentelor de apartenență la grup să se diminueze încă de mult încât să nu își facă simțită prezența și într-o viitoare federație europeană; pe de altă parte însă, riscurile continuării construcției europene în actuala formulă, nefederalistă și care lasă o libertate însemnată fiecărui stat în parte, se poate dovedi extrem de periculoasă în condițiile extinderii de proporții ce se va finaliza în 2007. Nimici nu poate să știe cum anume ar evolua lucrurile într-o ipoteză federalistă: aşa precum atențatele din Spania au arătat, *evenimente neașteptate pot schimba foarte lesne evoluții îndelung așteptate*. Problema construcției europene, a disputei pe marginea federalismului, pare să se apropie aici de un sfârșit paradoxal – nu se poate da un răspuns, nimici nu poate să aibă în mod absolut dreptate

pentru că nimeni nu poate să cunoască în mod cert viitorul. Acceptarea federalismului seamănă izbitor cu acceptarea unor riscuri necunoscute și mai ales incalculabile: vrem să mergem mai departe pe drumul integrării depline dar nu putem ști care vor fi costurile unei asemenea inițiative – alegerea acestei căi ține mai degrabă de măsura în care suntem dispuși să riscăm împreună.

BIBLIOGRAFIE

- Sbragia, Alberta – *The Future of Federalism in the European Union*, ECSA-C 2004
- Olsen, Johan P. – *How, then, does one get there?*, Arena Working Papers 00/22
- Follesdal, A. – *Federal Inequality Among Equals*, Arena Working Papers 01/8
- Boerzel, Tanja & Hosli, Madeleine – *Brussels between Bern and Berlin: Comparative Federalism meets the European Union*, ConWEB, 2/2002

SEMNAL

Jean-Paul Sartre

Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică

Editura: Paralela 45

Anul apariției: 2004

Traducere: Adriana Neacșu

Descriere

Cea mai cunoscută dintre lucrările filosofice ale lui Jean-Paul Sartre – filosof, prozator, dramaturg și jurnalist politic, personalitate de excepție a culturii franceze din a doua jumătate a secolului XX, figura centrală a existențialismului – este, cu siguranță, „Ființa și neantul” (*L'Être et le Néant*, 1943). Demersul autorului pornește de la întrebarea asupra ființei și se constituie ca o tentativă de a stabili o ontologie fenomenologică fondată pe raporturile dintre conștiință și libertate. Printr-un dialog permanent cu mari gânditori – de la Descartes și Hegel la Husserl și Heidegger –, Sartre analizează „realitatea-umană” ca punct nodal în care ființa în-sine, ființa pentru-sine și ființa pentru-celălalt își desfășoară relațiile reciproce care subîntind aventura istoriei și a libertății. Ca și în alte scrieri literare și teoretice ale autorului, și în această operă capitală, a cărei versiune românească beneficiază de subtilă înzestrare terminologică a Adrianei Neacșu, regăsim un Sartre filosof al libertății: el nu crede în fatalitate și-i acordă omului calitatea de stăpân deplin al propriilor valori și al istoriei. ■

Mihaela Miroiu, Mircea Miclea

R'Estul și Vestul

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Cuprins

Barză, brazdă, internet. Egografi e-mailate
• Jurnal cu femei afgane • Cronica unei singurătăți alese. Jurnal bloomingtonian

Descriere

Volumul reunește notațiile de jurnal ale celor doi autori – Mircea Miclea aflat în Olanda, iar Mihaela Miroiu, în Marea Britanie, apoi peste Ocean. Un dialog purtat la distanță, prin poșta electronică, în care reflecția asupra identității, deopotrivă individuală și colectivă, națională și internațională, „estică” și „vestică” este împinsă până la profunzimi tulburătoare. ■

ANDREI VASILESCU - Absolvent al Facultății de Filosofie, șef al promoției 2004; Masterand în Studii Europene și Drept Comunitar.

Activitatea antipartinică

Stelian Tănase continuă în această secțiune publicarea unor documente edificatoare privind istoria comunismului în România.

STRICT SECRET
NUMAI PENTRU UZ INTERN
NU SE MULTIPLICĂ

Nr. 005750
HOTĂRÂRE

Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 16-17 iulie a.c. ascultând raportul Biroului Politic al C.C. al P.M.R. "Cu privire la activitatea antipartinică a unor membri de partid" prezentat de tovarășul Constantin Pîrvulescu, aprobă măsurile luate de Biroul Politic al C.C. al P.M.R. și hotărăște ca acest material să fie adus la cunoștința tuturor organizațiilor partidului.

C.C. al P.M.R.

1956

Cu privire la activitatea antipartinică a unor membri de partid

Biroul Politic al C.C. al P.M.R., fiind sesizat că anumiți membri de partid duc discuții în afara partidului, privind linia politică a partidului și guvernului, a numit în iunie 1955 o comisie de partid formată din membrii Biroului Politic cu sarcina de a stabili caracterul acestor discuții.

Comisia a stabilit că aceste discuții au fost duse de către Dumitru Petrescu, Eremia Ion, Victor Dușa, Constantin Agiu. La unele discuții au luat parte Mihail Levente și Bucur Șchiopu.

Comisia a stabilit că între Petrescu și Eremia pe de o parte și între Eremia și Dușa pe de altă parte au avut loc ani de-a rândul, în afara cadrului organizat al partidului, nenumărate întâlniri, în cursul căror acestea au purtat discuții antipartinice cu privire la politica economică a partidului în domeniul industriei și agriculturii și cu privire la politica de cadre a partidului.

În aceste întâlniri ei au dezbatut o serie de teze proprii, care veneau în contradicție cu linia partidului. Ei s-au ridicat împotriva politicii partidului de dezvoltare cu precădere a industriei grele care, precum se știe, este baza dezvoltării tuturor ramurilor economiei

și ridicării nivelului de trai material și cultural al poporului. Liniei partidului de dezvoltare proporțională a întregii economii, pe baza sporirii continue a producției mijloacelor de producție, ei au opus teza antileninistă, oportunistă a dezvoltării cu precumpărare a industriei ușoare și agriculturii, teză care nu putea duce decât la slăbirea și stagnarea economiei naționale în general, la frâncarea dezvoltării agriculturii și creșterii producției de bunuri de larg consum, lovind în ultimă instanță în nivelul de trai al oamenilor muncii.

Eremia, Dușa și alții în cadrul acestor discuții s-au ridicat împotriva politicii partidului și guvernului de transformare socialistă a agriculturii – singura cale de sporire a producției agricole, de rezolvare a problemei producției agricole-marfă și de asigurare a bunăstării țăranilor muncitori. Încălcând linia partidului și desconsiderând rezultatele obținute de majoritatea gospodăriilor colective și întovărășirilor agricole în domeniul sporirii producției agricole și ridicării nivelului de trai al țăranilor muncitori, ei au susținut că trecerea de la proprietatea mică țărănească la gospodăria mare socialistă duce la scăderea producției marfă. Eremia în discuțiile cu Petrescu, iar apoi cu Dușa, Agiu și alții s-a ridicat împotriva sistemului de colectări, care reprezintă o contribuție a țăranimii la construirea socialismului, la asigurarea cantităților de

produse agricole necesare aprovizionării populației muncitoare de la orașe și dezvoltării producției de bunuri de larg consum. În locul colectărilor Eremia preconiza un schimb “liber” de produse, concepție susținută de elementele reacționare în scopul de a da frâu liber creșterii elementelor capitaliste și de a lăsa pe oamenii muncii pradă speculei și umflării neîngrădite a prețurilor. Acesta pretindea că prin politica de impozite a statului nostru se pun sarcini exagerate pe spinarea țărănimii, deși este cunoscut că, în ce privește impozitele, țărănimea noastră nu s-a bucurat niciodată de asemenea ușurări ca acum.

Timp îndelungat între Petrescu și Eremia, între Eremia, Dușa și alții s-au dus discuții antipartinice cu privire la politica partidului de promovare a cadrelor în funcții de răspundere în aparatul de partid și de stat. Ei au ponegrit cadrele devote, ridicate de partid din rândurile oamenilor muncii în funcții de răspundere în agricultură, colectări, comerț, cooperătie, în aparatul C.C. al partidului, la regiunile de partid, la sfaturile populare. În discuțiile lor ei au calomniat membri ai C.C., membri ai Biroului Politic al C.C. al P.M.R. și membri ai guvernului, au vânturat felurile schimbări în conducerea ministerelor, autopropunându-se și pe dânsii. După cum declară Dușa, în 1953 considerând că sunt necesare schimbări în conducerea guvernului, Eremia preconiza desemnarea ca președinte al Consiliului de Miniștri pe D. Petrescu, iar pe alții în alte posturi.

După discuții îndelungate între acești membri de partid în vara anului 1953, Eremia și Dușa au considerat că este necesar să se semneze un memoriu colectiv în care să-și expună părerile lor.

În urma refuzului unora dintre ei de a semna un astfel de memoriu colectiv, Eremia și Dușa au renunțat să-l mai întocmească și s-au înțeles să folosească altă cale și anume aceea de a determina, pe Petrescu, în calitatea de membru al C.C. de a pune în discuție în Comitetul Central părerile antipartinice discutate în grupul lor.

Comisia a stabilit că în discuțiile care au avut loc între Petrescu-Eremia pe de o parte, Eremia și Dușa pe de altă parte; ei au călcat grav obligațiile lor de membri de partid, deconspirând secrete importante de partid și de stat.

Astfel, Eremia aflat de la Petrescu componența și scopul pentru care a plecat în străinătate o delegație guvernamentală, ceea ce a constituit atunci un secret important de partid și de stat. Petrescu a ascuns în fața conducerii partidului și a negat în fața Comisiei divulgarea acestui secret, recunoscând acest lucru numai atunci când a fost pus în fața dovezilor.

Datorită relațiilor de serviciu pe care le avea,

Eremia deținea o serie de informații și date din activitatea diferitelor ministere și instituții centrale de stat. Astfel a aflat și a difuzat secrete cu privire la activitatea M.A.I., a ministerelor economice și a C.S.P.-ului.

Cercetările întreprinse de Comisia Biroului Politic au fost îngreunate prin faptul că cei în cauză nu au avut o atitudine sinceră și cinstită și numai puși în fața propriilor lor fapte, au fost nevoiți să recunoască vina lor.

Petrescu Dumitru, fost membru al C.C. și al guvernului nu a luat poziție împotriva atitudinilor antipartinice ale lui Eremia față de linia politică și economică a partidului și guvernului și față de ieșirile dușmănoase și calomnioase ale acestuia la adresa regimului nostru democrat – popular. Timp de 9 ani, din 1945–1954, Dumitru Petrescu a întreținut relații neprincipiale cu Eremia, discutând cu acesta de nenumărate ori probleme interne de partid și de stat. Deși era clară politica antipartinică a lui Eremia față de politica economică și de cadre a partidului, totuși nu a adus nimic la cunoștința conducerii partidului sau a guvernului. Din contra, prin atitudinea sa l-a încurajat pe Eremia să desfășoare timp îndelungat o activitate dizolvantă, antipartinică și antistatală. În fața comisiei Petrescu a încercat insistent să motiveze discuțiile sale antipartinice cu Eremia prin aceea că acesta ar fi fost pus de conducerea partidului ca să-l “urmărească” și să-l pună la încercare. Petrescu considera că asemenea metode polițiste sănătoase sunt necesare în viața de partid, deși cunoștea urmările monstruoase ale acestei metode cultivate de Beria și complicitii lui, metode cu desăvârșire străine principiilor leniniste în viața de partid și în practica conducerii partidului nostru.

Petrescu însuși caracterizează de repetate ori în declarațiile sale că discuțiile cu Eremia aveau un caracter neprincipal, nepartinic și că le-a dus în afara organelor de partid și de stat, comitând o gravă călcare a regulilor elementare de partid, a disciplinei de partid și de stat.

Petrescu a fost nevoie să recunoască că relațiile lui cu Eremia și discuțiile purtate de ei au avut un caracter fractionist.

Poziția și faptele lui Petrescu apar și mai grave dacă avem în vedere încrederea de care să bucurat din partea partidului ca membru al CC. și al guvernului.

În ce-i privește pe Eremia și Dusa, aceștia au încercat să se justifice prin aceea, că nu au urmărit altceva decât să se “lămurească” pe ei însiși și astfel să “ajute partidul” în rezolvarea unor probleme ale vieții economice de stat și ale vieții interne de partid.

Şubrenzia acestor justificări este demonstrată prin faptele săvârșite și recunoscute de ei.

Atât Eremia cât și Dusa, fiind atrași în partid

încă din ilegalitate, au avut toată posibilitatea să cunoască principiile statutare cu privire la drepturile și îndatoririle membrilor de partid. Ei știau prea bine că oricare membru de partid are dreptul să se adreseze cu orice problemă organizației sale de partid și organelor de partid, inclusiv Comitetului Central, să ceară lămuriri asupra unor chestiuni neînțelese de el și să exprime în cadrul organizat al partidului în mod liber, nestingerit de nimeni, orice părere. Fiecare membru al partidului, având aceste drepturi statutare, primește în mod organizat lămuririle necesare activității sale, se înarmează cu linia partidului, își însușește hotărârile partidului și guvernului și luptă fără șovăire pentru aplicarea lor în viață. Petrescu, Eremia, Dusa și ceilalți nu au mers pe această cale partinică, ci au încălcăt în mod grosolan principiul de bază al vieții de partid – principiul centralismului democratic.

Acțiunea lor antipartinică, îndreptată împotriva liniei partidului și de defăimare a conducerii de partid, ei au încercat s-o justifice prin aşa-zisa teorie a "libertății discuțiilor" în afara cadrului organizat al partidului, teorie antipartinică, liberalistă, care i-a dus pe linia încălcării grave a principiilor statutare și organizatorice ale partidului nostru. Caracterul antipartinic și fracționist al activității lor reiese cu toată claritatea din faptul că ei nu s-au adresat niciodată organelor și organizațiilor de partid din care făceau parte, spre a se clarifica în problemele asupra căroră "nu erau lămuriți". Dimpotrivă, în întreaga lor activitate ei au subapreciat și nesocotit aceste organizații și organe de partid.

Din cercetările făcute s-a stabilit că Eremia și Dusa au dus discuții antipartinice, neprincipiale și cutov. Agiu C, Levente M., B. Șchiopu.

Agiu declară că a discutat cu Eremia toate problemele care îl frământau pe acesta. El a fost de acord cu părerile exprimate de Eremia, dar nu le-a adus la cunoștința partidului. C. Agiu nu a avut o poziție auto-critică sinceră, susținând că astfel de discuții pot avea și trebuie să aibă loc între membri de partid, pentru a se putea documenta, indiferent dacă fac parte din aceeași organizație de partid sau nu.

Din relatările lui Levente s-a stabilit ca Eremia-Dușa folosind unele nemulțumiri ale acestuia, au reușit să-l atragă în discuțiile lor antipartinice. El recunoaște că și-a dat seama de caracterul nejust al acestor discuții, totuși nu a luat poziție, nu a anunțat conducerea partidului.

În ce privește pe Bucur Șchiopu, el susține că relațiile sale cu Dusa și Levente erau de natură unor relații oficiale de muncă și ca atare și discuțiile lor erau oficiale.

Din cele arătate de către Eremia, Dusa și Levente reiese că și Bucur Șchiopu a fost prezent la une-

le discuții despre problemele politicii economice, ale promovării cadrelor și schimbul de păreri în pregătirea memorialui colectiv.

Biroul Politic în ședința sa din 17 aprilie 1956, analizând raportul comisiei care a cercetat caracterul relațiilor și discuțiilor purtate ani de-a rândul între acești membri de partid, a stabilit că D. Petrescu, Eremia și Dusa s-au ridicat împotriva politicii economice și de cadre a partidului, au călcăt în mod grav disciplina de partid și de stat.

Carieriști roși de ambiții și de nemulțumiri datorate nesatisfacerii acestor ambiții, ei au căutat să atragă și să grupeze în jurul lor alți nemulțumiți.

Biroul Politic consideră ca extrem de grav faptul că Dumitru Petrescu, Eremia și Dusa au desfășurat munca lor antipartinică tocmai în timpul când partidul nostru era mobilizat de a lichida urmările politicii antipartinice a grupului de deviatori în sectoarele importante ale economiei țării – când clasa muncitoare și toți oamenii muncii, sub conducerea partidului, luptau pentru a da viață hotărârilor plenarei CC. din august 1953 și când partidul nostru avea nevoie de disciplină și unitate mai mult ca oricând.

Părerile lor dăunătoare, nemarxiste, într-o serie de probleme economice, atitudinile lor nepartinice în perioada aceea, însemnau de fapt susținerea politicii duse de grupul de deviatori în ce privește industria și în special industria grea, precum și în ce privește colectivizarea agriculturii.

Din cele arătate mai sus reiese clar că Petrescu, Eremia și Dusa prin acțiunile lor au ajuns la începutul formării unui grup cu tendință fracționistă, având o poziție potrivnică politicii partidului și guvernului în probleme de bază ale construirii socialismului.

Față de cele de mai sus, Biroul Politic al CC. al P.M.R. pe baza rezultatelor anchetei efectuate și punerilor Comisiei de Partid a luat următoarele hotărâri:

1. Petrescu Dumitru, deși vechi membru al partidului, căruia partidul i-a dat toată în crederea și ajutorul, având o serie de funcții de răspundere în organele de partid și de stat, a păstrat în sine mentalitatea oportunistă, mic-burgheză. Ros permanent de ambiții carieriste bolnăvicioase, el nu numai că a participat alături de Eremia în acțiunile antipartinice fracționiste ale acestuia, dar l-a încurajat în continuu pe acesta. Petrescu a ascuns partidului ani îndelungați aceste fapte, a divulgat secrete importante de partid și de stat. Pentru aceste fapte se hotărăște:

- Sancționarea lui cu vot de blam cu avertisment.
- Destituirea din funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și trimiterea lui la munca de jos.

Se menționează că la comunicarea sancțiunii

D. Petrescu a avut o poziție antipartinică și s-a eschivat de a-și face o autocritică sinceră și cinstită.

2. Dusa Victor, ca intelectual s-a legat de mișcarea muncitorească încă în anii ilegalității. După 23 August 1944 el a îndeplinit o serie de funcții de partid și de stat. În aceste munci, pe lângă unele rezultate bune a avut și o serie de lipsuri și greșeli, care au culminat în participarea sa activă alături de Eremia Ion și alții în acțiunile antipartinice ale acestora.

Pentru participarea sa activă alături de Eremia Ion în acțiunea antipartinică fracționistă a acestuia se hotărăște:

- Sanctiunea lui cu vot de blam cu avertisment.
- Destituirea din funcția de prim-arbitru al R.P.R.

La luarea hotărârii s-a avut în vedere poziția sa de recunoaștere a greșelilor.

3. Agiu Constantin, în întreaga sa activitate în cadrul mișcării muncitorești a avut dese manifestări oportuniste și atitudine ușuratică de pălvărägeală. Pentru faptul că s-a antrenat în discuții nepartinice cu Eremia și Dusa, se hotărăște:

- Sanctiunea de mustare.

4. Levente Mihai, fiind stăpânit de unele nemulțumiri personale, a admis o serie de discuții în afara partidului cu Eremia și alții, fără a lua poziție partinică și fără a le aduce la cunoștința partidului. Pentru aceasta se hotărăște:

- Sanctiunea de mustare.

5. Cei cărora li se aplică sanctiuni de partid să fie ajutați pentru a-și vedea până la capăt greșelile, a le îndrepta în muncă și a întelege îndatorirea pe care-o au de a-și face o auto critică temeinică.

6. Eremia Ion, a pătruns în partid ca un element cu o mentalitate străină de ideologia clasei muncitoare, preocupat de interesele sale personale, carieriste. El a ignorat și a călcat în picioare regulile statutare ale vieții de partid, a inițiat acțiunea antipartinică cu tendințe fracționiste, dovedindu-se a fi un element dizolvant, cu o atitudine dușmănoasă față de politica partidului și guvernului. Pentru faptele săvârșite de el se hotărăște:

- Excluderea din partid.

7. Cu privire la Bucur Șchiopu, să fie chemat la Comisia Controlului de Partid, spre a fi criticat pentru unele discuții neprincipiale purtate.

8. Biroul Politic propune plenarei CC. al P.M.R. să aprobe măsurile luate.

SEMNAL

**Jorn Rusen, Hans-Klaus Keul,
Adrian-Paul Iliescu - coordonatori**

Drepturile omului la întâlnirea dintre culturi / Menschenrechte In Der Begegnung Der Kulturen

Editura: Paralela 45

Anul apariției: 2004

Descriere

Drepturile Omului constituie axul central al modernității politice, iar civilizația contemporană le conferă un caracter aproape sacral. Cu toate acestea, nimic din ce atinge aceste drepturi fundamentale nu este cert și clar. Sunt oare Drepturile Omului drepturi naturale sau sunt simple convenții ale societății moderne? Au ele un caracter universal și imperativ sau trebuie ajustate și adaptate la pluralitatea și specificul culturilor de pe glob? Au oare Drepturile Omului prioritate absolută față de orice considerente economice, politice și strategice sau pot fi împinsă în planul secund de alte urgențe socio-umane? Sunt îndreptățite pretențiile de universalitate ale acestor drepturi sau, în spatele pretențiilor respective, se ascund ambițiile dominative ale unor culturi și actori politici globali? La aceste întrebări încearcă să răspundă, în volumul de față, un grup de reputați experți din Germania și România. ■

Despre masacrarea prin traducere*

– studiu de caz –

Friedrich Hayek, după cum probabil mulți cititori o știu, este laureat al premiului Nobel pentru economie (1974) și unul dintre cei mai de seamă exponenți contemporani ai filozofiei politice de orientare liberală. După ce în primul deceniu de după 1989 au apărut în versiuni românești lucrările sale *The Road to Serfdom (Drumul către servitute)*, Humanitas, 1993; mai natural ar fi sunat, mi se pare, în românește “Drumul spre robie”) și *The Constitution of Freedom (Constituția libertății)*, Institutul European, 1998), în 2003 editura Antet a oferit cititorului român o altă carte importantă a sa, *The Fatal Conceit – The Errors of Socialism (Infatuarea fatală – Erorile socialismului)*. Din păcate, după cum vom vedea în cele ce urmează, răbdarea și nervii celui care ia în mâini această a treia tălmăcire din opera lui Hayek sunt puse la gheață încercare; pentru a se lămuri în privința erorilor imputate de Hayek gândirii socialiste, cititorul versiunii românești va avea de înfruntat un hăță de grave și nu o dată grotești erori de traducere. Am socotit că ele trebuie semnificate, atât pentru că autorul cărții este un clasic al filozofiei politice, cât și pentru că volumul, a cărui apariție a fost sponsorizată de Universitatea Central-Europeană și de Fundația pentru o Societate Deschisă din România, inaugurează,

* Friederich Hayek - *Infatuarea fatală - Erorile socialismului (The Fatal Conceit - The Errors of Socialism)*, editura Antet, 2003.

pare-se, o serie de Opere complete ale lui Hayek, și ar fi regretabil ca și volumele următoare să se înfățișeze, sub aspectul calității traducerii, precum acesta.

Dar mai întâi o scurtă explicație preliminară. Autorul rândurilor de față a cumpărat, cu vreun an în urmă, de la o librărie din București, cartea despre care vorbim, cu intenția, firește, de a o citi, și nicidecum cu gândul de a căuta în ea greșeli de traducere. După ce a parcurs însă un număr de pagini din textul bolovănos și chinuit al traducerii, a dat peste lucruri care sunau absurd. Iată câteva exemple:

– în cap. I, p. 38, se vorbește despre un “acut gânditor economic din secolul al doisprezecelea” (!); că acel gânditor va fi fost “acut”, treacă-meargă, dar economist în secolul al nouăsprezecelea, al cărui nume este dat cu doar câteva rânduri mai jos, împreună cu anul de apariție – 1840 – al uneia din screrile sale – tot în cap. I, p. 41, citim: “Gru-purile care practică tradițiile cele mai avantajoase vor fi favorizate în continua luptă dintre colectivele adiacente, față de acelea care aplică datini mai puțin dezavantajoase”. Dar – nu poți să nu te întrebi – ce opoziție este asta, între *avantajos* și *mai puțin dezavantajos*?

– puțin după aceea, la p. 43, se vorbește de *deplasarea* unor “moduri instinctuale”, apoi tot de *deplasarea* unor “moduri de comportament înăscute” și de *deplasarea* “al-

instincte”; peste alte opt pagini se spune că datinile “au *deplasat* progresiv reacțiile înăscute”; și în fine, ceva mai departe, în cap. II, se mai spune, tot așa, că “administrația centrală de la Roma a *deplasat* tot mai mult libera inițiativă”). Cum adică *deplasat*, în ce sens, dinspre ce înspore ce? Simți și fără a fi nevoie să te uiți în original, că la Hayek trebuie că este folosit în locurile respective verbul *to displace*, care în engleză, cel puțin în aceste contexte, nu înseamnă a deplasa, ci a dizloca, a lua locul, a elimina.

– tot în aceste prime câteva zeci de pagini, mai precis la p. 53, întâlnim următoarea bizarerie: “Prima persoană pe care am auzit-o vorbind despre dezvoltarea genetică a fost filosoful și istoricul cultural german Herder”. Cum așa? Hayek, născut în 1899, l-a auzit vorbind pe Herder, cel mort cu aproape o sută de ani mai înainte!?

– peste alte patru pagini, Hayek – în tălmăcirea traducătorului nostru – spune: “Nu am intenția să comit ceea ce se numește adesea aberația genetică sau naturalistă”, iar cu câteva rânduri mai jos, pe aceeași pagină, vorbește despre “o concepție prost judecată (!?) (care ar putea într-adevăr să comită sincer aberația naturalistă)”. Gândul te duce, în mod firesc, la vreo anomalie în genele unui organism, cu atât mai mult cu cât în cartea lui Hayek se fac referiri și la biologie, la procese genetice, la dezvoltare genetică etc., numai că astfel de lucruri pur și simplu se produc sau nu, nu sunt *comise* de o concepție sau de cineva în timp ce elaborează o carte. Citisem mai demult într-un dicționar de filozofie englez despre *genetic fallacy* și *naturalistic fallacy*, încât am ghicit repede că, de bună seama, *acestea* erau sintagmele din originalul cărții lui Hayek traduse așa cum am văzut; dar dacă e așa, atunci nu e vorba de *aberații*, cum spune traducătorul, ci de niște *sofisme*, de niște inferențe socotite de-

fectuoase, despre care, într-adevăr, se poate spune cu sens că au fost comise sau că cineva are sau nu intenția de a le comite.

– la p. 77 citim cum, în societățile primitive, legăturile comerciale creau în multe așezări noi posibilitatea unor ocupații sedentare și, implicit, a specializării, ducând, în consecință, “la scăderi (!) în densitatea populației”. Lucrul, iarăși, sună ilogic, de vreme ce, în mod normal, sedentarizarea știm că este însoțită de creșterea populației. Că trebuie să fie vorba de o traducere incorectă, simți și aici fără a fi nevoie să confrunți cu originalul. Poate că, totuși, nu cu aceeași siguranță: la urma urmeci, mai știi ce poate susține un economist și gânditor politic original?! Mai târziu, confruntând cu originalul, constați că Hayek scrie *increased the density of population*.

În penultimul din cele șase cazuri de ilogicitate inventariate aici, nu era vorba, după cum se vede, nicidcum de aberații genetice sau “naturaliste”, ci de aberații ale traducerii. Și de situația aberantă în care este pus cititorul – de a trebui să caute pe ghicite cam ce va fi fost în textul original, pentru a găsi el, în locul traducătorului, echivalențele potrivite. Oare traducătorul unui text nu e dator să se întrebe și să se asigure dacă el însuși înțelege un termen, o frază sau un pasaj din original, înainte de a transpune și oferi publicului cititor, în limba în care traduce, înțelesul acestora? Se vede cât de colo că traducătorul nostru nu a făcut acest lucru nici în cazul cu aberațiile, nici în celelalte cinci formulări, nu mai puțin aberante, pe care le-am citat adineaui, unde elementarul simț logic ar fi trebuit să-l pună pe gânduri. Dar editura? Nu trebuia oare să procedeze la un control științific al traducerii, înainte de a o trimite la tipar, fiind vorba nu de un roman de doi bani, ci de un text savant, scris de un laureat al premiului Nobel?!

În modul acesta, aşadar, am ajuns să suspectez întreaga traducere a cărții lui Hayek și să continui, de aci încolo, lectura ei cu ochiul cuiva care se aşteaptă la noi surprize dezagreabile – care, firește, n-au întârziat să apară – iar în cele din urmă să caut și originalul englez, spre a face, măcar pe porțiuni, o confruntare. Nu voi evidenția, firește, în cele ce urmează *toate* greșelile găsite – pentru asta ar fi nevoie de un spațiu tipografic mult mai mare decât merită semnalarea greșelilor unui traducător; voi proceda, aşadar, “pe sărite”, dar greșelile pe care le voi prezenta mi se par suficient de multe și de grave pentru a compromite, pur și simplu, traducerea în întregul ei.

Iată mai întâi câteva greșeli mai “simple”, ținând de necunoașterea înțelesului unor cuvinte și expresii – englezești sau românești – sau de confundarea unor termeni care sună apropiat dar au înțelesuri diferite (paginile indicate sunt, ca și mai înainte, cele din versiunea românească”). La p. 29, cuvântul *proponents* (adică proponenți sau susținători) este redat prin *pro-pinenți*; la p. 53 *the rise* (ivire, naștere, constituire) este echivalat prin *ascensiune* (“ascensiunea ordinilor spontane... printr-un proces evolutiv”); la p. 69 *restraints* (îngrădiri) este echivalat prin *rețineri*; La p.61 citim cum că regulile abstractive ale proprietății îi “dau individului posibilitatea de a afirma (?!) în orice moment cine are dreptul să dispună asupra unui lucru anume”. Nu-i nevoie de multă iștețime pentru a ghici că în acest loc nu e vorba de a afirma ceva – unde, în față cui și de ce? – ci, pur și simplu, de a ști, a stabili, a constata; verificând în original, constați, într-adevăr, că acolo figurează verbal *as-certain*, despre care, din pricina similarității fonetice, traducătorul a crezut că înseamnă a aserta, evasi-

sinonim cu a afirma, când de fapt înseamnă cu totul altceva. La p.66 *new departures* (noi demaraje, noi piste) este tradus prin *noi despărțiri*. La p. 99, unde Hayek îl critică pe biologul J. Monod, traducătorul îi pune în gură afirmația că “Aici, Monod ni se alătură” (prin aceea că recunoaște știința drept sursa nouă și virtualmente exclusivă a adevărului). Cum putea Hayek să spună așa ceva, când tocmai pentru asta îl critică pe Monod? În fapt, el spune și de data asta cu totul altceva, și anume că “aici (adică în cartea *Hazard sau necesitate*) Monod *enjoins us*” etc., adică *ne în-deamnă*, și nu că ni se alătură. La p.109 *ends* (scopuri, obiective) este tradus prin *nevoi*; la p.131 *following rules* (urmăre de reguli/ conformare la reguli) este redat prin *urmărire* (“obișnui de a urmări regulile”); la p. 155 citim în traducere despre “antipatii față de tratativele comerciale”, când de fapt Hayek vorbește despre antipatia față de tranzacțiile comerciale, de îndeletnicirea cu negoțul – de *commercial dealings*; la paginile 160, 175 (dar și în numeroase alte locuri) cuvântul *statement* este echivalat invariabil prin *declarație*, când, de fapt, în primul din aceste locuri el înseamnă formulare sau enunțare, iar în cel de-al doilea, *enunț*. (Cea mai tipică formulare cunoscută a ideii de utilitate marginală în lumea anglofonă – se spune în textul lui Hayek -, iar traducătorul redă asta prin “Cea mai accesibilă declarație tipică a ideii în lumea anglofonă”; în celălalt loc, Hayek vorbește despre “simple enunțuri factuale”, iar traducătorul, despre “simple declarații de fapte”); la p. 228 *conjectural history*(folosită de anumiți iluminiști ca *procedeu sau formulă discursivă*) este tradus prin *istorie conjuncturală* (folosită ca “dispozitiv”!); *to prove observationally*, adică a dovedi prin observații, este tradus prin “a dovedi remar-

*cabil". Englezescul *idiosyncratic* este echivalat (p. 97) prin inexista vocabulă *idiosincretic*. Etc.*

Să mai adăugăm la acest prim grup de erori că traducătorul redă, de regulă, englezescul *interest*, în sensul de *dobândă*, prin cuvântul *interes*, care de mult nu mai este folosit în română în sensul de dobândă; iar englezescul *usury*, care înseamnă camătă, îl redă prin *uzură*, care nici el nu mai are în română de astăzi înțelesul de camătă. (Și mai straniu este că prin *uzură* echivalează traducătorul, la p. 90, și cuvântul englez *usage*, într-un pasaj unde acesta înseamnă *uz* sau *uzanță* lingvistice!). Cuvântul englez *order* are și înțelesul de ordin și pe cel de ordine. În textul lui Hayek este folosit tot timpul în acest al doilea sens; în traducere, însă, pluralul acestui cuvânt este echivalat prin *ordine*, pluralul românescului *ordin*, și atunci, evident, pasajele cu pricina devin neinteligibile.

Traducătorul, apoi, nu pare familiarizat cu anumiți termeni uzuali din vocabularul filozofic și al științelor sociale. În loc de *positivism juridic*, cum se traduce la noi sintagma engleză *legal positivism*, dânsul spune (p.93) *pozitivism legal*. Unde întâlneste în original sintagma *common law*, pentru care se folosesc în română echivalente ca *drept jurisprudențial* sau *dreptul curților* (iar alteori, în lipsa unui echivalent bun, sintagma este lăsată în original), dânsul traduce literal, prin *lege comună*. *Wishful thinking*, care înseamnă gândire deziderativă, gândire ce deformea realitatea în funcție de propriile dorințe, este redat prin *gândire dormică* (unde Hayek spune “nonsensical wishful thinking”, găsim în traducere “gândire dormică absurdă”).

Câteodată e vorba, pare-se, mai degrabă de simple neglijențe decât de necunoașterea sensului unor termeni; aşa trebuie că s-a întâmplat cu deja citatele *conjunc-*

tural, folosit în loc de *conjectural* (totuși, modul cum a tălmăcit mai departe traducătorul titlul cărții lui K. Popper *Conjectures and Refutations* – vezi mai jos – arată că nu putem exclude cu totul nici ipoteza unei confuzii între *conjectură* și *conjunctură*), cu *preopinenți* în loc de *proponenți*, sau cu citata scădere a populației, când în fapt era vorba de creștere, dar poate că și în alte câteva locuri: *evolutionary... experiments* este tradus prin *experiamente revoluționare* (p.95), *law* este tradus invariabil prin *lege*, când de fapt în cele mai multe locuri din text el înseamnă *drept* (ca substantiv); *empiricism* este tradus (la p.106) prin *empirio-criticism* (să nu știe traducătorul că empirio-criticismul este doar una din variantele, sau fazele istorice, ale empirismului filozofic?). La p. 60, pentru *such an order serving a multiplicity of private purposes*, din original (așadar, o ordine care servește unei multitudini de scopuri private), găsim în traducere *o asemenea ordine, derivând (!) o multitudine de scopuri private*. (Poate că aici e vorba, totuși, de o simplă eroare de tipar). Imediat după aceea, în textul englez se vorbește despre *roving bands of hunters and gatherers*, adică despre cete rătăciitoare de vânători și culegători (din epoca primitivă), pe când în traducere citim despre *bandele de vânători și pescari* (!). Hayek, după cum se vede, nu vorbește de pescari, iar cuvântul “bandă”, cel puțin în româna de astăzi, nu mai e folosit pentru ceea ce etnologii și istoricii numesc “cete”, când vorbesc despre societățile primitive. Etc.

Acum să indicăm câteva locuri în care, hotărât, nu poate fi vorba de simplă neatenție sau de greșeli de tipar, dar unde totuși traducătorul spune *cu totul altceva* decât autorul tradus, uneori chiar ceva de-a dreptul *opus*. Hayek vorbește de “o idee care este o rămașită

a superstiției cu care teoria biologică evoluționistă a trebuit să se lupte” (*a notion that is a remnant of the superstition that evolutionary theory in biology had to combat*), iar traducătorul redă asta (p. 52) prin “o concepție care amintește de superstiția că teoria evoluționistă în biologie e imbatabilă” (!). La p. 56, despre atomii *which developed out of more elementary particles*, care, adică, au luat naștere din particule mai elementare, citim că “au luat naștere din mai multe (!) particule și (!) elementare”. Vorbind despre evoluția proprietății în societățile primitive, Hayek scrie despre nevoia de a păstra intactă o parcelă de pământ exploatabil (*to keep a workable holding intact*), iar în traducere citim (p. 62) despre “nevoia de a ține intact un holding fezabil” (!). Ceva mai încolo Hayek spune despre macro-organizațiile create în mod deliberat că pot să existe numai în cadrul unei ordini mai cuprinzătoare care a luat naștere spontan, nu și în cadrul uneia care ar fi ea însăși o creație deliberată. În traducere citim însă (p.71) că aceste macro-organizații “ar fi inadecvate în contextul unei ordini de ansamblu care s-au (?) organizat cu deliberare”. Mai spune Hayek, în același loc, că în cadrul de guvernare (sau administrare) al ordinii spontane ne putem aștepta la progrese dintre cele mai mari” (*the greatest advances in the governmental framework of the spontaneous order may be expected*), iar în traducere citim (p.71) că “ne putem aștepta la cele mai mari progrese în sistemul de referință (!) guvernamental al ordinii spontane”. La p. 83 citim în traducere că Aristotel “nu pare să fi observat sensul «naturii» (sau *physis*) când a descris procesul de creștere”. În realitate, Hayek spune cu totul altceva, și anume că Aristotel nu pare să fi luat aminte la acel sens al cuvântului “natură” (*physis*) în care acesta de-

semnează procesul de creștere. Puțin mai încolo, Hayek scrie că Rousseau a afirmat despre instincțul animalic că este o mai bună călăuză în cooperare și decât tradiția și decât rațiunea (*than either tradition or reason*); traducătorul redă însă – deopotrivă negramatical și distorsionat – prin “decât oricare dintre tradiție și rațiune” (p.89). La aceeași pagină, Hayek spune despre o anumită concepție că promite să ne ducă înapoi într-o lume unde instinctele noastre naturale, și nu niște îngădiri învățate impuse lor, ne vor ajuta să «supunem lumea». Traducătorul, în loc de “îngădiri învățate impuse lor”, spune, din nou negramatical și ininteligibil, “limitele deprinse asupra (?) lor”. Peste încă vreo zece pagini, Hayek spune că nu poate accepta un anumit aspect al religiei – viziunea antropomorfă despre divinitate – pentru că “mi se pare că prin el ceva situat mult mai presus /sau mult dincolo/ de puterea noastră de înțelegere este coborât la nivelul unui spirit umanoid întrucâtva superior”. Iată însă cum a înțeles traducătorul această frază: /acel aspect al religiei/ “îmăd senzația de a coborî ceva mult dincolo de limitele înțelegerei noastre, până la nivelul unei minți de tip omenesc, ușor superioară” (p.100). La p.104 Hayek spune, critic, despre Einstein că vădește lipsă de înțelegere sau de real interes pentru procesele prin care se realizează în fapt coordonarea eforturilor umane (*shows his lack of comprehension of, or real interest in, the actual processes by which human efforts are coordinated*). Traducătorul tălmăcește pe dos: *Einstein își manifestă lipsa de înțelegere sau realul interes față de etc.*

Pentru că, probabil, cititorul însemnărilor de față se va fi plătit deja de acest sir exasperant de erori de tot felul, ne vom mai opri doar asupra a încă trei locuri din traducere. Două din ele sunt la pa-

ginile 224 și 225. În primul scrie așa: “Poate că ceea ce înțeleg mulți oameni când vorbesc despre Dumnezeu nu este decât o personificare a moralei sau a valorilor *pe care le ține comunitatea în viață*” (subl. mea). Hayek însă spune invers, că e vorba de o personificare a acelei tradiții morale sau valorice *care menține vie comunitatea lor* (*a personification of that tradition of morals or values that keeps their community alive*). În cel de-al doilea loc, textul lui Hayek sună așa: *so deeply influenced by the aristotelian tradition, which knows nothing of evolution, that existing dichotomies and contrasts not only usually fail /..., but actually hinder understanding.* Voind, pe semne, să evite o cacofonie (*aristotelică, care*), traducătorul ne-a oferit următorul pasaj negramatical și infidel originalului: *atât de profund influențate de tradiția aristotelică încât aceasta, neavând habar de evoluție, dihotomiile și contrastele nu numai că nu reușesc să /..., dar efectiv stânjenesc înțelegerea respectivelor probleme și conflicte în sine*” (!) (p. 225). Traducerea corectă ar fi aici că /deprinderile științifice și filozofice actuale sunt atât de/ “influențate de tradiția aristotelică, străină de orice idee de evoluție, încât dihotomiile și contrastele existente nu numai că de obicei nu stau în picioare /..., ci și constituie efectiv o piedică în calea înțelegerei”. Cel de-al treilea loc pe care vrem să-l mai amintim – aflat la p. 63 – cuprinde ceva de-a dreptul comic. Citim acolo că “pentru studiul unor opinii reprezentative despre ei (e vorba de spartani – n.n.), din secolul al optsprezecelea, îl putem cita pe doctorul Samuel Johnson de Boswell din *Life*”. Sună ca și cum “de Boswell” ar fi un titlu nobiliar al lui Samuel Johnson. Dar “din *Life*” ce o fi vrând să zică? De fapt, este vorba de biografia lui Samuel Johnson, scrisă de contemporanul

său scoțian, ceva mai Tânăr, James Boswell (*compare Dr. Samuel Johnson in Boswell's Life* – spune Hayek, iar traducătorul, dacă n-a înțeles despre ce e vorba, putea cu un minim de osteneală să arunce o privire într-un dicționar cu nume proprii, spre a se dumiri).

Dar, aşa cum n-a socotit cu cale să se dumirească dintr-o lucrare de referință cum și ce este cu dr. Johnson și cu Boswell (dar a ținut, în schimb, să-i explice cititorului, într-o notă de subsol de la aceeași pagină, că *Life* înseamnă pe română *Viață*), traducătorul nu a considerat necesar sau util nici să se informeze dacă pentru lucrări de-ale lui Cicero, Locke, Hume, Schiller, Adam Smith, Sigmund Freud, Jacques Monod și.a. există cumva traduceri românești, făcute de oameni competenți, de unde ar fi putut lua titlurile respective și chiar și păsajele citate de Hayek, în loc să le traducă singur. Așa se face că lucrarea lui Schiller *Über die Gesetzgebung des Lykurgos und Solon* se cheamă la dânsul *Dincolo de (!) codicele de legi ale lui Lykurg și Solon*; lucrarea *De re publica* a lui Cicero, ale cărei traduceri în română poartă titlul *Despre stat*, se cheamă *Despre lucrurile publice*; lucrarea lui Hume *Cercetare asupra intelectului omenesc* se cheamă *Cercetări privind înțelegerea omenească; Eseu asupra intelectului omenesc* de John Locke se cheamă *Eseu privind înțelegerea umană*; lucrarea lui Monod *Le hasard ou la nécessité* se cheamă când *Hazardul sau necesitatea* (p. 258), când *Șansă și necesitate* (p. 99 notă), tradus, de astă dată, defectuos, după versiunea engleză (*Chance and Necessity*) a originalului francez; cărțile lui K. Popper având în versiunile românești publicate titlurile *Mizeria istoricismului* și respectiv *Conjecturi și infirmări* poartă la dânsul titlurile *Sărăcia istoricismului*, respectiv *Conjuncturi (!) și con-*

testații (!); faimoasa scriere a lui Adam Smith are la dânsul ca titlu *Cercetare asupra naturii și cauzelor avuției națiunilor*, ca în versiunea românească demult existentă, ci *O anchetă asupra...* etc. Și în cazul unor citate din acești autori, faptul că nu au fost preluate din traduceri competente existente se răzbună câteodată. Astfel, (re)tâlmăcind un important pasaj din Locke despre proprietate, traducătorul nostru îi atribuie acestuia aserțiunea stranie că “ideea proprietății semnifică dreptul de a avea **orice**” (!) (p.66), când de fapt Locke spune că ea este sau semnifică “un drept la **ceva**”. Aceeași nesiguranță cu pronumele englezești *something* și *anything* la p.115: Hayek spune aici despre anumiți gânditori că, deși nu cred în vreo justificare supranaturală a legilor morale, totuși *remain convinced that some justification is necessary*, aşadar rămân convinși că de o justificare sau alta a lor ar fi totuși nevoie. Traducătorul spune însă că ei *rămân convinși că este necesară o anume justificare*. S.a.m.d.

Ce ar fi de spus în încheiere? Lăsăm editurii Antet și traducătorului să reflecteze și să tragă concluzia pe care o vor socoti de cuviință. Cât despre cititor, el nu va putea să nu fie descumpărăit și dezamăgit la lectura versiunii românești a cărții lui Hayek. Dacă a avut cumva posibilitatea să cunoască și textul original al cărții – text nu întotdeauna foarte ușor, dat fiind că în el erudiția economică, naturalist-științifică și istorică se îmbină cu o rafinată analiză filozofică – va simți negreșit regretul, tristețea și jena că o scriere remarcabilă, de o înaltă ținută intelectuală și de o desăvârșită limpezime a ajuns la noi, în traducere, alterată în conținut și slușită în formă până aproape de caricatură.

Dragoș STĂNCIULESCU

SEMNAL

Ruxandra Cesereanu

Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste (eseu de mentalitate). Ediția a II-a, revăzută și adăugită.

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Cuprins

„Modelul” sovietic • Gulagul în memorialistica românească de detenție • Proză despre Gulagul românesc

Descriere

Eseu de mentalitate și studiu de morfologie comportamentală, carte de Ruxandrei Cesereanu este o sinteză unică în peisajul românesc, o încercare fenomenologică de reconstituire a universului concentraționar al Gulagului. Pornind de la „modelul” sovietic al scrierilor despre detenție, cu Alexandr Soljenițin ca autor prototipal al acestui tip de scriitură, autoarea face referire mai întâi, într-o panoramare selectivă, la mărturii, povestiri și romane de Nadejda Mandelstam, Evghenia Ghitburg, Varlam Salamov, Vasili Grossman, Andrei Platonov, Evgheni Zamiatin, Vladimir Bukovski, Anatoli Ribakov și Alexandr Zinoviev. Un studiu de mentalitate realizat pe baza a peste 100 de mărturii despre detenție schițează imaginea infernului concentraționar comunista: Gulagul, deținutul politic român ca tip uman, reprezentanții represiunii, „eshatologia” detenției, tortura, rezistența înăuntrul Gulagului și cea activă în afara Gulagului. Sunt analizate și modul de reflectare a Gulagului în literatura română și imaginea Securității în cărțile publicate după prăbușirea regimului comunista din România. ■

Dorin Dobrincu, Constantin Lordachi (editori)

Tărânimă și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962) - Dosar de presă

Cuvânt înainte de Gail Kligman și Katherine Verdery.

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Cuprins

Colectivizarea agriculturii: aspecte generale • Centru și periferie în campania de colectivizare • Colectivizarea și schimbarea relațiilor sociale

Descriere

„Încă o pagină a istoriei tragică a României postbelice a fost scrisă o dată cu apariția acestei lucrări despre perioada colectivării. Regimul comunista este descifrat cu rigoare și metodă în zona sa cea mai întinsă, lumea satului – paradoxal, rămasă relativ necunoscută. Mijloacele prin care tărânimă a fost îngenunchiată, cât și rezistența împotriva acestor încercări sunt detaliate. Mostenirea acestui dezastru istoric se face simțită până astăzi.” (Stelian Tănase)

Rezultatul unui proiect condus de Gail Kligman și Katherine Verdery, cercetarea s-a efectuat de către un grup de 20 de antropologi, istorici, sociologi și critici literari din țară, Statele Unite și Marea Britanie. Printr-o abordare interdisciplinară, folosind documente de arhivă – multe inedite –, publicații, statistici oficiale, legislație, mărturii cutremurătoare ale celor care au trăit infernul acelor vremuri negre, autori au reușit transpunerea unei perioade importante din istoria noastră recentă într-o veritabilă lucrare-document. ■

Cetățenia și ideea unică de națiune*

Tradusă în limba română după zece ani de la apariția sa la editura Gallimard, lucrarea autoarei franceze primește confirmarea valorică prin Premiul Camerei Deputaților din Franța și prin traducerea în alte șase limbi europene. Cunoscută cititorilor români prin scrierea "Ce este cetățenia?", autoarea propune o abordare sociologică a națiunii (ce se bazează pe cunoașterea empirică a societății), mult mai aplicată din punct de vedere științific decât lucrarea-instrument amintită, și care continuă direcția cercetării din "La France de l'intégration. Sociologie de la nation en 1990".

Presupoziția principală a lucrării este aceea că națiunea trebuie studiată în termeni politici, adică ținând cont de instituțiile care dau sens unei comunități, deoarece chiar natura națiunii e politică, diferind de cea a etniei, care este culturală. O altă presupoziție este diferența conceptuală făcută între națiunea-civică și națiunea-unitate politică (statul). Acestea duc la teza principală a studiului, sinonimă cu ideea unică de națiune cu specificitatea dată de integrarea populației într-o comunitate de cetățeni. Națiunea civică a parcurs drumul de la dezirabil la concret, inoculând oamenilor ideea că demn-

* Dominique Schnapper "Comunitatea cetățenilor: asupra ideii moderne de națiune", traducere din limba franceză și prefată de Ana-Luana Stoicea-Deram, editura Paralela 45, Pitești, 2004.

tatea nu mai este exclusiv dependentă de un anumit loc în interiorul unui grup ci de calitatea de cetățean, de *hommo universalis*. Acest construct însă poate ridica și semne de întrebare din moment ce dobândirea acestei calități presupune transcenderea particularismelor individuale sau de grup (înlocuite cu o identitate comună), iar națiunea apelează la instrumente uniformizatoare (învățământul, principiile laicității) pentru a suplini izvorul identității morale și comportamentale.

Nepropunându-și o analiză descriptivă a națiunii ci doar una explicativă la nivelul logicii ideii de națiune, autoarea oferă o construcție circulară prin faptul că își începe și sfărșește studiul prin referire la aceeași realitate. Construcția conține și o concentrare argumentativă în jurul ideii de cetățenie ca răspuns al națiunii unic-conceptibile din punct de vedere teoretic, dar care rămâne doar la nivelul dezirabilului pe fondul scepticismului cu care privește autoarea societatea actuală (ca matrice în care se pot aplica ideile discutate).

Dominată de viziunea sumbră a viitorului democrațiilor, introducerea și concluzia vin parcă să zădărnică imperativul civilismului afirmat în întreaga operă. Democrația s-ar confrunta, potrivit autoarei, cu nevoia de retrospectivă a logicii de funcționare a națiunii din moment ce, individul luând locul cetățeanului, dimen-

siunea economică tinde să transforme populația în producători-consumatori, iar diminuarea idealului cetățeniei amenință chiar coeziunea socială. Comparață cu aspirația bisericilor de către ambițiile sectare, nu e sigur că națiunea democratică va putea controla, prin exercitarea rațională a cetățeniei, conflictele provocate de împărțirea resurselor.

Cu toate acestea, cadrul de exercitare a cetățeniei îl oferă tot o națiune care urmează principii democratice, din moment ce egalitatea între cetățeni sau interiorizarea unui sistem de norme și valori sunt reprezentate cu predilecție într-un astfel de sistem. În atribuțiile sale cele mai substanțiale pare a intra și cel mai controversat aspect al împlinirii unei legături sociale ce caracterizează o comunitate de cetățeni – integrarea membrilor și trezirea sentimentului de apartenență. Practic întregul sistem, în care este argumentată teza principală a ideii unice de națiune a cetățeanului, urmează că variante de a demonstra necesitatea procesului de transcendere a particularităților de grup și beneficiile directe ale acestui proces.

Am numit acest demers argumentativ ca fiind controversat, bazându-mă atât pe verificarea empirică pe care o poate revela istoria în ceea ce privește dificultatea realizării acestei transcenaderi, cât și pe unele afirmații ale autoarei care pot întâlni dezaprobație. Astfel, logica internă a ideii de națiune democratică poate fi înțeleasă odată cu legitimarea acțiunii statului prin intermediul comunității de cetățeni. Această legitimare are ca referință atât integrarea internă (aflată la granița, greu de delimitat, cu procesul de asimilare) cât și acțiunea externă a statului. Problema care se poate pune este că această legitimare este acordată de comunitatea de

cetățeni în care nu intră și populații-le *pe cale de integrare*. Pe aceeași linie se înscrie și ambiția națiunii de a transcende prin cetățenie apartenențele particulare (biologice, istorice, culturale, religioase – p. 55), printr-o evidentă exercitare a nevoilor majorității. Motivația acestor demersuri pare a fi depășirea ideii de națiune văzută doar ca “principiu spiritual” (p. 57) către o abordare instituționalistă prielnică individului-cetățean. Această trecere este văzută pe întreaga derulare teoretică precum una de la arhaic la modernitatea bazată pe principii universaliste. “Domnia cetățeanului (...) anulează corpurile intermediare dintre cetățean și stat deoarece acestea îl împiedicau pe om să fie liber.” (p. 97)

O modalitate de a depăși tensiunile dintre proiectul universalist al cetățeniei și realitatea concretă a particularismelor naționale îl constituie proiectul politic, deoarece ar reprezenta una din sursele valorii comune. Exemple precum inventarea libertății și parlamentarismului în Marea Britanie, a democrației și reprezentativității în Franța sau a instituțiilor și sistemului de valori republican în SUA par a oferi motivele acceptării acestui argument. Întrebarea care se pune însă este: cât au contribuit sau au fost lăsați să o facă reprezentanții grupurilor particulare din cadrul fiecărei societăți exemplificate la marile proiecte politice realizate de națiunea apartenență?

Această polaritate între națiune și formele etniciste pare a transa beneficiile, potrivit autoarei, de partea primeia. Națiunea ne este prezentată ca fiind “mai deschisă spre ceilalți decât toate formele de etnii pentru că (...) nu se poate intra într-o etnie dacă nu-i aparții din naștere, în vreme ce putem dispune de toate drepturile unui cetățean odată ce-am obținut natu-

ralizarea.” (p.112) Surprinderea acestor avantaje (regăsite chiar și-n ceea ce privește eficiența pe câmpul de luptă a soldaților-cetățenii ce urmează principiile identității și independenței – p.117) pare a face parte din chiar acțiunea statului național care încearcă să-și întărească particularitățile naționale prin diverse căi, acțiune descrisă de autoarea însăși. Astfel, prin funcția mijlocitoare a școlii, prin construirea mărcilor identității sau prin intermediul laicității, statul asigură participarea în calitate de cetățean la viața publică oricărui individ, act ce garantează consolidarea ideii de națiune.

Urmărind constituirea din partea statului a unei identități

care să o depășească pe cea imediată (p.160), Dominique Schnapper își finalizează studiul prin depășirea și totodată combinarea celor două ideologii cu privire la națiunea modernă: cea franceză, politică și voluntaristă, “colecție de indivizi” (Louis Dumont) și cea germană, organică și culturală, reprezentată de “individul colectiv” (Louis Dumont). Rezultatul și constructul teoretic e reprezentat de națiunea civică care și-a construit această opozitie a națiunii etnice, nu pe superioritatea morală sau politică, ci pe revendicarea “pariului” universalist de integrare a indivizilor.

Cătălin BĂLAN

SEMNAL

Adrian Marino

Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale (Ediția a II-a)

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Descriere

Prima carte apărută sub sigla Polirom

„Pregătind pentru reeditare *Pentru Europa*, carte apăruta acum, deci după zece ani, la aceeași Editură Polirom, care și-a inaugurat activitatea prin această «lansare», constată că pentru mine (cel puțin) problemele și dificultățile temei au rămas aceleași... *Pentru Europa* își reafirmă intenția de bază de a fi o carte introductivă, aproape un «manifest» în favoarea «ideii europene». Pe toate planurile. Studiată istoric și prin bibliografii sistematice și cât mai multe citate concluzive, ea urmărește să ofere o altă imagine a «Europei» decât cea curentă. Ideea de «Europa» este concurată tot mai insistent de ideea de «globalizare», cu tendința de a se suprapune și a se impune integral. S-ar părea că noua realitate culturală «globală» defavorizează profund micile culturi, cum e la noastră, care ar pierde astfel, prin integrare, «specificitatea». În realitate, «integrarea» – adevarată obsesie națională – nu dispără, ci doar își schimbă conținutul și, mai ales, mecanismul. Textele despre «literatura universală» prefățează, într-un fel, «soluția viitorului». Creațiile individuale, profund originale, își pot găsi «corespondențe» și termeni de comparație oriunde în spațiul «literaturii universale», inclusiv orientale, exotice etc. De-abia urmând această ipoteză, virtualitățile și valențele «universale» ale oricărei creații individuale, «naționale», din orice literatură a lumii, pot fi, într-adevăr, puse în lumină și valorificate din plin.” (Adrian Marino) ■

Summary

2. Editorial	Romulus Brâncoveanu	The Strategy of Power and the Strategy of Discourse
--------------	----------------------------	---

4. Electoral. Postelectoral	Vlad Flonta	Third Romania
-----------------------------	--------------------	---------------

10.	Oana Matei	Democracy and Protest
-----	-------------------	-----------------------

13.	Dan Barbu	Public Resources Abuse in Electoral Campaign
-----	------------------	--

17. Political Analysis	Mihail Radu Solcan	Parents and Childrens
------------------------	---------------------------	-----------------------

21.	Daniel Șandru	Romanian Democracy on the Long Way of Consolidation
-----	----------------------	---

27. European Integration	Dumitru Mihu	<i>Aarhus Convention</i> and the Politics of Shapes
	Constantin Stoenescu	Without Matter

31. Political Systems	Claudia Cristescu	Electoral Legislation and Transparency (II)
-----------------------	--------------------------	---

39. International Politics	Petru Dumitriu	UN's Legitimacy in Globalization Era: Sources and Resources
----------------------------	-----------------------	---

48.	Andrei Vasilescu	The Federalism and the Future of European Union
-----	-------------------------	---

52. Document	Stelian Tănase	The Anti-Party Activity
--------------	-----------------------	-------------------------

56. Reviews	Dragoș Stănciulescu	On Massacring Through Translation Friederich Hayek, <i>The Fatal Conceit - The Errors of Socialism</i>
-------------	----------------------------	---

61.	Cătălin Bălan	The Citizenship and the Unique Idea of Nation Dominique Schnapper, <i>Comunitatea cetățenilor: asupra ideii moderne de națiune</i>
-----	----------------------	---

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

SFERA POLITICII

Vă invită să propuneți spre publicare texte originale care vizează domeniul politicii. Textele pot fi scrise în română sau engleză și este preferabil să abordeze subiecte de actualitate.

Sunt preferați autorii care au absolvit studii postuniversitare în domeniul științelor sociale sau sunt în curs de absolvire a unor astfel de cursuri, dar primul criteriu de selecție rămâne valoarea lucrării, care va fi estimată de referenți.

Lucrările trimise înainte de data de 15 a fiecărei luni vor fi luate în considerare pentru o eventuală publicare în numărul imediat următor.

Articolele sau alte lucrări vor fi citate în interiorul textului după modelul (Popescu, 2004, p. 67). Eventualele note ale autorului textului, vor fi trecute la sfârșitul acestuia. Articolele și volumele care fac parte din bibliografie vor fi menționate astfel:

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în *Sfera politicii*, anul XII, nr. 112, pp. 65-71

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în Ionescu, Ion (Ed.) *Titlu volum*, București: Editura X, pp. 100-121

POPESCU, Ion (2004) *Titlu volum*, București: Editura X

Fișierul trebuie să conțină, după bibliografie, o scurtă prezentare a autorului (nume, studii efectuate sau în curs, lucrări importante publicate).

Lucrările trebuie să aibă o lungime cuprinsă între 10.000 și 20.000 de semne (5-10 pagini), în fișier „.doc” sau „.rtf”, Times New Roman, 12 pt., la 1,5 rânduri.

Condițiile de redactare și cele pentru formatul fișierului – ca și diacriticele pentru textele în română – sunt obligatorii pentru luarea în considerare a lucrării spre publicare.

Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail:

sferapoliticii@rdslink.ro sau **redactia@sferapoliticii.ro**.

Pentru a vă putea forma o idee mai clară despre profilul revistei, accesați pagina de web: **www.sferapoliticii.ro**.

